DB 934
.K8
Copy 1

Class DB934

Book .K8

POLGÁRI SZÓZAT

KELET' NÉPÉHEZ 1841.

IRTA

KUTHY LAJOS.

Virtuti praevalet sapientia.

PESTEN,
Kiadta Heckenast Gusztáv.
1841.

IIB934
.K8

53939
10f

Nyomtatta Landerer és Heckenast.

MÉLTÓSÁGOS

NÉMETUJVÁRI GRÓF

BATTHYÁNY LAJOS

URNAK

HAZA' ÉS NEMZETISÉG' LEGLELKESB BARÁTJÁNAK; 'S A' FELSŐHÁZBAN A' POLGÁRI ERÉNY' ÉS NAGYSÁG' EGYIK KÉPVISELŐJÉNEK

HÁLA' ÉS TISZTELET'

MÉLY ÉS ÖRÖK ÉRZETÉVEL.

TARTALOM:

ELSŐ FEJEZET.

Szív és ész.

Lap.

I. Az ész' meghatározása 1
II. Mi a' szív? 2
III. Párvonalok szív, és ész között 4
IV. Szív és ész mint statusélet-erők 8
V. Szív és ész mint reformelemek 11

MÁSODIK FEJEZET.

Mellyik elem' tulnyomósága minő eredményeket fejtett ki az egyetemes világtörténetekben.?

I. Egyiptom 14
II. Spanyolhon 24
III. Anglia 31
IV. Lengyelnép 45
V. Északamerikai egyesült statusok 51
VI. Róma 59

HARMADIK FEJEZET.

A' magyar nemzet' életében mellyik elem volt uralkodó, polgárszerkezete- 's történeteiből ítélve?

I. Előjegyzetek 67
II. A' kiköltözés 70
III. Árpád' kora. 75

Lap.
IV. A' szeri alkotvány 77
V. Sz. István' kora, 's alkotványa 81
VI. Nemzetünk a' különböző házbeli királyok alatt 90
VII. Jegyzet a' későbbi időkről 99

NEGYEDIK FEJEZET.

Minő helyzetben talált bennünket a' jelen század, 's jelesen az 1841. év, polgári alkotmány' anyagi élet' 's nemzeti jellem' és müveltség' tekintetében?

I. Polgári állodalmunk 102
II. Anyagi körülményeink 109
III. Nemzeti jellem 133
IV. Erkölcs és müveltség 144
V. Észrevételek nemzetünk' helyzetéről a' XIX. század' elején 150
VI. Az 1840-ik évet követő korszükségek . . 163
VII. Az izgatás' természetéről 179
VIII. Kitérés Journalisticánk' ügyében 186
IX. Nézetek gr. Széchenyi ‚Kelet népe' című könyvének czélja és eredményi felett . . . 192
X. Néhány szó a' sajtónyilvánossági modorról . 200

ELSŐ FEJEZET.

Szív és ész.

I.

Az ész' meghatározása.

Az ész lelkünknek azon ereje, miszerint mindent, mit felfog, meghatározott czél' szempontjából tekint. Azért a' tárgy' vagy eszme' természetét, mellyet szemlél, vagy felölel, megkülönbözteti, felosztja, 's ha az alkatrészek' viszonyairól elmélkedik, minden egyes körülményt az egészre, mint itéleti központra viszen vissza, 's *ész*revételeit ahhoz képest határozza meg. És minthogy ezen visszavitelben itéleti okot keres, azaz okoskodik; az okot pedig ismét az idea' természetéből itéli meg: önként következik, hogy az ész okatlanúl vagy álokból mitsem tesz.

Nem akarom fárasztólag taglalni az ész, és értelem közötti különséget, miszerint az ész, minden dologban az ideákat fürkészi, köti összse, 's azoknak egyetemes egységét az ‚isten'ben központosítja; az értelem pedig magán

állva fog fel mindent; 's előtte különválvák a' szellem az anyagtól, vagy is az eszme a' tárgytól, a' tárgyak egymástól, úgy hogy azoknak nem általános összeköttetéseit, hanem saját viszonyait tekinti. Nem akarok az elmélő, és gyakorlati ész' természetéről értekezni; miszerint amaz észreveszi, 's megitéli a' mi van, ez pedig felfogja, 's belátja a' minek lenni kell. Nem akarom a' Kant' felséges, de nagy község' éleményevé soha nem válható okoskodásit felhozni: mert közvetlen czélom egyedül az, miként fogalmát adjam, minő jelentésben használom jelen-iratomban az észt.

Az ész' fogalmába ölelem az értelem' jelentését is. A' felfogó, itélő, és okoskodó tehetségek' összehangzó működéseit, — mellyek szerint minden tény' kivitele, 's minden idea' megtestesitése körül, annak természete, eszköze, 's eredményei, a' czélhoz képest, mellyért a' tény, vagy eszme létesülni akar, rendeltetnek el, 's hajtatnak végre, — értem az ész atatt.

II.

Mi a' szív?

Elhagyva a' szív' állatmüvézeti jelentését, miszerint ereiben a' vérforgást élteti; annak ide tar-

tozó második értelmét határozzuk meg, miszerint a' szív, érzés', érzelem', érzékenység', érzelgés' 's erzékiség' kutfeje. Igy véve a' **SZIV**, lelkünknek azon tehetsége, melly a' hatást, 's benyomásokat felfogja, öntudat' tárgyaiva' teszi, 's a' felvett benyomások' természetéhez képest bizonyos ösztönt idéz elő.

a) Érzésnek nevezem azon indulatokat, miknek okossági, erkölcsi, 's vallásos tárgyai vannak, 's olly tetteket feltételeznek, mik az emberiség' javát tárgyazzák; mint például tudományszomj, honszeretet, részvét, barátság 's a' t.

b) Érzelemnek hivom azon kis körü; 's többnyire magunkra vitt indulatokat, mellyeknek czélját 's terjedelmét saját viszonyok határozzák el; mint teszem: a' becsületérzés, szerelem, 's a' t.

c) Érzékenység alatt értem, ha valaki nemes érzetekre hajlandó, ha a' tökély', és boldogság' eszméi iránt előszeretettel van; 's különösen, az erkölcs', és okosság' törvényeitől érdekeltetik; például igaztalanság, visszaélés, s' a' t. boszantja; világmüveltség, közjó, erkölcsi fejlődés, 's a' t. pedig örömre hozza. — Az érzékenység emel ki az állatok' rendéből, ha az okosság' határain tulvágyni nem akar.

d) Érzelgésnek mondom azon tulnőtt, 's egyedárús indulatot, melly alaptárgyát gyáván, átadólag keresi. Vágyak után tétováz, a' jelent meddővé teszi, 's minden tényerőt elhigít; 's legyen az lelkesültség' hamvasztó lángja, vagy anyagi

fertelmek' emésztő kanócza, egyiránt tenkbe viszi az észt, 's akaratot.

e) Erzékiség, midőn egyki hajlamainak annyira rabnyügébe engedi lelkét igázni, hogy minden cselekvési irányt szenvedélyektől feltételez. Az érzékiség tehát abban különbözik az érzelgéstől, hogy tényerőt nem öl, akaratot nem higít, sőt mind kettőt eleven ingerültségben tudja tartani, de indulat után osztja fel az életet, minden befolyása nélkül az észnek.

Azt hiszem, emlitnem sem kell, hogy az elsorolt szívtehetségeknek — mint minden elemnek, mi a' VAN' eszméje alatt foglaltatik, — fejér, és fekete, vagy is, jó, és bal oldalai vannak. Egyébiránt különböztetésimet azért tevém, hogy érthetőkké magyarázzam az alábbiakat.

III.

Párvonálok ész, és szív között.

Az ész mindig okot keres; a' sziv mindenben ösztönre indúl. A' szív benyomások után inditványoz; az ész törvénycodex szerint intézkedik. Az ész megitéli a' mi van, 's előhozza a' mi nincs; a' szivet megilleti mi van, 's vágyra hozza mi nincs. Az ész, szép és igaz' eszméivel mint örök elv áll: a' szív, benyomásaival, mint időközi, változik. Az ész, mint ere-

deti erő betölt, és éltet: a' sziv, mint származott tüz gyulaszt, és kialszik. Az ész soha sem pazarol, de szükölni sem hagy; a' szív, ma kincsebe fúlaszt, holnap kizsákmányol. Az ész hirtelen fejlik a' gyermeknél, növekszik ifjukorban, kitisztúl a' férfiunál, 's megérik a' vénnél: a' szív százfelé kap a' gyermeknél, tulzásban csapong az ifjunál, önzővé lesz a' férfiuban, 's elhül a' vénnél. Az ész emlékezet által tartja meg felfogásait; a' szív ujbenyomásokkal törli el a' voltakat. Az ész egybeveti emlékben birt tapasztalásit jelen tárgyaival, 's a' hasonlitásból okoskodik; a' szív mindig magában tekinti a' napi benyomást, 's annak ereje szerint tesz. Tehát amaz állandó erők által munkál; ez változó eszközökkel kormányoz. Az ész hatalmas monarchia, mellynek aristocratiája logica, országa bölcselet, 's ministerei a' felfogó, itélő, 's okoskodó tehetség: a' szív, forradalomteljes respublica, mellyben vándorló elemek adják a' tont.

Miután tehát a' sziv, és ész, különböző erők; a' cselekvés' világát pedig ezen erők idézik elő: természetes, hogy minden tény ahhoz képest fogja eredményeit meghozni, a' mint szivösztön, vagy észfontolás' utján született. Minthogy azonban az ember test- és lélekből áll, mellyeknek képviselői a' szív, és ész: önként következik, hogy valamint egyik erőt a' másiknak minden legkisebb befolyása nélkül elszigetelve gondolni nem lehet, (kivevén a' tébolyodottakat,) ugy valamelly tény, egy-

általában, az erők' különvált egyikének józanon nem tulajdonitható. Ugy hogy midőn egy ember' vagy status' életéről ez mondatik: „szív uraság alatt áll“: nem annyit tesz, mintha tőle az ész' legkisebb jelensége is megtagadtatnék; mint szinte megfordítva, az észkormány' fogalma a' szív' befolyását ki nem rekeszti; hanem a' tétel a' szerint állittatik fel, a' mint szív, vagy ész, azaz ok, vagy ösztön gyakorol tulnyomó hatalmat a' kérdésbe vett tényen, vagy életen.

És ha ezen kifejezés' értelme, az észt, vagy szivet kirekesztő általánosságig terjesztetik: végtelen különbséget okoz az itéletben. Igy például, a' b. Eötvös József' ‚Kelet népe és Pesti Hirlap' czimü röpiratában azon nevezetes állitás, melly a' 16. lapon iratik, a' fent meghatározott fogalom, és logica szerint egészen ellenkezőleg fog állani. Az idézett tétel imez: „a' nagy császárban én nem tacticának (azaz észmünek) diadalát, hanem épen azt látom, miként sülyed minden tactica 's ügyesség mellett az, minek alapja nem jó, miként vezethet Austerlitz, Jena, Borodino 's annyi nyert csata, 's győzelem, 's a' tacticának minden csudái végre Waterloohoz, és sz. Ilona' szigetére; 's a' dicső lengyel nép' vesztének okát, nem a' tactica', hanem inkább egyesség', 's azon bizodalom' hiányában keresem, melly nélkül semmi valóban nagyot, véghez vinnünk nem lehet, 's mellyet e' boldog-

talan nép, talán épen azért nem érezhete vezetői iránt, mert több ügyességet, mint férfias egyenességet vön észre tetteikben.“ E' tétel, a' fent kifejtett logica' nyomán igy áll: A' nagy császárban én nem a' hős lelkedés (azaz szívlobbanat') diadalát, hanem épen azt látom, miként sülyed minden magasztaltság, 's ügyesség mellett az, mi a' tacticától, azaz észfontolástól eltér, miként vezethet Austerlitz, Jena, Borodino 's annyi nyert csata, 's győzelem, 's a' szivgerjedelemnek minden csudái végre Waterloohoz, és sz. Ilona' szigetére; 's a' dicső lengyelnép' vesztének okát, nem az érzelmi hevület', haneminkább azon egyesség', 's bizodalom' hiányában keresem, mellyet egyedül a' fontoló, 's értelmes nemzetélet fejthetki, melly nélkül semmi valóban nagyot véghez vinnünk nem lehet, 's mellyet e' boldogtalan nép, talán épen azért nem érezhete vezetői iránt, mert több önzést, (azaz szívösztönt) mint férfias egyenességet, (azaz ész akaratot) vön észre tetteikben, — de ez csak személyes nézetem. Azt azonban nem kell magyaráznom, hogy Napoleon épen a' ‚császári‘ czimben tért el megfontolási tacticájától. Addig mindenért a' nép' érdekében látszék küzdeni, 's ha nem ugy lett volna is, a' nemzet, consuljában mindenesetre olly pártfogóját látta, ki őt önfénynél többre becsüli, mert hiszen, ha tetszenék, az europai koronások' sorába állithatná magát. De miután a' szív' nagyravá-

gyása alá kezdé rendelni az ész' hideg terveit, miután császári szék, nepotismus, 's telhetlen hódoltató vágy ingadoztaták számító nézetét, 's a' közvéleményt, 's miután ezen uj erők' izgatására kezdett hajolni 's tenni: bizonyosan nem az észtan' tacticája bukott meg, hanem tacticátlanság buktatta meg a' szív' terveit.

IV.

Szív, és ész, mint statusélet-erők.

Életünk' folyamában mint két intéző erő működik szív és ész. A' szív, felvett benyomásoknál fogva minden esetre akarja, mit az ösztön szükségessé tőn. Az ész, okoskodólag, a' szép és való' eszméivel egyesíti, mit az itélet hasznosnak talál. A' szív, ösztönétől feltételezi az életirányt, az ész, mindig okra viszi vissza az akaratot. Ezen ok a' szép és való, melly minden tökély-, és erkölcsnek alapja. Azért ha szívünk' ösztöne nem hallgat az ész' okaira, tökély, és erkölcs nem lesz biztosítva éltünk' körében; és ha tökély 's erkölcs hiányzanak, a' hiányt bün, és félszegség tölti be, 's ezeknek kisebb nagyobb foka, nemei árnyéklata, csonkítja, akadályozza, vagy épen elmeríti a' szépet és valót, mellyek az észnek feltételei. Ebből kitetszik, hogy ollyan életben, hol szív uralkodik, ha néha a' szív' ösztöne szépet és valót tenne is szükségessé, azt állandóúl nem bir-

hatja, mert az ész' okai által, mint nem szerzé, ugy védeni sem képes. Ugyde, ha a' szép, és való ideiglenesen érinti éltünket: ideiglenes leend a' tökély és erkölcs is, mikből jóllét, és nyugalom származik: 's innen önként következik, hogy a' szívuraság, ha ollykor ad is, csak időközi boldogságot adhat egyes életnek.

A' statusélet, egyes életek' összetétele. Erre nézve tehát a' szív és ész nem egyesekben fejti ki erejét, hanem a' többség' akarata által hat az egészre. Ha a' többség, mellynek akarata hat, a' szív ösztönéből akar, szív uralkodik a' statuséleten; ha az ész' okaitól feltételezi akaratát, észkormány ülend a' közügy' jobbján. Különben a' szív, vagy ész, a' fentebbiek szerint viendi végbez munkásságát. A' boldogság' alapja, mit egyes életnél jóllét- és nyugalomnak nevezünk, statuséletben szabadvagyon- 's személybátorságnak mondatik. 'S igy, a' fentebbi okoskodás szerint, minthogy az ész' feltételei szép és való; a' szép- és való' megtestelüse a' tökély és erkölcs; a' tökély és erkölcs' eredményei a' jóllét és nyugalom, vagy is szabadvagyon, 's személybátorság: tisztán áll, miként a' statuséletet csak az ész teheti állandón boldoggá.

Tehát a' statuséletben e' két erő működik; vagy ellenőrködve egymás' tulnyomási ellen logicai arányban, 's igy üdvözitőleg; vagy átnőve egymást, 's igy szélpontokon csapongva veszélyhozólag. Ha az ész nagyon kiszoritja a' szív' igényeit

rendkivüli szigor áll elő, melly a' szívre farasztó benyomást tesz, 's ösztönét költi az észjárom' levetésének. Ha szív az uralkodó, a' szenvedélyeket veszi udvarába kegyenczekül, kik irtózatosan magoknak kezelik a' statuséletet.

Három fő elem van, mellyek körül a' statusban kiterjeszteni törekszik hatalmát a' szív.

1 Az önélet, 's ekkor haszonvágy', rangkór', 's fényüzés' szenveit idézi fel; mint Cleopatra', XIV. Lajos' 's a' t. korában. A' szívnek illynemü uralgása, financzügyi megbukást, kimerültséget, ez ismét erkölcsi sülyedést, ez ismét gyávaságot elaljasodást szül.

2. A' hit; mellynek irányában fanatismust, vakdühöt, 's önéletfeledést, (melly szív' és ész' munkásságát veti el főczéljától,) szokott költeni; mint Nero, Domitian alatt az ó, 's reformatio' kezdetekor az ujvilágban; úgy hogy a' már I. Ferencz' korában hatalmasan fejlődő, 's értelmesült Franczhon sem tudá bőlszültségétől keblét megóni. A' szívnek illynemü uralgása inquisitionale tribunált, 1572-ki véréjeket okoz, mellyek, a' méltóságából kivetkezett embert állattá sorozzák.

3. A' politica. E' tárgyban eldoradoi vágyakra, rögtönzött manias reform- 's erőszakra széditi a' népet, mint Mirabeau' szavai tevék, mint Robespierre' 's a' t. korában történt. A' szívnek illy uralma, korlátlanságot, ez ismét zendületet, ez ismét megtörést, igába jutást hoz a' statusra, 's életét megszünteti.

De ha a' szív, elsorolt veszélyeit a' statusban szélső eredményekig nem fejtené, vagy épen a' kijelelt főelemek' ügyében valami jót előhozna is: okvetlenül rövid, és állhatlan segély az, melly egy résznek használva az egészet meriti.

Ha az alattvalókat ragadja el a' szív, anarchia fejlik ki; ha a' felsőbbséget: despotismus. 'S kényuraságot nem csak egyén üzhet, hanem testület is, mint Romában a' patriciusok, Velenczében a' tizek' tanácsa, 's Oroszhonban a' senatus. Azért igen veszélyes az olly Monarchia' állása, mellyben az elszigetelt, 's ön befolyás nélkül terhelt nép felett, a' kormány és aristocratia, mint két ellenerők, osztoznak a' status' dolgain. Mert, minthogy a' nép, csekélyebb müveltségénél fogva, mindig hajlandóbb a' szívnek engedni: ama' két küzdő erők közül ahhoz fog szegődni, a' mellyik való vagy ál de mindenesetre szívszerü érdekkel csábitja magához. A' népnek szívhatalma ellen tehát egyetlen biztositó mód a' Monarchiára nézve, ha azt jogérdek által köti a' status' életéhez, e' jogérdek pedig: földbirtok, és képviselet.

V.

Szív és ész, mint reform-elemek.

Statuséletnek két esetben lehet reformra szüksége. Vagy szigorubbá válik, mintsem népét boldogithatná; vagy kifejlettebbé, mintsem a' nép

megbirná. Mind kettőt körülmény, vagy visszaélés idézi elő. Első esetben az alkotmányt kell kiterjeszteni, másodikban korlátozó törvényeket hozni; 's mindkettő reform által történik. A' reform' ügyében szív, és ész ellenkező akarattal birnak. A' szív benyomásoknál fogva határoz meg minden hiányt, 's a' reform' ösztönét arra szorítja, a' mi rosszúl hat. Az ész, okát vizsgálja minden hiánynak, 's a' reform' szükségét abból itéli meg, mi a' rosszat eredményezé. A' szív rögtön, és magán állva kap fel minden javitási tárgyat; az ész fontolva, 's általános viszonyokkal egybevetőleg. A' szív akadályok által ingerültséget, az ész kitartást nyer. A' szív zendülettel hevenyész; az ész törvényes haladással alkot. Innen világos, hogy az ész, soha sem nélkülözhetlenebb, mint reformban. Washington észszel reformált. Franczhon a' szív', Anglia az ész' rendszerét követi.

Az erkölcsi élet' reformja hittan által történik. Itt épen a' feljebbieket kellene ismételnem, ha leirni akarnám miként kezeli a' hiteszközét a' két ellenerő.

Csak az a' valódi reform, melly nagyszerü világnézetekkel hat múltba, 's jövőbe. Itél a' történtek, jósol a' leendők felett, rendszereket állit, eszméket teremt, elveket tisztit, irányt mutat; vagy a' szaktörvényeket müveli, bőviti, 's határzott értelemre hozza; módosit, felfedéseket tesz, a' tökély' és jóllét' országát helyes törvényekkel előidézi. De helyes törvényhozáshoz csak ész vezet, mert csak az ész buvárkodik a' körülmény' ‚és nemzeti jellem'

okai között, pedig Montesquieu szerint a' jó törvényeknek „annyira a' nép' lelkéhez, mellynek javára irvák, kell alkalmaztatniok, hogy vakesetül vehető, ha egy nemzet' törvénykönyve, idegenre illik.“ (Elles doivent être tellement propres au peuple pour lequel elles sont faites, que c' est un tresgrand hasard, si celles d' une nation peuvent convenir à une autre. De L' Esprit des loix liv. I. Chap. 3.)

MÁSODIK FEJEZET.

Mellyik elem' uralma, minő eredményeket fejte ki az egyetemes status-történetekben?

I.

Egyiptom.

Az ó világból állitok elő egy nemzetet, melly buta lelkében kevés elevenséget birt; melly kasztakra osztott népszerkezete, 's minden ügy' tőzsér- 's iparág' czéhezése miatt, mint szinte a' mindent közvetlen isteni befolyásnak tulajdonító hit 's innen eredő varázslat' nyügeinél fogva, még kevés elevenségű lelkét is mintegy burokban hurczolá; 's még is, mivel gyakorlati számoló, és szívzsarnoklattól ment politicát követett: az ó világnak erő- és müveltségben imponált; Róma és Görögország' pallérozottságának pedig bölcsejévé lőn; 's ez: Egyptom. Nálok a' babyloni Hermes, — 's tehát mint mindenütt, egyes férfiú, — terjeszté az első müveltség' sugárit, melly az ó indus csekély pallérozottság' viszfénye volt. 'S mert az ön-

eszmélet' első ereje, iránya törekvése, a' sajátéleť benső akaratára, szükségeire, világára lőn fordítva, intézve, központosítva, az azokon tulvágyó képzelet pedig korlátoztaték: minden külbefolyások', vándorló népvegyüleť, igazgatási változások', 's fentirt politicai akadályok' daczára tulnyomó virágzásban fejlett ki. A' buta, bágyadt, tompa erejű, égövtől lankadt idegzetű, légtől beteges nép. tudomány, és müvészeti fölfedezéseket tőn; politicai rendszerét kifejté, pallérozá; kereskedését virágzóvá tette, 's történetlapjain épen úgy, mint földjén, oriási vázait hagyá nagyszerü éltének. Először a' mindenek' anyját, az időt oszták föl, 's számíták ki; naptárt csináltak, melly egy általános cselekvési számitás' nagyszerű eszmealapját eredményezé. Ezt követte önszükségükből indulva, a' mértan; mit a' Nilus' szabályozása szükséglett. Innen vízmérő, csatornák, zsilipek; mik ismét hydraulica', 's erőmüvek' tanát feltételezé. Igy midőn eszök, erejök', akaratok', önszükségeik' pótlása, számitása körül müködék: forrásait nyiták a' nemzeti gazdaságnak, mi körül ismét statusoeconomia', 's finanztan' fejtését, pallérozását kelle figyelembe venniök. 'S mind ennek logicai eredménye jóllétlőn 's a' jollét meghozá a' fejlettebb igényteljesbéleť jogait követeléseit; 's aprónként kifejlett az erős alapra alkotott, 's ön birtok által támaszolt szellemi fejlődés; melly egy gyékénybölcsőben vizre vetett lelenczet, ország-, nép- és imposant törvényalkotóvá hagyott nevelődni Mózesben; 's melly

kalmároktól vett, név- és születéstelen rabszolgát első statusministerré emelt Józsefben. Igen, de az ész mindig tulsulyt tártott, 's ez minden dolgaikban jellemzve lőn. Míg egy-felől roppant csatornákat. földmüvi csodákat, kimeríthetlen termesztést, 's kiterjedt ipar-, és kereskedési viszonyokat alkotott a' csekély, 's müveltebb földrészektől külön szigetelt nép: másfelől a' képzet' számára teremtett czikkek, fölszinti egyszerűségben maradtak. Hangszereik nyomorú háromhurú lant, kisded sip, dob, 's trombitavégű kürt maradának; mellyeknek hangjegytelen használata csekély éleményt adhatott azon kevés alkalomnál, midőn alkotmányilag megengedteték. Szobormüveik kiállhatlan szárazak, egyhanguak valának; 's hát még költészetök? — De a' durván, mázolt inkább, mint festett kövek, 's szövetek közt, mikben fesztészetök állott: egészséges-étkekkel lakottan, szükségtől nem kergetve, léleknyugalommal ült a' mértékletes nép; mellynek életrendét, tápszereit 's a' t. orvosok határozák meg épen úgy, mint a' királyét; kit a' közérdek' minden ügyében alattvalóival rokon törvények korlátoztak. Nem voltak szinházaik, 's lázos mutatványtáraik; de igen egészséges fürdők, körülmetélkedés, 's a' t. Nem voltak pavillonok, kioszkok, fény- és kaczérházaik; de roppant tartós templomok, obeliskek, labyrinthek, piramis 's a' t; mik, ha pompaszerüek is, de nem ingerlők nem csábitók. Nem voltak czifra festéseik, képeik, de földképek, vízszabályzási rajzok 's a' t. annál

több. 'S minő volt nemzeti érzelmök? tanuja azon adat, miszerint a' tengerre azért haragudtak, 's voltak sokáig idegenek a' hajózástól, mert nemzeti istenöket, a' Nilust elnyelé.

Tánc, játék, éneklés, 's 'a t. iránt gyülöletet viselt a' nép; de józan, szorgalmas, mértékletes, kitartó jellemmel birt; 's még hitvallása is olly komoly volt, hogy minden vidám érzelmet kizára, de az áhitatosságot fentartá. Tehát ezen népéletben fő elem, fő alkatrész volt a' számító ész, 's itélő tehetség; mellék, szüktérbe nyomott, 's senyvedő eletmüvezet pedig a' képzelet; 's tekintsük meg a' polgári, és magányélet' oldalait, miket ezen rendszer eredményezett, megfeleltek-e egy természeti jogokat lehetőségig megközelitő, 's azért helyes közélet' philosophiájának, alapeszméjének? Országlásuk' alapelveül, mint lenni kell, közjólét vala kitüzve; 's ezt, a' jónak virágoztatása, a' rossznak irtása, akadályozása által rendezték elérni; amazt népnevelés, emezt polgári 's fenyitő törvényszékek' utján. A' népnevelés' ügye nem egyoldalu daraboltságban, egyik ágról másikra ugrálva, mitsem végezve, hézagokat hagyva, osztályokat mellőzve, szabadalmazva, vagy tulterhelve gyakoroltaték; hanem együtt test- és lélekfejlés országos gond' tárgya volt. A' gyermekek' testi erő- és izomfejlődésük' évei alatt ruhátlanúl, pongyola szabadságában nőttek a' természeti szükségnek; 's későbben is, midőn öltözetet nyertek, egyszerű

kellékeik, a' képzelet', hiúság', fényüzés' mételyes ragályát sem föl nem költhették, sem, ha tán kelendett, nem táplálhaták. 'S bár az udvar, és országnagyok napkeleti fényt üztenek: egyik osztálynak sem juta eszébe, azon, törvényszerüleg őket nem illető módot majmolni, mi alkotmányilag tiltaték; 's minek némi gyakorlata temetés, vagy gyász ideje alatt engedteték meg. De tanítják gyermekeiket azon osztályi életnemtől igénylett tanokra, mellyhez kötve voltak; mellynek törzsökéből születtek; 's mellynek tagjaivá, az alkotmány' alap'törvénye szerint felnövendettek. Mindenki saját köréhez alkalmazott oktatást vőn, közköltségen fizetett, 's külön szak-tanítók által; és minden néposztály' növendékei a' munkásság' 's szorgalom' azon gyakorlatában növeltettek fel, melly minden kicsapongó elmeábrándot kizár; a' lélek' fattyú szétszóródásit akadályozza; minden erőt, 's figyelmet saját válalata körül központosít; 's önfoglalkozásiban otthonos ügyességet, biztos tapintatot szül. És a' népszorgalom' országos gondja általánosan kiterjeszteték. Még a' király' naprendje, munkássági köre is szorosan kiméretett; mit mulasztani épen úgy nem lehete, mint mások által végeztetnie. És mig a' népnevelésben, egyfelül a' lélek' elfoglalása, 's jó irányú munkáztatása által minden túlcsapongó tévutak ellen a' közszellem biztosíttaték; más felül, — a' természetes testi nevelés, egészség-fentartás' rendszere által, — a' vér' és idegzet' beteges rohamai, féktelensége, 's kor-

látlan eerdménye ellen vezetteték folytonos óvás. Fesztelen öltözet, tisztaság, fürdés, mértékletes élet, környülmetélkedés 's a' t. alkotványos kötelessége volt a' nép' minden egyeseinek; sőt az ételrend nem csak alsóbb osztályok', de királyi asztalok' igényeit sem engedé tulcsapongni; 's így betegség, ingerültség, vérterhelt agyláz nem uralkodván: egészséges lélek egészséges testben müködheték. 'S mig test' és lélek' öszhangzó idomitásában, olly tulnyomó szerep adaték az észnek; 's olly szük szakmányra szoríttaték a' képzelet: a' hitágazat,' 's erkölcstan' elvei adatának kárpótlékúl a' politicai hév- és öröm-meddő szívnek; miből ismét az lőn, hogy a' túlvágyó képzetnek szent ösztön, 's léleknyugalmi irány adatván: ennek müködése, vagy közbejöhető tévutai is, egy közforráshoz, t. i: a' polgári csend- 's jólléthez folytak vissza boldogitólag.

E' józan alkotványos jellem bélyegzé magát a' bünkönyv' 's fenyítőrendszer' gyakorlati szerkezetében is. Sem túlvitt irgalmat nem pazarlott, egy emberi méltánynak keresztelt beteg érzelgés; sem lépten nyomon vad szigorral nem gyilkolt a' criminalis ábránd' üldöző maniája. Áleskü, 's ölés — t. i: isten és ember elleni két fő vétek, — bosszúltatott halállal; más eseteknél többnyire a' bün' természetéhez lélektanilag alkalmazott véteksuly gyakoroltaték. Az áruló' nyelvét, a' levéltörő kezeit veszté; 's a' t. És jeles törvényiróik Menes, Bochoris a' nemzeti élet', néposztályi viszonyok' 's körülmény' szükségeit vevék mérfokul,

lélek és természeti bölcselettel alkotott czikkeikhez; mik, részlehajlatlan igazsággal, hamar, 's törvényszigorun kezeltettek országos fő törvényszék előtt, a' felek' ügyvéd nélküli, — 's igy magokért legjobban ellátható, — ügyeik felett. És bár a' királynak, — a' mellett hogy sem terhelni az itéletet, sem hozására nyilván, vagy titkon befolyni eszközei nem voltak, — lágyitó kegyelemjog iraték kiváltságúl: ezen uralkodói akarat is közhatalom' felvigyázata alatt állt: 's igy, a' fejdelmi jogok', 's kiszolgáltatási rendszer' kölcsönös ellenőrsége, hideg, számitott alkotvány szerkezettel biztosítva, még a' *véringerültség*, 's *túlcsapongó érzelem*' könnyelmü szelét is erejéhez ragasztván, összehatva, egy kereket forgatott, melly a' közélet' javát, érdekét, folytonos haladásban vitte. És midőn már a' lassú érettség, a' nagy gép' minden rugóit mozgásba, eredvényeit életbe, élvezőit virágzásba hozta: egy politicai éber figyelem kiséré a' rendszer' egybehangzó müködéseit; melly azt, mint egy felől a' tulfeszitő erők' veszélyétől óvta, úgy más oldalról minden elemet eltávolíta, melly a' müfolyamnak gátot vethetne. Igy történt, hogy a' nép, 's nemzeti jellem minden külnemzet' heterogen befolyásaitól szorgosan védetett; 's a' görögökkel kötött szorosb közlekedési viszonyok' nyomán elharapózni kezdett néphenyeségnek, — melly ama' gép' mindenható kerekeire a' restségszülte *képzet*' iszapos, temető-árját özönlendette, — Amazis' korszerű törvénye által gát vetteték; miszerint minden

polgárnak egy, neve, hivatása, életmód- 's évi munkássága felett, felsőbbségnek esztendőnként bemutatandó számadás' kötelessége, szigorú bündíj alatt elrendelteték. Igy a' nép, hideg, józan, számító nevelés mellett egészséges testté növekedék, 's a' közélet' egésséges légje — t. i: a' hideg, józan, számító, 's éber gonddal őrzött országlási rendszer' — táplálatában, kifejté a' cselekvés' teremtő erejének minden eredményeit, mikre égöve, fekvési helyzete, szomszéd népei, külviszonya, 's a' jólét', és közérdek' belösztöne, igényt, eszmét, akaratot ébresztett. Az eredeti jellem, nemzeti erény meghonosúltak. Bányamüvelés, építészet, földmüvelés, iparügy, szóval a' nemzeti gazdaság' gyakorlati forrási megnyittattak; 's a' nemzet önerőre kelt; melly sajátmagában mindent fellelve, sem féltékeny irígységgel idegen népek' szerzeményeire nem kaczérkodott; sem elégültlenség' ördögétől ostorozva, önmagának, 's alkotványos- és népelemeinek mardosóskorpiója nem lőn.

Most tekintsük át röviden históriai életét, mi lőn az eredvény? Az, hogy a' jogviszonyokkal közérdekhez forrt osztályok' kapcsait semmi vész föl nem oldhatá, hogy a' statusélet egy tömött, átszilárdult szoborrá edződék, mellynek vasfejét, 's ércz bordáit sem eszmemozgalmi agyláz', 's belforrongás' örlő szörnyei szét nem vethették; sem külhatások' ostroma át nem rostázta; 's melly mégis, roppant terjedtségű életmüvezetét biztos kér-

gekkel óvta. Eredmény lőn, hogy bár a' nemzetet pap,' katona', baromtenyésztők', pásztorok', tolmácsok', gyártók', halászok' hétfejü hydrává fajulható különérdekü, 's különvelejü osztályi képezék; 's bár a' papok' törzsöke, nemcsak elseje volt a' több kasztáknak, hanem részint jogszerü polgári igény, részint értelmi túlsuly, kitervezett csel, 's örök éberönzés' következtében, ők valának néptanárok, statustisztek, orvosok, birák, csillagászok, 's befolytak az ész- és hitphilosophia' ügyétől, a' kalmárnövendék' első hyeroglíphtanáig, mint szinte a' királyházi ételrend' 's hálóterem' titkaitól a' halott körüli intézkedésig mindenbe; szóval ők valának élet' és halálnak polgári' katonai', 's fenyítő hatalomnak képviselői, rendőrei, erőmüvészei; 's igazgatói, mindennek; 's bár ezen papi politica, sajátságos beljegyénél fogva, — miszerint öntagadó lenni sem tud, sem akar, — az egyetemes nemzetirányra, ha nem mindig, bizonyosan sokszor közérdek' ügyétől eltérőleg törekedett hatni, 's épen azért a' nemzet' hittana, mythologiája, 's philosophiai iránya, a' polgári történetek' forgató pontjai között, — mint például az ősi Mozes' korával, Mozesé Herodotus' szakában, 's ez ismét a' Ptolemaeusok alatt, — tetemesen változott; 's bár végre ennyi szellemcserék, eszmeváltozatok, 's elvforradalmi átmenetek, többnyire sulyegyenvesztő ingerültség' 's politicai szenvedély' minden félelmével szoktak jőni, 's pusztításokkal kitisztúlni: még is, öntudatos vezértapintat, következetes országlási modor, 's hideg

számitó politica' alapelvéhezi hü ragaszkodás, az elmecsend', 's léleknyugalom' szárnyain vezeté át mind ezen félelmes elemet; 's mi nemzeti sírt adhatott volna, nemzeti dicsőséggé teremté. 'S mint a' szellemélet és értelmi érettség, minden elmehábor- zendület- 's szenvedély-harczoktól érzelemfék által biztosítva, korszerü haladásban tartaték: úgy az anyagi életmüvezet, ama' hidegszellemü kórmányrendszer' gondja alatt, emelkedési fokain fényes pontig hágott. Úgy hogy, bár statusviszonyaik külön korszakokban, külön érdekirányt vettek; bár az állodalmi helyzet, most önálló országlás', majd provincialis kormány' kezeiben módosittaték; bár most zsidó, majd görög, persa, vagy római statusnézetekkel, vagy épen viszonyokkal jött érintkezésbe; 's bár a' zsidó Jeroboámmal szövetkezett Sisak a' Diodorus által kiemelt Tnephactus, 's a' tisztaszellemü törvényalkotó Asychis sokban különböző irányú fejdelmek valának; bár az aethiopiai felsőség alatt töltött félszázad, a' harmincz, 's nehány évig terjedő polgári anarchia, a' tizenöt év alatti tizenkét fejedelem' collegialis uralkodása, majd ismét a' Psammetich által alapított monarchia, mint szinte később Cambyses' és Nagy Sándor' idegen hatalma, 's a' Lagidák' országló házának fényes solid pálczája, különszellemü igazgatásformák valának; 's bár végre, ennyi kormányváltozat, hatalomingás, érdekcsere, 's váltott befolyások, a' nemzeti-élet' erejére ártalmas, gyengitő, sülyesztő, kapkodó stadiumokat szok-

tak okozni: még-is Egyiptom, kincs,- tudomány,- 's földmüvi virágzó példánya maradt az ó világnak; mignem Cleopatra' fecsérlő könnyelmüsége megvesztegeté az erkölcsöt, hiúvá tevé az értéki becset, elhigítá a' nemzeti szilárdságot, fölolvasztá a' közérdek' kapcsait, 's érzelem és szenvedély' sülyesztő, aljasító mételyében puhává, bizalmatlanná, egyet nem értővé törpítve a' népet, a' már Ptolemaeus Philadelphus' fényüzésében kezdődő igény szerint, Róma' hatalmába dönté a' nagyszerü hont; siroszlopúl hagyva királynői szennyes hirét, 's megvetve alapját a' nép' végerőtlenedésinek, mellyből többé kiemelkedni nem tudva, saracen- 's arab-kezek köztt hulltak porba töredékei.

II.

Spanyolhon.

És most hagyjuk el a' nagyszerü romokat, miknek ősi dicsőségét száraz hideg politica alkotá, 's harmadfél ezredig védte; 's lépjünk egy ó világi tragicus nemzet' szinpadára, hol képzelmesség játszá a' századok' véres fölvonásit; hol szenvedély volt a' sugárló, 's az öngyilkos jelenetek' rohami egymás' hatását nyeldesék; 's mellynek egész nemzeti léte, egy politicai hideglelés' folyama; melly csak azért látszék közönként egészségi erőtelt nyerni, hogy a' követő láz' rohami annál mérgesbekké legyenek, 's ez Spanyolország.

Már maga a' hon' természete, szív- és vérhatalom' kifejtésére van alkotva, 's azt népeinek jellemében folytonosan kisérni lehet. A' hegyi, 's tengervidéki száraz tiszta levegő, erős mellű, inas népet nevelt, mellynek, a' dustermékű föld' bujján nőtt, egészséges, 's másuttiaknál táplálóbb növényi, bővérét örök táplálatban tarták; 's a' temérdek erős hevítő illatos borok, mindennemű fűszerek, ingerlő főzelék, 's italtermékek a' déli melegöv' járultában, fogékonnyá tevék a' nemzet' lelkületét mind azon elemek' nem csak elsajátolására, de elbirására is, miket vér, érzelem, 's szenvedély szokott hatalomeszközül, 's forradalminak kutfejéül fölvenni, mint költészet, szerelem, büszkeség, pártdüh, hitláz 's a' t. 'S minthogy a' termékeny haza könnyen, 's bőséggel termeszte minden táplalékot; könnyen uralkodást nyert a' henyeség, melly a' kényelmesség' elfajulásához tért nyitott; 's ez ismét, a' bő, és meleg vérben, égövben, 's fűszerektől bódult, tikkasztott agy' féktelenségeiben dus tért, 's anyagot talált. Mit kellett volna tenniek, hogy azon érzelmi túlsuly szívzsarnoklat melly a' magános népéletet bélyegzé, tépé 's zaklatá, az alkotványos nemzeti lét' jellemébe át ne lopja magát? 's zavargás', zendület', elégültlenség', 's minden polgárzati szörnyek' magvát ne oltsa méhébe? felelet, az észpolitica' hideg kezébe kellett volna szorítni a' magány érdekek' 's eszmék' szétágazó szálait, melly azt, számító elvek' 's alaptervezet' nyomán, egy

közérdek' tartós vezérvonalával szője fel, 's az ingerültségtől szakadozott szálak' erejét, az egésznek tömött összefüggésével pótolja. Nem úgy lőn. Midőn még alkotmánycodex, 's formába öntött kormányszerkezet nem vala; még a' német népek' vándorlása előtt, egyes város', néptörzs', vagy családok' szenvedélyből eredt, nőtt, 's elfajúlt érdekei, vitái, csapongási pusztiták a' hont. 'S bár nemzeti erő, 's cselekvési tehetség, óriási adatait teremték a' merész akaratnak: még-is, mert szoros rendszeres egység nem füzé egy irány felé az erőket, mert minden merész vállalat, és tény, egy fellobbant szenvedély', vagy napi szükség' hevenyészett kitörése, 's kényszeritése volt; a' köz életre nézve eredmény nélkül veszett el a' tettek' nagysága, 's átmenetében bőszrohamot, következtében pusztulást 's fájdalmas emléket hagya. Midőn a' versengő Róma, és Carthagó elveté koczkáit a' politicai hatalombástyáúl ismert Hispánia fölött; 's táborteleppé alakítá e' roppant félszigetet: minő merész, meglepő, hatalmas jelenetekben mutatá magát a' polgári tűz? Sagunt, hős szántság' 's törhetlen kitartás' erényeit hagyá örök emlékben; Lusitánia' férfiai egy művelt harcztan' tervét, cseleit, 's erejét tudák lelkesedéssel tehetetlenné tenni; Numántia' polgári pedig két római vezért tenkre harczoltak; sőt Hostilius' szabad bocsátasában, 's a' Scipio' éhostroma alatti önelégetés által a' nemzeti erény' emeltebb fogalmát jelelték, mellynek egyes nagysága a' celták' Megarájában képvi-

selteték. 'S még is, ennyi élet, ennyi tűz, muló eredmény' rakétája lőn; melly magát elperzselé, de közfény- és hévpontja, hová sugárit visszavigye nem lévén, az ontott vér' csepjeiben tört meg, 's aludt ki. És a' felettök folyvást csatázó idegen vetély, nyomatás' járma, kirablott jog, szétszakadt élet, 's hadáruvá sülyedés, méltatlan érzelmet, 's eszméjét költé ugyan a' népegyletnek: de nem az ész' lassan müködő utját választák; hanem az ingerültség rögtönzött ajánlata kellett; 's eltévesztve a' felvirágzás' első alkalmát, polgári jogszerü philosophicus szövetség helyt, a' Viriáthtól tervezett közzendület fogadtaték el, melly a' lázadt eszméknek ugyan cselekvési tért nyitott, de ivadékok' nyugalmát törte meg; polgári lét', és érettség' eszközeit szoritá háttérbe; 's zajgási sympathiát költött, melly, — bukott római népfők', 's nagyok' élesztése által, — kétszázados harczczá nyúlt, végeredményül, római igába játszván Spanyolhont.

'S imé az isten' legdusabb, 's kellemesb földjére települt nép, ég' és föld' választott adományi köztt, mielőtt független, alkotványos nemzetté alakúlt, vagy közérdekü rendszer' boldogító természetével megismerkedett volna; bevégzé idétlen negativ éltének első felvonását; 's vér és izgatott érzelmek' szétvonó ördöge miatt, idegen hatalom' provinciájává lőn, mellynek saját kormányzata négyszáz év alatt önnyelvét, szokásit meghonosítván, minden eredetiséget megtört, le-

vetkeztetett; de életjelét adá egyszersmind ama boldogitó politicának, mellynek kormányát ész viszi; mert hadtan, 's tudományok virágzásba jöttek, 's az ország, hazája lőn Seneca', Trajáu' 's Theodósiusnak. De a' nép' istene, mint ennemzetünkkel is tőn, nem hagyá végképen kiveszni a' nemzeti vágyat, 's öntudatot; melly a' lélekakarat' végerejét titkos mély gyökérben szokta megtartani egy zendülő korszak' számára. Igy, midőn a' vándorló népeknek, római századok után alakult birodalmait, az épen olly lángeszű, mint vállalkozó Vallia megdönté, 's a' gothok' nyugati országában megveté a' spanyol nemzetiség' bölcsejét; midőn Leovigild Galiciában épite országot, 's a' biralom terjesztő Eurich, alkotványt ada a' gyermek nemzetnek; az, rémes multjából tanulva, elfogadá kötését. De mi előtt a' közérdek' életét, czélját, eszközeit tisztába hozta, 's bel- és külviszonyok' adataiból az állodalmi irány' kulcsát meghatározta volna; egy új nagyszerü tan foglalá el a' polgárilag kiskorú nemzet' elméjét, a' katholicismus: melly a' kitörlött gothnyelv' helyébe közös ősit hoza ugyan vissza; de épen azért, a' spanyol népek' egységét, a' hit' szellemében, 's papi kormány' befolyásán alapitá meg. Igy a' hit lőn a statusélet' alapeleme, melly jogokat nyita az érzelem terjeszkedésének; 's uralomra emelve a' képzetet, most a' kebelbeli királyságok' rangfokozatára költe eszmét, melly irigy vetéllyel mérgezé a' a' szétfolyó irányt; majd a' nagy Cid' 's lovag-

költészet' tulragadó korát, 's a' nemzeti érzés' ama' beteg magasztaltságát idézé elő, melly mindent az egyház' erejében vélve föltalálni, elveszté a' kormány-biztositás', 's ön munkásság' ösztönét; majd a' rang- 's család-elsőségi osztályzat' mirígyét, nemzetségi czivódásokban hozá a' haladás' nyakára, kasztákat szabadalmazva a' nép, 's köröket a' kaszták között, melly az ellentörekvés' szellemét, az igazgató, 's törvényhozó testületek' körében egyaránt elhinté. És ezen tul-szoktatott polgári ábránd, e' nyugtalan véruraság, minden formában megpróbálá erejét, 's többnyire sikerrel. Most, nemzeti szegénység miatt, zsidóknak oszta jogegyent, pénzügyi miniszterré, országtiszt-, királyibérlők-, 's nagyok' udvarmestereikké emelve őket, majd ismét, midőn azok, az öntudatlan, hagymázos nép' éber álmai alatt, pénzt, és hatalmat magokhoz cseleztek: pusztitó gyülőlet 's üldözésre tört ki ellenek, melly ismét a' status-élet' beteg müvezetét rongálta. Most, a' törvényhozótestet tevé heterogenné, szétvágó érdekű alkatrészekből szerkezve; majd szent szerzetek' számát, 's jogait szaporitá, mig más felől az egyház' ajándékozásával fogyasztá a' változó pénzügy' erejét. Ennyi indúlat túlzásban most a' rendek akarák korlátozni a' király' hatalmát, majd a' király törekvék imponálni a' corteznek; de a' nélkül, hogy törvényes lét, 's állodalmi szerkezet' elve vezette volna, mindig szenvedélyből; 's a' nép, mint dolog, mint szél' és pillanatnyi vakérdek' laptája,

most ez, most amaz párt' érdekei szerint hányódék, 's változtatá közvéleményét, semmit nem haladva saját jóllétéhez, 's a' közjó' erejére. Mig ekképen a' pogári figyelem, a' statusélet' költői oldalán 's inkább ékeire mint életvázlatában lőn felozsolva: a' statusgazdaság, adóztatási rendszer, 's képviseleti szerkezet, rendetlen változatokon hurczoltattak által; 's bár a' cortezjog földbirtokon alapult; 's nagy befolyásu igényekkel birt: még is, — kivéve a' legújabb kort, — soha nem kormányoztaték a' nemzet, saját országgyülésétől eredt törvények által.

Most tekintsünk röviden végig a' spanyol nép' nemzeti, és magános életén, mi az eredmény? Az lőn, hogy a' spanyol pór — ki, mindenütt a' nép' magvát teszi 's jellemét elhatározza, — phantasmagoricus szélsőségek közt hánykódva, hitében vakbuzgóvá politicában pártdühössé, házkörében rendetlenné, reményiben gyanússá, 's jellemében bosszuállóvá, és kétkedővé lőn; hogy a' gazdag honban többnyire szűkön, 's való-élvtelenül tengődött. Igy lőn, hogy a' nemzeti élet' arcza most kórhalvány majd tulpiros szinben járt; hogy az alkotványos ügy, fönség' és sülyedés' pontjai közt bukdácsolt; hogy nagysága, mintegy felnyurgult növény, kinyitá ugyan ollykor hervatag szirmait, de gyökértelen pompáját mindig első szélnek adta; igy lőn, hogy a' nemzet, mit az új America, mint az europai status-rendszer' ifjú és hatalmas fejét köszöntött, a' habsburgi törzsök' korá-

han hirtelen elvénült; hogy a' bourbonházi királyok alatt visszanyert hatalma, ismét szenvedéllyel üzött franczia rendszer- 's napoleoni hatalomtörvényben veszett el; hogy az 1812-ben alkotott uj forma, két év után önkény' és inquisitio' zsákmányává lőn; hogy az 1820-ban hadsereggel visszavivott alkotmány, a' pártfelek' belküzdése miatt elesett, 's külviszonyaiktól földhöz sújtaték; — 's hogy végre legujabb évtizedeiben, olly szörnyű dramát játszott le, mellynek végjelenetei közt nem annyira tragicus halál' mint öngyilkosság' előérzetében vonaglik. Igy lőn, hogy a' rendkívül termékeny, három tenger' kereskedési közlekedésével, kikötők- tengeröblök- folyók- 's Pyrenaeken átvágott utakkal, roppant érczbányákkal dús, 's az újvilág' aranyával egykor gazdálkodó haza, melly annyi század alatt minden néppel, 's földrészekkel kereskedési viszonyban állott, most népepusztúltan, sülyedve kimerülten áll: mig a' ködös, szűk Albion, a' tömött nagyság' óriás-istenévé nevelte magát.

III.

A n g l i a.

Igen, ott áll Anglia, Egyiptomot képviselve uj kiadásban, nemzeti tömött erő' és nagyság' öntudatával; ki csak azért látszik vizre települni, hogy kétéletű erejének mind két elemét felhasznál-

hassa. A' világ csudálja, 's irigyli őt, mellynek kincsét, pompáját, 's nagyszerüségeit szük telkére épité. Könyvek irattak, vélemények surlódtak nagysága' okáról. Külön kutfőkből, most hibásan, majd közelítőleg, 's gyakran okot eredménynyel tévesztve magyaráztaték e' roppant életkifejlés. Maga Montesquieu, törvényhozó- itélő- 's végrehajtó hatalmak' különzött szakmányozatában keresé az angolkormányerőt, mi ha állna is, — bár, hogy több történeti példával incisat ne halmozzak, önállodalmunk' e' tét' nagy részével rokonszerkeszte elleneredményt tanúsít, — már maga okozat leendne. És a' gazdagság, szorgalom, müveltség, 's mind azon elemek, mikben gyönge szemek, — felmetszett gyümölcshéj alatt közvetlenül magvat keresve, — magasságát hiszik, kiforrásai egy közmederbe vezetett, de osztályi szükségszerüleg szétcsatornázott érdek- és ösztönegységnek; ez ismét nép- és kormányalkat' összhangzó kiszámolt szerkezetének; ez végre gyakorlati ész kétszerkettőjének; 's most a' nagyság' keresett kútfejénél vagyunk. És nevezzük ezt józan tapintat', értelmi mügond', önmérséklet', észkormány', vagy bármelly erő és öntudat' iskolájának, az eszme és fogalom mindenesetre határozott; 's mind azok előtt tisztában áll, kik az alkotványos élet' philosophiáját buvárkodó szemekkel nyiták fel.

Igen, erősen hiszem, vallom: miszerint az angol nemzeti lét, izmos, inas, egészséges testét

egy táplálólag étkezett, mohósággal, émelygős csemegékkel nem terhelt, 's mértékletlen dobzódásban nem romlott gyomortól kölcsönzé: 's igy megvelő- és csontosodott alkata, minden vérlázt, vagy bőrbetegséget kiálla, organicus kórba pedig soha nem esett. Vagy, az anyagi képet mellőzve, biztos, kül- 's belbajokból kivivott, virágzó századait, azon hideg, fontoló, alkotványos mérsékletnek köszöni, melly népe' véralkatát is félreismerhetlenül jellemzi: 's melly a' szív' 's érzelem' tévutait rögtön vágásba igazitja. De hogy ok- és gyámtalan tételem, szörhasgatóknál kétkedést, 's rosz akaratuak előtt gáncsot ne szüljön: némileg taglalni fogom állodalmi alakulását, még pedig minthogy elemek' tekintetében mienkkével sok rokonságát látom, a' „contraria clarius elucescunt"nál fogva vonatkozólag.

A' szász-alkotvány' ős lelke az, melly az angol nép- és kormányalkat' fogamzásában olly hatalmasan működék; melly csipős levegőként kitisztitva az ó britt szellemet, 's kitartáshoz edzve természetét, nem csak a' durva dán-erőt, 's normanharczokat átvivta; 's nem csak az anyaországban veté el tény-erő, 's polgári önálló élet', 's világuraság' ép, és csiratelt magvait, hanem Walest, Irhont, 's Skótiát is meglelkesité, hogy a' közfejlés' nagy művének eszközi, 's osztályosi legyenek; sőt angol-gyarmatok' életmüvézetébe is, mint annyi fiakba átvivé lelkét, mintha nemzett, 's nemzendő országokban akarná kinyujtani dicső,

boldog életét; 's örökösit szerzeni bizonyos kincsének. 'S e' titkos hatalmas erő szabadság, 's közérzelem. Honadó apáink épen e' vágy' érdekére egyesültenek, 's midőn hazát harczoltak, midőn háladat' oltára állt a' vérdijas teren: szabadság' nevében tőnek esküt a' nemzet' jövőjére; 's mint Angliában itt is szabadság lőn az alkotmány' eredeti jelszava. És a' drága gyermek megszületék, mind a' két nép' szerkezetében; de nevelése igen eltérő lőn. Ott éber, öntudatos anya, a' mérséklet fejté eszméletét; itt elfogult, tulszerető önzés kényezteté el. Ott messze kilátás' tervében ápoltattak gyermekévei, itt pillanatnyi öröm' vagy szükség' eszközivé lőnek. Ott rendeltetése' minden ágaira szoktaták figyelmét; itt egyoldalú érdekek' szük fogalmához törpíték. Ott logicai következetes elvből merité irányát, itt változó czélokért vágta zavarta keresztül önútait. Ott velős védangyallá nőtt, középponton őrködve a' köz család' joga felett; itt vásott suhanczczá képződött, 's béres vazallként álarczban járt vendégszerepekre, egyiktől másikához csapongva a' közvérség hasonlott feleinek; vagy többnyire csekély zálogbérért bitorolni engedve ősigényeit. Ott nem engede hanyagúl foglalásokat, 's törvényes utakon akadálytalanúl tartá fön biralmát; itt, gyakran elalvá, vagy hagyá cselezni a' haladás' szakát, 's véres zendület' zászlói alatt, ollykor kárpótlólag akart utánrohanni; mig ismét áléletbe sülyeszté zsibbadt tagjait.

Declamatiomat adatokhoz támasztom; 's lett dolgokat jelelendek ki, miszerint Anglia, a' népalkotás' ügyében gyakorlati észszel, vigyázatos gond', 's sulyegyen' vezérelve alatt kezelte a' szabadság' eszméjét: a' magyar pedig szív után indulva, szenvedély' nyomán könnyelmüleg bánt vele, 's a' befolyó párthatás' köre szerint szélpontig vivé, vagy szoritá.

Angliában a' nemesi rang, eredetileg nem volt örökös; alkotványunkban mindjárt azzá tételték; 's következőleg, ott az emelkedési ösztönnek szabad igény és siker hagyatván: irigység', meghasonlás' halálragálya háritva lön; törvényeinkben pedig kiemelt jogokra praedestináltaték egy ismeretlen, 's azokra könnyen méltatlanná fajulható ivadék, azon sokkal nagyobb osztály' rovására, mellyet maga a' mellőző kiváltság, minden kiterjesztés nélkül eléggé ingerültté tőn. Angliában a' normanuraság alatt lett örökké, de hűbéri kötelesség mellett, mi okból, egész század alatt inkább üres név, puszta méltóság, mint jog és szabadalom' osztálya volt; 's igy, azon lassú átmenet, melly azt későbben rang', tisztség' 's hivatal' fokainál fogva jelentő alkotványi befolyásra emelte, megszoktatá, kiengesztelé, sőt az együttjáró terheknél fogva hozzájok ragasztá a' köz kedélyt és véleményt. Tehát az angol lovagrendet hűbéresek' egyeteme tevé, kik földbirtokaiktól, bizonyos kulcs szerint hadszolgálatot viseltek. Igaz, hogy e' kötelesség aristocratiánknak is törvényben irt szakterhe vala;

de miután az ujabb országtan, Europa' rendszerét megváltoztatá, 's a' kiváltságos rendek' katonáskodása felesleggé, vagy legalább rendkivüli eset' végeszközévé vált: Angliában adózással cserélte fel megszünt szakmányát, nálunk pedig bérmentesen hagyaték avult kiváltságaiban, terhére egy erőtlen, kizsákmányolt osztálynak. Később, Angliában mint nálunk, grófok' 's bárók' osztálya emelkedett a' lovagrendből, 's ott, mint itt amazok maradtak a' törvényhozás' személyes gyakorlatában, mig a' nemesség követek által képviselte magát. Ennyi változat, 's népelemek születése között, mi természetesb, mint hogy a' nemzet' anyagilag legjelentőbb része, a' polgárok' 's szabad földmüvelők' száma megkevesült; haszonbérlők, gyártók, kézmüvesek' jobbágyokká tétettek, 's köztök titkos elégültlenség' lelke terjedt el? Mit tön Anglia? Éber, egybevető szemlével kiséré azon ellen-irányt, mellyet a' londoni polgárság' 's bérfizető jobbágyok' már akkor hatalmas rendje kifejtett; 's midőn azon irány, II. Richard alatt, a' bárók' nyomása miatt túlemelve, népzendület' alakjában jelent meg, azonnal eltörlé a' rabszolgaságot. E' korszerü orvoslat sulyegyenbe hozá a' test' müvezetét, összemunkálásra harmoniázva az erőket; 's ujolag, midőn kétszáz év alatt a' népesség' anyagi- 's értelemteljes szellemi ereje tágabb, kéjelmesebb formát kivána: megszüntetett minden jobbágyi viszonyt; 's szabad birtokot engedve, a' képviselet jogát' pedig birtokalapba gyö-

kerezve, kibékité a' kor' kivánatát. Nálunk ellenben a' szabadság, aristocratai egyedárú maradt. A' polgárrend fel sem véteték; több századdal az alkotvány' alapulta után emelteték Zsigmond alatt törvényhozó osztálylyá, 's akkor is a' nemzetiség' vesztére. Jobbágyink' tömege pedig mint dolog, mint öntudat- 's szabadakarattalan lény tekinteték, mellynek élete, mozgalmai, idegen érdek' számára teremtvék; 's az önkényes bánásmód, — melly rajtok gyakoroltaték, — zendületeik' megbukása után is békeengedmények helytt, erőszak' rendszerével szorosb szigorral üzetett. Igy, midőn Anglia kiegészitő részül csatlá közérdekéhez a' roppant elemet, Magyarország háttérbe tolá azt, bizonytalan éredvények alatt hagyva jövőjét. Lám mit tesz a' gyakorlati számítás! Mit Anglia alapszükségnek látott, t. i. népének nemzeti elemmé forrasztását, azt öt század előtt megtevé; nálunk pedig, félig utolsó országgyülésünk' müve lőn, félig pedig jövőnk' feladata.

Tehát Anglia két népelemet alkota; nemesi rendet 's polgárokét; Magyarhon ellenben szabadságot és nemzetiséget egyetlen osztály' kiváltságává, 's származati örökévi tőn. Anglia a' két elemből: nobility, gentry, 's commonalty-k' három alkotványos rendjét formálá; de azért törvényeivel csak két erőt hagya foglalkozni, főaristocraták' házát, 's polgári kamarát, hová alnemességét is vegyíté. A' magyar alkotvány egy elemből: főrendek', papok' nemesek', 's polgárok' négy

osztályét fejté ki; mellynek mindenike önálló erőt gyakorol országgyüléseken. Ott, a' papság, rangfokozat' utján osztaték föl a' három rendben; itt hivataloktól igényelvén befolyást, külön rendet is képez. Angliában a' rangkülönség nem hoz feszt, hasonlást a' közegylet' éltébe, mert nemessége a' nép' adózásában osztozott, képviseleti jogát pedig megosztá. Azonban családai összeolvadvák a' polgárokkal, mert minden nemes jog elsőszülött fiú' öröke; főtisztség- 's ranghozi út pedig közszolgálat' legfontosb ágaiban az érdemnek polgárok' számára is nyitva áll; úgy hogy egy részről a' kiváltságos osztály, másodrendű születés' útján polgárrendbe vegyül; más részről a' polgárrend, szorgalom-szerencse-tudomány- 's lélektehetség' eszközeivel, — nemeslevél, emberi kedvezés nélkül törvényes uton — követek' sorába ülhet; melly kölcsönös viszony' kapcsaival súlyegyen, 's polgári alkotmány' ereje biztosíttatik. Nálunk ellenben mind a' négy rend heterogen érdekektől izgatva, különirányú elvből indul ki; 's miután valamelly ügy felett nézeteiket központosítni sikerült, terjesztetik ismét a' törvényhozást kiegészitő királyijog elibe; 's ennek egyező járúltával születik a' törvény, melly többnyire, legnagyobb részben ollyakat kötelez, kik hozásában képviselet utján részt nem vehetnek. Angliában a' felsőház, főitélő szék lévén, törvényhozás mellett birói hatalomban is osztozik; az alsó parlament, magányos billeknél fogva, a' status-igazgatás' ügyeiben nagy, és

valódi részt vesz; a' monarcha pedig titkos- vagy cabinettanácsban gyakorolja azon jogokat; 's igy, a' kormányzó, birói, 's törvényhozó három statushatalmak olly szövedékben állnak, miszerint egyik sem független a' másiktól. Nálunk különzött illetőség a' törvény' és végrehajtás' joga, — mert a' hatósági itélő kör, királybirák' kinevezése iránti holt törvény, 's a' képviseleti nádorválasztó jog, az angol garantiához nem hasonlíthatók; — 's a' birói hatalom, ha független nem volna, bizonyosan nem országgyülési befolyástól nyerne irányt, 's annál kevesbbé a' néptől.

Az angol polgáralkat önmagában veté meg saját garantiáját. A' monarchát, aristocraták ellenében a' népnek democratiához szítható hajlama védi; nép irányában pedig aristocraták' érdeke, kiknek polgári szabadsága, a' népével ugyanazon gyökérből virágzik. Az aristocraták' bástyája népostrom ellen az elemjogok' közösbirtoka, királyi visszaélések' akadályára pedig igazgató hatalombani tettleges részvét. A' népet végre — bár ösalkotvány szerint, a' képviseleti házak' egyikében sem nyert saját ügyének törvényes, 's szükségképeni tribunust, — sarkalatos jogok, 's azoknak élő gyakorlata, t. i. törvényszék a' juryban, sajtószabadság, 's öngyülések támasztják; melly törvények' biztosító súlya ismét abban áll, részint hogy az aristocratákat királyi önkényü uraság ellen ugyan azok védik; részint ama' lehetőség, miszerint ha tőlök megfosztatnék, tán többeket is

magához ragadna. Összerkezetünk illy alkotványos garantiáról nem gondoskodék; 's a' nép' kirekesztésével megfosztá magát azon tartalékerőtől, melly ellenőre egyedül kölcsönös bitorlásoknak, 's egyent tart a' cselekvő hatalmak' súlya közt.

E' hiányokat gyakorlatos, önkárán tanúlt ésszel pótlani, forrón szeretett nemzetünk ujabban válalkozék; 's békevédő kormány' járultában, nagy müvét már tettleg, még pedig — mi által a' keresett üdv leginkább sikerülend, — angol reformbill', 's parlament' cselekvő szellemében kezdé meg; t. i: önmérséklet, 's mig új nincs, ó rendeletekhezi szoros ragaszkodás mellett. E' biztos mód nyomán, nem félhet alkotmányunk, hogy mint egykor szükkezű tulsággal minden jogot magához szorítva, a' fő erőt élete ellen hagyá fejleni: úgy most, másik szélpontig ugrólag mindenét egyszerre megosztva, éretlen túlnyomóság alá rendelje magát; 's midőn jogot oszt, egy tán nem eléggé értelmesült erő túlvitelében, a' jog' szerzeményit is koczkáztassa.

Fellebbi párhuzamos bonczolatom' közvetlen czélja volt, hogy a' számitás' sikerét, felületesség' vagy tévesztés' béna szülöttével szemközt állítsam. Minő életre nőtt nemzetünk, leirt bölcsejéből, alább látandjuk: most Anglia' későbbi politicájára röppenjünk át rövid pillanattal, melly önmérséklet', 's belátó ész' utját soha meg nem

tagadva, ép gyümölcsét termé a' polgári érett erőnek.

Tehát a' belpolitica' örök, változatlan lelke- 's szellemévé, két gyakorlati erő lőn: önálló egyleti szabadmunkásság, melly az egyetemes törekvést, 's közlelket angol jellem' legkiemeltebb vonásivá edzé; 's önmérséklet, melly népterheket folyvást korszerűleg könnyitve, sorsát szeliden engesztelőleg kezelve, 's igy keseredettség' erőszak' eszméjét, eszközeit távolítva: a' munka iránti köz kedvet nyugalom- 's ösztönegységben élteté. 'S ha bár — mert hiszen nihil est ab omni parte beatum, — Irhon' ügyében e' tétel kifogást szenved is, az anyaország' túlsulya, annak veszélyes eredményét háttérben tartá, 's tudja tartani, mig ama' fiók-nép' szőnyegre vett reformja illő arányba teendi magát. E' belpolitica' kifolyása lőn a' haladássali vigyázatos bánás, 's csak olly ujitási elvek' elfogadása, miknek eredménye bizonyos számitással előre látható; mint szinte az, hogy Anglia mindent, mit más nemzetek, példáúl a' Franczia, zendület- 's háborúval kerestek, békekorban szerzé meg; 's mit egyszer alkotott, küzdések közt óvni, 's vesztés helyt erősb alapra helyezni tudá. Igy, midőn a' gyilkos, gyáva, üldözött János a' Magna chartát kiadá, 's később, a' pápának országnevében ajánlott hódolattal közpártütést költött: belcsatái nem hogy — történeti példák' többsége szerint — alkotványcsorbát szültek volna; sőt történetének jelentő fordulatponját alkoták; mert or-

ságbáróik, a' helyt, hogy eseményi kedvező alkalmukat elszigetelt, tulvitt, 's azért állandóan nem birható magasság' eszközeül használnák: gyakorlati számitásból a' nagy oklevél' szigorú kapcsaival szorosbban magokéihoz fúzvén a' népérdeket, a' királyi hatalmat meggyengiték. Igy lőn, hogy I. Károly alatt, Buckingham' ármányos cselei között, a' hitláz' rajos szélveszében, puritánusok' independensek' Cromwell' ingerült véres évei, — ötször összehitt, 's oszlatott parlamentek' korlátlan kitörései, — 's királyi vérpadnál végződött polgárcsaták közül, életét, alkotmányát sértetlenül tudá kivívni. Igy lőn, hogy II. Jakab' viszálytelt korszaka, 's a' korona-jogért bőszülő York és Lancaster házak' pártdühe, pusztitásai, szinte csak muló láz, átmenő forróság lőnek a' csontos tagokban; 's foszlékony felhő az álló csillagon, melly alatt tünt borúlt ugyan, a' fény' ős ereje, de lényegében ugyan az maradt.

Számitó mérsékletét, külpoliticájának is vezérelvéül vevé ujabb időkben; 's miután a' franczia forradalom' küzdései alatt, mint európai szövetséges hatalmak' feje, három évtizedig pénzét áldozá, néperejét fecsérlé, vagy tán kimerité: lemonda ön erőtetés' 's győzelmek' igényeiről. Közönyösség' szoros korlátiba lépett, nem követelve Európa ügyében itéletjogot; sőt alkotni hagyva a' szövetség' rendeleteit, miket országlószéke általában nem helyeslett. Később az americai, 's portugal fontos mozgalmak törték meg neutrálitá-

sát; a' keleti kérdés' ügyében pedig határozottan mérséklet' elvére folyt be; az ujabb portugal- eseményekhez mutatva avatkozási sympathiát, mellynek, ismert kormánytanából ítélve, bár titkos, de igen jelentő okát hihetünk.

Most kisértsük meg átnézni az észsuly', országlási kétszerkettő', 's a' folytonos vetélyében csak ez által biztosítható ipar' és szorgalom' roppant termékeit, ha ugyan pillanatunk egyszerre körül ölelhetné. Anglia pályaképe az ujabb Európának. Tömött dicső hatalmas fejlettsége mélyebben hat, irány- és versenyigazgatóbb különnemzetekre, mint az ó világ' fegyvere, harcza 's erő-rendszere. Mi valaha a' világot érdeklé, mozgalomba hozá; mi birvágy', törekvés', végczél' tárgya lehetett, Anglia megszerzé, 's élvezi; 's elhiteti velünk, miszerint világsors' mérfoka leend jövőben; mert a' vészterhes elem, — földbirtoktalanok', 's elégültlen gyár' és kézmüvesek' mindig növekedő száma, — mellynek élőfélelmében, kisszivüek, az alkotványt ingani képzelik, Owen, 's Hazfield nemű elmék' terve', s' leginkább a' teljes öntudatú parliament' belátása nyomán kétségen kül feloszlattatik. Anglia, népe' legtöbb részét boldoggá tevé, 's így megfelel a' statustökély' alaptételének; mert hiszen milliók' minden egyesét elégültté üdvözíteni, földi erőnek nem adaték. Anglia' századi, tudomány', müvészet', mesterség', szorgalom' minden ágait tökély', és terjedtség' fénypontjáig vitték. Költészet, szaktanok, hang- tánez-

szobor- képirás- 's szinmüvészet; pamut- gyapjúbőr vas- -réz- porczellán- üveg- selyem- vászonpapiros-, érczöntő- 's fénymü-gyárak; vashajók, kocsik, hidak, csatornák, felséges utak; czukorser- 's pálinkafőzők, kereskedés, kikötők, közlekedések; bankok, kármentő intézetek, 's ezernemü egylet, mind, mind kimeríthetlen gazdagság' forrási. Angliának épen úgy van Schakespearja, Byronja, mint roppant gőz gépei; manchesteri finom czérnája, mint hős hajóhada. Bőgő harangot, 's szívrepesztő harmonicát, oczeánfékező horgonyt, 's hajszálnyi hölgytüket egyiránt készít; 's lovai szintolly hírben állanak, mint hizlalt ludjai. 'S mindent ólcsóban ád, mint más nemzet önmagától birhatja. Igen mert a' gyakorlati országtan, jogaiban mindenkit véd és biztosít, mert egyéni ügyesség- erő- 's tehetségnek szabad tökélyes kifejlést enged, 's eszközöl; mert minden nagy eszmét, mi közjót nevelhet, rokon szenvvel fogad, felsegít, 's ügyében egyesül.

Tehát Anglia roppant tárházzá lőn, mellyben eszme' és ipar', fény' és erő', izlet' és tömöttség' müvei rakvák; 's melly ó, és uj ezredek' határpontjára települve: dus museumul mutatja két világidő' kincsét. Mig Magyarhon, szint olly függetlenül, szabadalkotvány, egykorú nemzetiség 's gazdagabb föld mellett, — végtelenül, 's helyzet, 's külbefolyások' kulcsával ki nem egyenlíthetőleg elmaradva, — szegény, 's nyomortelt múltak után, most kezdi a' nemzeti erőteljes élet' első parányait

összveraggatni. — Óh ha alkotó keze nem tévedne a' teremtés' müvében; ha összhangzólag építné az életgép' minden kerekeit, 's egyiknek éles fogaival, a' másik' tengelyét át ne metszené!

IV.

Lengyelnép.

És most, a' földi nagyság' csarnokaiból egy nemzeti sírboltba térek át, hol szenvedély- 's kicsapongástól nyűtt rokonunk aluszik. Egy halott' életét akarom vázlani, kit törvényes rend, 's korlátolt szabadság helytt, könnyelmü féktelenség hurczolt, kit rajos indulat kapkodott önszülte bajokban; 's kit — épen olly szánólag saját tévedésit, mint boszús érzettel az erőszakért — kisértek sírba európai testvéri. Közös halottunk, a' Lengyelnép.

Őstörzse, mellyből leszármazott, duló, erőszakos, hadhoz szokott Szarmatafaj; inkább vad csorda, mint határzott jellemű nép, melly egymást ölő, rabló belháborúk, 's zsákmányzások közt két század alatt, rugalmas de elvtelen, változó 's vad tűz alá rendelt erőt fejte ki. Később a' Lechek' képezhetőbb, irástudó, 's keresztyénhitű Szlávnemzetsége költözék közéjek: 's a' Piast- választott országló ház' kórmánya alatt alakultak közös nemzetté. De egységök puszta czím, üres képzet, tárgyatlan eszme volt, minden törvényes forma, alkotmányszerkezet, 's jog és kötelesség'

felosztott rendszere nélkül. Nemzetiségök, a' származati egység' köz név' és uralkodó család' erőtlen férczeiben feküdt. Politicai létöket, azon egyoldalú, 's veszélyes alapra tevék, hogy csak nemes legyen statuspolgár. E' tétel minden népelemet a' nemesség ellen izgatott; a' választásjog' korlátlan, pártos gyakorlata pedig öntestületét is hasonlás' 's szétszakadó felek' kitörésivel rongálá. És ezen durva száz érdekű, 's fejű kiváltságos rend, sem a' polgári függetlenség' határozott, tiszta fogalmához nem juta; sem szabad lelkének közirányt adni nem tudva, egyesek' szabadságát, az egész' erejével biztosítni képessé nem lőn. Mi okból, a' nemzeti függetlenség' feltételeit, belcsendet, tengert, határhegyeit elveszté, 's belsejében egyléterőre nem jutva, külellenektől biztos határokkal nem védve, folyvást idegen politica' játéka- 's zsákmányává lőn.

Midőn a' Piast örökösök közt Fejedelemségekre oszlék Lengyelhon, a' krakói királyban, ki társai felett előjogot nyert, százágú belzajgásaikhoz központosító gyulpont adaték. 'S első országlóházuk' ivadéki közt, hatodfél század alatt, az egyetlen nagy Kazimir uralkodék némileg számító politicai renszerrel. Városait részint jogaikban megerősíté, részint újakkal adományozá. A' polgárságot, nemesi nyommasztó befolyás alúl feloldá, 's igy szorgalom és egységnek ingert szerezve, biztosb jövök' alapját kezdé letenni. De nemzetjellemi sajátságos bélyeg, az érzelmiség ját-

szék bele országos művébe. Egy zsidónő szerelme, az izraelitákhoz tudá csábítni kiváló hajlamát, kedvezéseit; kik pénzváltói egyedáruság' 's jelentőbb iparágak' bitorlása által, a' keletkezendő közjót tenkre buktaták.

A' Piastház' kihalása után, trónkövetelők', 's zsibáruvá sülyedt választók' alkujára hurczoltaték minden polgári jog, szabadalom, kiváltság. A' többet igérő erősb pártot szerze, 's a' drágábban vett választók, pártdühösbek voltak. 'S szenvedélyes vitáik közt, nem segíthete Lengyelország ügyént a' rokonelemű magyarral Lajos alatt végrehajtot, egylet. Lithvánia szövetsége alatt, midőn a' dicső Jagelló-ház' örökévé lettek, ismét túlvitt önzés, képzelmes szabadságkór szaggatá a' nemzeti nagyság' 's virágzat' egypár századát. Mert miután litván szövetséggel őshatárit, nehány tartományt, 's polgárzati védfelsőséget nyert; miután a' lithván nemességgel megye követek által közös országgyülésen képviselé magát; miután önállásra emelt alkotvány, 's abban gyökerezett érdekegységgel magát éjszak' leghatalmasb statusává teremté újolag szenvedélyt bocsátva, felgyógyúlt keblére, belsejében önnépét, Lithvániában szövetségeseit árulá el 's tette ellenséggé. Honi polgár rendét t. i. végképpen kizárá a' nemzeti képviselet' jogából, hogy függetlenül űzzön országöröklési nyerészkedést, melly iránt a' Jagellókkal sok viszályt viselt; a' lithván nemeseket pedig megfosztá főbb hivatalok' igényétűl, mi szerint minister, érsek, vajda,

püspök, 's várnagyi rangokat, vagy is a' közös országgyülési fő senatus' körét kizárólag önmaga alakíthassa. A' foglaló kapocs ekként kiszakadt, 's a' különvált polgári erő pongyolán álla egymás-ellenében, mint kötelékiből kibomlott szőlőtő, melly egy kelő viharban tépni kezdi önmagát. A' bonczolt elemek' háborgási között, meghódítá az orosz, lengyelhon' őrbástyáját, 's Smolenskben rugpontot szerze körmeinek, honnan mintegy neki huzalkodott oroszlán, martalékára ugorhasson. Azonban a' Jagellóház' kihaltával lengyelhon' védnemtője sírjába költözék.

Választott királyok kezdtek országlani, 's mindjárt az elsőt, egység képzés helyett, — mit az értelem parancsolt, - pacta conventara esketék, melly a' nemesi önző szenvedélynek ínyeszerintebb volt. 'S kinek emlékét ne idézné itt fel, a' charta magna-, bulla aurea-, 's pacta conventában ültetett európai hármas életgyökér, melly rokon erőből különböző fákat nevele? Igen, különböző fákat! mellyeknek egyike vészbetört ágakkal veszett ki; másika terméketlenül nyúrgúlt fel, későn hozva első virágait; de harmadika századoktúl erőteljes gyümölcsözésben áll. Későbben újolag népre, polgárokra mitsem figyelve generalis confoederatio' jogát ragadák magokhoz a' lengyel nemesek; melly belforradalom' vagy épen honárulás' ügyét is pártolni, törvényszinleg magyaráztathatott. És — mivel érzékrohamban nincs határ, — miután a' nemesség magát féktelenségig feljogozá,

kitünési vetély' ingeréből, egymás ellen támadt. Családgyülölet, és pártok önték el, 's tevék epekórrá a' hazát, melly idegen erőket kérvén fel pártos vérségek' kölcsönös megdöntéseül: alkalmat nyújta a' nemzeti biralom' csonkításihoz. Ki hinné? a' pusztúlás' tanító szakában sem tagadá meg magasztaltságát a' szenvedély. Számító viszszalépés helyett, a' liberum veto val ajándékozá felönmagát az aristocratia, miszerint egyetlen megyeküveti ellenszó, többség' határzatát akadályozhatá. Így lőn hogy a' zagyva érdekek' vezérvonala, végkép' összebomlott; hogy nyűgeivel száz akaratot, 's ugyan annyi eszköz felé kapkodást költve, kármentetlen nemzeti vesztéseiket kozák-elszakadás követé, 's biztosító határszéleiket az Oroszuak kelle engedniek. Kazimír király orvosló közértést javalla; 's országgyülési szóban fejté ki rendei előtt: miért, ki által, 's minő kulcs szerint fog egykor felosztatni lengyelhon? de az intő prophétia nem esék szívekbe, mert hiszen ha egy reformer' mélyszemű jóslatát a' többség átérteni nem birja, nemde gúny, gyanú, 's álmagyarázat honszerelmi díja?!

Egy dicsvágyó Cardinal, az ép' olly ravasz, mint nyugtalan elmű Radziecowski, ismerve szenvedélytől kormányzott nemzetét, saját hirnevért fölingerlé őt ama' háborúhoz, melly Oroszhont észak' főhatalmává emelve, Lengyelország' sorsát veszni határozá És hogy az aristocratiai kény, és ábrándkór gyakorlatban legyen, a'

protestans, sociniana 's óhitű úgy jelelt dissidens felek, köztisztség' törvényszék' 's országgyűlés' jogából kivetve, zsidókkal köz védkormány alá igáztatának. Ennyi vérlobbanat, ingerültség, dacz 's vivó szenvedély köztt szemmyig aljasúlt a' nemzeti jellem. Durva kény, dobzódás, fény- és pompaszenv ragadá meg a' gyúlékony kedélyt, melly, áru-hiányban elvet, akaratot tőn eladóvá; 's e' megvesztegethetés' fekélye a' közerő' izmait undok genyedésben olvasztá fel. És jöve a' gyáva király, az ingatag nőkegyencz, II. Katalin' Poniatowskija; ki nem birva a' nemesi féktelen dölyffel, oroszvédség után hajladozék. És jött új szenvedély, a' szívkór' legdühösbike, hitláz: melly a' vallásszabadságot gátolva, polgári harczot gyújta meg. Oroszhon avatkozék; 's a' dissidensek mellett, nemzet ellen kelt, hogy alkalmat vegyen egy megölt hon' halottrablójává lehetni. A' lengyel nemesség tán segíthet vala még honbaján, tán békejogokért kezet adtak volna a' hitfelek, de a' nemzeti érzelem, ama' legnemesb lobogvány, túlgerjesztő szélben tűzvészszé fajúlva, elégeté a' házat, mellyben őrfényűl kelle világolnia. Igen a' vérláz confoederatiókra üldözé, 's franczia gyámot kért. Most kitört az orosz elleni harcz; 's a Smolenski oroszlány rárohant a' beteg nemzetre. Idegen seregek pusztíták lengyelhont, 's esztelen pártvezéri rongálák haldoklóágyán. Magyarország visszafoglalá szepesi zálogvárosait; 's Pétervár a' felosztás' iszonyú gondolatára jött.

Mint vetének sorsot a' felvagdalt zsákmányon? 's mint temeték el később vonagló tagjait, üres nevét hagyva síremlékeül? nem parentálom, mert czélom nem izgatás. Hiszen még reszketnek szemeink a' könyü' nedvében, még előttünk rohad az új halott, vázán mutatva ó 's új sebhelyeket, mikkel önmagát metszé fel szeretetlen kézzel, 's e' látvány felhíja elménket egy józan nemzettan' szilárd követésére. 'S örömest reméllem, miszerint e' hon új életre kelend: de ha a' népmaradvány, észkormányi győzerő helyett, lázhajlamban érlelne újolag nemzetiséget, inkább maradjon terméketlen minden idők' méhe, mint öngyilkost szüljön idétlen-életre.

V.

Eszakamerikai szövetséges statusok.

Van egy polgárzat, az újkor' hatalmas csudája, melly főtételünk' okszerét, czáfolhatlanúl igazolja, 's ez Északamerika. Ott a' statusélet' ereje, túlnyomólag észpolitica' müvezetéből veszi eredetét. Alkotványa hengeróra műhöz hasonlít, mellynek biztos tengelye, korlátozó ész', 's polgári egyenlőség' gyémánt-telepén forog. 'S igy haladása akadálytalan; jelenje tökélyes, jövője biztos. Pedig Amerikának nemzetisége nincs. Azon sokszinű vegyület melly népében összefoly, ama'

különféle égöv, alkotmány, hítvallás, népszokás, vagy jellemtarkaság, melly tömegét foltozza; ama' puha spanyol', egykedvű albioni,' rajos franczia, szőrhasogató német', vadhevű olasz', elégültlen görög', nyerész izraeliták', buta feketék', 's ravasz színesek' töredékiből verődött népanyag, mellynek lelke ezerféle eszmék', elv-érdek' és szenvedély' elemeiben oszlék föl: sokkal hígabb, 's heterogenebb olvadék, mintsem eddig nemzetiség' zománczával egyenlően lehetett volna színezni. Úgyhogy, ha egy néptest' alaposzlopiúl alkotványt, 's nemzetiséget föltételezünk: bátran mondhatnók, miként Északemerika féllábon áll. De a' félláb' izmaiban olly gazdag életerő van, melly egész terhét föntartani képes.

Maga a' szabadságháború, 's annak fordúlati, változó eseményei, 's a' miattok europai politicával történt viszonyok, érintkezések: éles belátó tapintatot fejtének egy országalkotáshoz. A' Washingtonban képviselt elvek, 's Franklin' esze, minőket isten csak jó kedvében ád, megtisztíták a' nép' eszméit; 's fogalmát szerzék egy józan alkotványtannak, melly erőt jóllétet, 's köz nyugalmat adandjon nemzeteinek. Északamerika' elméleti készületéhez járult amaz egyetemi és magány tapasztalat, mit részint az európai rendszer' évezredes eredményiből, részint már régtől sajáttörvénynyel igazgatott beltartományok' adataiból meríte. És e' több oldalú alkotványos képzettség, e' művelt országtan, egészen száraz észnek adott

uraságot szerkezetében; 's a' tisztúlt szövetségi rendszer, — melly 1789-diki marcziusban az emberiség' tavaszát munkálatival megkezdé, — polgári egyenlőséget engedve közös osztalékúl, a' személyes szabadság' 's jogok' garantiaját olly állandó kapocsba tette le, melly a' szövetkezett test' minden részeit egésséges életre foglalja össze. És hogy a' fentartó erő önállással birjon: közös fő alá rendezé az érdekegységbe olvadt tagokat; miképen, — bár saját szakmányát mindenik külön mód, 's gyakorlat szerint végezi, — legyen egy közép hatalom, melly az összeható munkásság' irányát kijelelje, 's folyamát, czél felé intézze. E' főt a' congress képviseli. Egyes tartományok, kik független alkotmánynyal kórmányozzák magokat, ama fő érdekű általános ügyekben, mik közélet' ereiként egész testben szétágazólag a' tényi öntudat' erőizmait összetartják, önmagokból közjoggal alkotott congresstől függenek Úgy hogy e' kölcsön hatású működr, a' nemzetet valódi élőtestté alakítja, mellynek tagjai különböznek, de természete ugyanaz, 's mellynek széttérő munkája elv' 's alapszabályok' rokonságában egyesül.

'S mint az alkotmány, úgy annak igazgató szelleme, — melly egy fő irány' választott vonalát követi, — észszuraság' számított szülöttje. A' szövetségi kórmányzat' fő gondja, — melly, mintegy vezérsúgár minden intézményeit átvilágolja, — ama' siker: miszerint a' tényerős, 's öntudatú szorgalom' folyamát henyeség, hiú fényzés,

jogbitorlat, 's ragályos példák ne fonnyaszszák; vagy más szóval az értelem, minden érzéki befolyástól védve, biztosítva legyen. A' helyes mód pedig, mellyel e' czélra dolgozik, minden érdek' közössé tételében áll; hogy kiváltság, szabadalom, előjog, különböztetés szenvedélyeket ne költsön, 's vetélyirígység', mellőzési düh', vagy polilicai ábránd' mételyében, egyesekért, el ne mérgezze az egészet. Ez okból nincs rend, rang, polgárosztályzat, vagy uralkodó vallás. Hitjog kinek sem juta eszébe, pedig Reformáltak, Catholicusok, Óhitüek, Praesbiterianok, Baptisták, Lutherkövetők, Congregationalisták, Angol-egyháziak, Herrnhuterek, Memnoniták, Dunkerek, Izraeliták, Shakerek, Harmoniták, Universalisták, Bálványozók 's a' t. laknak szomszédúl az istenadta földön. Képviseleti jog, adózási teher, hivatalos igény, 's hon-szolgálati kötelezettség mindenkivel egyiránt közös. E' köz szeretet' elvét idegen vándorlottakra is önként kiterjeszti: még pedig bölcs terv' nemes rendszerével, melly midőn a' természet' és igazság' jogával emberségesen gazdálkodik, egyszersmind közcsendeért ellenörködni sem feledi el. Települő gyarmatnak ugyan is a' congress ád kormányzót 's birákat, hogy lehető izgása, magának vesztét, az egyesületnek baját ne eredményezze; de ha öt ezer tökélyes korú szabad férfiak' hazájává lőn, népképviselők' kamráját alkothat, 's ebből választ számára a' congress kormányzó ta-

nácsot. És ha népessége hatvan ezerig nőtt, független alkotmányt teremtve, önállólag, saját actorátusával foglal széket egyesült testvérei között. E' teher' és jogközösítés' nagy elvét, — melly az erőknek belülről kifelé fejlesztése által velős, tömött közéletet nevel, — külpoliticájokban is jellemzék az egyült statusok. Hadaik után, önálló cselekvüségük' első tette lőn, miszerint minden hajózó nemzetet, kereskedési megszorítás', kivitel', 's vám-pénznek viszonyos, szorítatlan ugyanazonságú feltételeire szólítának fel. Öntermékeik' cseréiben pedig nem csak idegen hozományokat nem tilalmaztak, de saját áruikat is olly kulcs szerint szabadalmazák, vagy veték harminczad alá, minőt kölcsönös külviszony' egyenlitésére, az osztó igazság hozott magával. Emez őszinte osztályegyen mutatkozik az 1815-től 1824-ig, Angol- Svéd- Dán- Porosz- Sardinia- Német-alföld- Orosz-, 's Francziával kötött hajójogi szerződéseiben; mint szinte az 1824-től 1828-ig Columbai respublica- Brazilia- 's délamérikai független testületek' nagyobb részével kialkudott kereskedési szövetségekben.

Amerika' politicája, mig egyfelül népszorgalom' 's iparügyét, siker' és jogos remény' fejében meghonosítva, közmunkásság által közvetőleg akadályozá képzet' 's érzékiség' hatalmát; más oldalról positiv rendeletekkel közvetlenül hatott azoknak ragálya ellen. Statusünnepeket nem szabadalmazott, mik sokszor üresen fellengő, 's alap-

tárgyaiktól elszakadó, eszményiesült népábrándot szoktak költeni; de a' vasárnapok' szentsége polgári tilalommal védetik, hogy mételyes játékkorcsmázás- hevítő lakomákban, 's idegható, csábos, képzet-rohasztó kedvtöltésekben az érzékiség anyagot, 's útat ne találjon a' néperkölcsökhöz férhetni. Ez okból alkotá javítóházakká börtöneit, 's irtá el dologintézetek' útján a' henye unalmat, melly vagy őrültségre vezet, vagy bűnörvényeket nyit egy tévedt lélekben.

És ime az értelmi hatalomsúly fönséges eredményekben magasztalja önmagát. Egy földön, melly sűrű rétség', járhatlan ingovány', erdők', tavak', mocsárok' vad térek' kietlen terjedelme volt; mellynek mogorva, egymást faló, 's nyersvadakkal lakozó benszülöttei, még a' pásztor élet' nemét sem ismerék; egy földön mellynek első települői éhség, dögvész, 's elemek' zsákmányivá lőnek: e' földön mondom, nyomorú csüggeteg üldözött nép, buta vadak', 's elégültlen vándorlók' gyülevész csoportja, kik kótyavetyén egy két mázsa dohányért vettek maganyákat; e' földfutó menedéktelenek, ihletve, 's másfél század alatt igazgatva az ész', értelem', 's egybevető bölcselet' pünkösti tüzétől kiképzik a' szabadság' eszméjét; annak szent nevében együlvék törvényt, jogokat alkotnak; az igazságos alkotmány' becsét lelkökben viselik; mult századunk' végfelében egy czélbavett, még csak születendő zsarnoklat ellen óvást, később fegyvert emelnek;

fényes szabadságharczot vínak szövetséges karral; 's új világban új rendszert emelnek, nagyot, dicsőt hatalmast, mellynek' vetélytársát ó 's új kor nem mutat; mellynek alapja természet; eredménye erkölcs; támasza igazság; életereje józan észben pontusúlt közakarat; czélja népboldogság. Igen, távol Europától, küzdve, nyomorgva erőszak között alkotának hont, hübéri nyűgöktől tisztát, szabadot függetlent, hol szebb jövő önmagából fejlik; hol nincsenek robot, tized, adómentség családhivatal; 's hol mégis, minden haladási akadály, külharcz, 's belhasonlat csak közlelket ébreszt, véleményt tisztít, 's minden erőt közczélra irányoz; hol hat évtized, fél földteke' vadságát tördelé fel műveltségével; 's hol maga a' fejlődési előkor, késői sors' 's polgári nagy jellem' alapját raká meg. 'S bár a' rabszolgák' sorsa vércsíkúl bélyegzi igazságköntösét; méltányos lenne — azoknak, kik fényárban is felfitatnak egy hajszálnyi homályt, — meggondolni: miként, — noha rögzött tévelyt, kivált ha érdek' menedéke, leölteni, népéletnek ép olly nehéz, mint egyes lelkületnek, — Ameríka, észak-sarki tartartományiban már 1820-ban eltörlé a' rabszolgaságot; 1834-ben pedig hajóhadat telepíte a' földközi tergerre, a' rabvásár' fenyítő tilalmaul. És ha déli tartományiban, földművi nélkülözhetlen szükszükségűl, polgári éltének első századában még rabszolgákat tart, aligha nem csekélyb jelentésű amaz európai példáknál, miszerint alkotványos

rendszerök' szinte ezredes korszakaiban az Orosz, nemzetet törűl ki; Anglia évtizedig küzd az anyagi érdekekkel közvetlenűl össze nem függő catholica emancipatio fölött, 's veszekszik O' Connellel Irhonért; a' magyarképviselet pedig lassú viták közt most emeli népét polgárrá. Ellenveti talán egy ázsiai meleg fejű polgár, ki költész elveit néptanába is átteszi: hogy mit ér amaz új hon' dicsősége, ha benne semmi fenkölt emelkedés, semmi művészi ihlet? ha a' lelkesség, középfokon pang? ha minden észméje kalmári bűzt lehel? ha az iralom iránti rokonszenv hirlapok' hasábjain merűl ki, vagy költeményi gyermekségekben emészti föl magát, nem birva erkölcs- történet- bölcseség- 's természet'ani művek közé szárnyalni? 's ha egyetemes műveltsége alig haladja európai alosztályok' bárdolatlan ízletét!? Ne feledjük, uraim! hogy Amerika nem régi szülött; 's bár szokatlanúl hamar saját lábán jár, nem volt ideje érettebb kor' minden szükségét már beszerezni. Azonban az egyesült ország' polgára tervekben nem él. Ő gyakorlatilag űzi dolgait, 's boldogúlnia kell. Ő nem Wolf', Fichte', vagy Krug' könyveit bonczolja, hanem alkotmányból, 's szíve után tudja meg, mi természet szerint szabad 's igazságos? Ott nem okoskodik Smith, Lüder, vagy Schmalz, 's mégis népgazdasági ügye legtisztább lábon áll, 's legdúsabb hon széles világon. 'S azután miért ama' túlfeszűlt élvezet, ama' fellengés néptömeg'

éltében. melly okvetlenül szenvedélyre vezet? Inkább túlszoros életrend hozzon némi merevénységet a' közélet' izmaiba; mint bővér miatt szélhüdés- agyláz- 's gyuladásokra legyen veszélyezve. Az ész' zsarlásai különben is viselhetőbbek, mint a' szenvedély' fanatismusa. Csak olly statusban, hol hideg fontolás garantiroz mindent, várhatni, hogy ha egyesekben — pénz- vagy észaristocratia mellett, — terjedettebb élvigény fejlik ki, vele párvonalban idomúl egy gyakorlati lélekerő is, melly amannak fajulását ellenőrzi. 'S feleljen amaz ázsiai költő, mellyik nagyszerűbb 's méltányosb lelkesülés egy nemzetben: az-e, ha tánczterem- színház- tarka mutatványok- hitelbe vett pompaünnepeken, vagy aranyfüstös multak' álsugáritól hevül, 's forralja véré', munkaösztönt, 's drága időt vesztve? vagy az-e, ha függetlensége' bajnokát, nemzeti vendégül, képviselő kamráiban kitünéssel fogadja, pénz- 's földajándékkal üdvözli, 's örökre szívébe zárja?

VI.

R ó m a.

Az ó Rómát kellene még taglalnom, melly ezredekig képviselte a' föld' hatalom-asszonyát. Rendkivüli éltében forrongott, kifejlék, 's szakot alkota minden statuselem. Éles, jelelt bélyeget

ölte minden erő; hatni törekvék, 's birkozásaiban az eredmények' változatos nemét, formáit hozá gyakorlatba. A' hadtan' 's hit' zászlói alatt, — miket sorsforgató kezében felváltva viselt, — összetódúlt, mozgalomba jött, képződött, bomlék, 's változott az anyagi erő' 's lélek-eszmézet' minden paránya. Harcz' 's béke' csudáit, polgár- és hősnagyság', magasztas erény' 's őrült bün', dühig vitt honszerelem' 's undok árulás', tiszta bölcsészet' 's buta állatiság' képeit állitja elő életrajzában, mellynek millió csoportulati köztt eltéved a' szem. Dicső és tudományteljes festemény! de illy világnagyság, nem hagyja magát vázlati szük lapokon feltördelni.

Tehát csak felbélyegén vonjuk el szemünket. A' kép' alakjai mind sajátnemű, erős vonásokkal irvák; de külön jellem lebeg a' részek' alkatán, 's többféle szinezet az egészen; mintha fény' és árnyéklat' külön osztályait kétféle ecset kente volna rá. Igen, mert értelem' és szenvedély' gyakorlati, és ábrándos kormánya osztozott Róma' századain.

A' római polgárszerkezet' eredendő elemi senatus, patriciusi örök rend, 's a' nép. De a' gyakorlati országtan, az ész' értelem' tulnyomósága nélkül hibásan alkotott. A' három osztályzat' jogaiban arány, érdekében egység nem vala. A' királyi hatalom határozatlan volt, mint szinte a' consuli, melylyel amaz felcserélteték. A' senatus tulzásig viheté hatását a' patriciusokra; 's ezek tul-

zásig nyomhaták a' népet, mellynek sem kellő jogok, sem képviselet az ösalkotványban nem adaték. Ez okból különböző irány fejlék ki a' cselekvő erőkben, melly sajátját féltve, 's terjeszkedő alkalmakat erőszakolva, pártönzési politicát honosita meg. Ha egyik osztály, erő- csel- országos körülmény, vagy külviszonyok által jelentőséget nyert, tulsulyhoz jutott: tüstént nyommasztó, korlátozó állást vön a' hanyatló szárny ellen, mellyben nem testvér-erőt, hanem larvatus rokont képzele. Igy lőn, hogy az országlási módor előbb királyság', majd respublica', végre császárkodás' alakjában járt. Igy lőn, hogy most patriciusok' egyedárújává rabolt hatalom kőlte népzendülést, mint Superbus Tarquin elüzése után; majd az aristocratiává fajult senatus izgatott népfelsőségi párt' pusztitó csatáit, mint Tiberius Gracchus' korában; majd a' versengő lovagrend 's tanács között folyt igazgató jog feletti honemésztő per, mint 664 körül. Igy lön, hogy a' senatus, ha a' patriciusok korlátul emelkedni törtek, néplázasztásban szerzett menedéket, mit Cajus Gracchus' meggyilkolása tanúsit; ha pedig a' nyomott, zaklatott pórrend' fia, országos befolyásig nőtt, megdönté az alkotmányt, mint Marius tevé. Igy lön, hogy most egy véres Sylla törekvék elfojtani a' szabadelmü pártot; majd a' democratismus' győzelme, — hatalmas egyedek' status kormányával, — oligarchiát kezde támasztani; melly ellen ismét egy szörnyü Catilina lázasztá a' nép' seprejét. Igy lön, hogy

ma osztályok', holnap egyesek' érdeke bitorlá a' közügy' czímét 's zászlóját; hogy hiúság, önzés kapkodá, birá 's kezelé a' kormányt; hogy Pompejus, Cato ellen, néppárthoz csapta magát, de triumviratusért újolag Caesarhoz szegült, ki őt ismét eszközeül használta a' tervezett dictátorságnak.

Úgy van! ha a' beleségények' nagy lánczolatát felfogjuk, minden zavart, alkotványi alaphiányra lehet visszavinni. 'S bár a' nép, a' sacer-'s aveniohegyi polgárbucsuval igényt, 's érdeket csikart, bár az állodalom' elismert hibáján, — mint a' földtörvény', 's népszónoki hivatal' változó történeti mutatják, — javító korszakok működtek: soha ama' szoros, érett egység, melly gyakorlati politica előtt nélkülözhetlen, nem kapcsolá össze az osztályokat; 's nem vetheté biztos, ingatlan alapját a' közös jövőnek.

Ezer czáfot hallok egyszerre: miért volt hát Róma két ezredig nagy, dicső, hatalmas?... Nagynak lenni, uraim! egészen más, mint folytonos boldognak. Róma' statusélete két lábon állott; 's bár alkotmánya sánta volt, nemzetiségével merész lépésekben haladt, 's ez sikerüle. Maga a' nevelés, szinte vak, elfogult előhajlamot fejleszte minden iránt, a' mi nemzeti; 's ebből erős, következetes honszeretet származék. Azonban fegyver- és testgyakorlat tevé edzetté, kitartóvá az ivadékot. Minden polgár külhódításban hitte feltalálni Róma' nagyságát, 's a' honnagyságban önbecsét, mél-

tóságát. Ez eszmében pontosult, 's tartaték fön a' köz-lélek. Róma' népe, — bár magában pártokra hasonlott, — kül ellenre együlni minden perczben kész volt; mig eleink külviszályok' irányában is szétszakadoztak. Róma' nagy vezérei, müvelt hadtana, cselei, harczérettsége mindenütt győzelmet arattak; ez bátorságot növesztett, 's azt, a' nemzeti lelkesülés' tüzében hősszántságig emelte. Győzelmeik- gyarmati zsarló helytartók- hadi zsákmánylat- 's külfejedelmek' ajándoki által roppant kincset hoztak a' fővárosba; mig kivül földbiralmukat terjeszték. Róma meghódolt földrészek' jelességit szállitá keblébe; mesterség', tudomány', müvészet' világát megnyitá, 's hatalmával hatalmat nevelt. Igy szünetlen külről befelé halott működése. Roppant nagyszerü életet vitt, de önmagával örök bajban küzdött. Hasonlíta egy kigyön. győzött órához, melly csak az igazitáskor jár hibátlanul. Ugyan azért a' jóllét' magvai fattyu virágokat hoztak. Hatalma hiuvá, kincse pazarlóvá, müveltsége fesletté korcsitá önnépét; vagy legalább e' bünök iránt irthatlan hajlamot ébreszte; mit a' külön szellemü párt zavargás történetileg bélyegez; 's mit sem censori szigor, sem tékozlatfenyitő, 's nőtlenségtiltó törvény korlátozni nem tuda. Igen, az indulat, — mit értelmi élnek kell vala kimetszeni, — elféktelenült a' status' belsejében. A' szelid 's életbe olvadó hitphilosophia, melly a' mythusban ellenerőket is összeházasita: vak bőszült buzgalommá fajult. A' nép,

ki Numa Pompilius' 's Servius Tullius' korában enyelgve űlé Flora' gyöngéd ünnepét; Nero, 's Domitian alatt szurokba mártott Keresztént gyujta világul a' fanaticismus' rém-éjeihez Az erkölcs, — melly az ős Róma' Lucretiáját öngyilkossá tudá lelkesítni, 's melly miatt Tarquin Superbusban királyszék bukott meg, — czégéres botrányig aljasult; egy világok' Caesarját is cleopatrai feslett karokba hagyva csábúlni. Az örömélv, melly egykor Terentius' vígjátékiról elégülten tért meg: későbben a' circus maximus' lázasztó látványi közt üzé szilaj csapongásit, most ökör-, majd állatviadalban, 's végre gladiatorok' vonagló tagjain hizlalva szemeit. 'S mert nem használtaték értelmi erő; mert gyakorlati tapintat, — melly minden ügynél józan sulypontra siet, — nem tudá magát alkotványváltozat', 's közirány' útján kormányhoz emelni: az érzéki örvények, önveszt'éhez sodrották Rómát. Hasonlíta hegycsúcsról rohanó, fékvesztett géphez, melly zuhantában minden növényt feltép, 's gyors rohamával zagyva gyomot is virágszínnel szivárványoz körül: de nagyszerü útja homlokegyenest ragadja egy vesztő erőnek, mellyen szét kell törnie. Igy lőn, hogy Róma' életét, egy erőteljes férj, a' hadtan, 's egy hysterica nő, az alkotvány' gyökeréből eredt indulatsuly képviselé, kik egyenetlen házasságban éltek; így lőn, hogy annyi férji keresmény nem hozhatá rendbe a' házat; hogy fényes mezek alatt fájt a' nemzet' szíve, 's drága kérgében belkór

podvasztá az életfát, mignem önviharja törzsét kitekeré, ama' sarjadéknak adva életet, melly Borgiák' 's ..... történeteiből szépen ismeretes.

Bár tehát a' had, a' szokatlanúl fejlett nemzetiség, a' középpontilag mindenható főváros, — melly egész biralmát önnevéről czimzé, — 's az ollykor befolyáshoz jutott gyakorlati észpárt, öreg időkig dús nagysággal tarkázá az óriás hazát: mellyik törvényhozó, vagy reformer lenne botor, hogy illy üveg hengerekre állítsa saját vérségét? 's hatáskörében ingatag, vég eredményiben halálos elemnek adjon elsőséget?

Ime, uraim! ó 's új világot bejártuk. Kor', égöv' 's országformák' különségeivel buvárkodánk. Az ész' politicáját mindenütt állandó fény és erőben láttuk őltözni; a' gerjedelmeké mindütt muló csillámot, vagy véres gyászt viselt. Alkotványos ügyben örök axioma: virtuti semper praevalet sapientia. Egyébiránt megvagyok győződve: miszerint csak középleg művelt fő, fejtegetés nélkül látja, a' két erő' tulsúlya köztti végetlen mélységet. Értekező kivonatom' czélja nem is puszta capacitatio. Azt hiszem: idegen statushibák' taglalata nemzeti bajunk' valódi kutfejére vezeti a' hazafias figyelmet; 's a' bonczoló eszmézet, tisztába hozza öntudatunkat, hogy ne csupán sors-, külviszony-, bel nyomás-, szóval invincibilis okokban keressük kicsinységünket; hogy haladó rendszerünkben ne kirekesztőleg azok ellen gyüjtsünk elemeket; 's hogy az erők' egy-

befüzésénél, — czélt eszközzel tévesztve, — ne essünk vissza eredendő hibák' örvényeibe.

Azonban csalódásba ne jőjünk, mint jöttek ama' középkori scholasticusok, kik, ezernyi irók' — különböző elv, ügy, 's körülmény feletti — mondataikat, fitogatólag, de sokszor fonákúl vitáikba rángaták. Igen igen, ne mindig kész auctoritást! Idézetek helyet gyakoroljuk öneszméletünket; örökös külföldizés helyett tanuljuk hazánkat. Idegen népsorsok' előzményiből ne vonjunk közvetlen reform-alkalmazást. Szerkezzünk szabályos syllogismust. Mondjuk ki, miként: léha, tapintat- 's észhiányos, túlhév politica, mindig rosszat szül; úgy de hazánk' őskoráé illyen volt: tehát, ha javítni akarunk, ezt, vagy azt kell tenni. Még csak főtételünk (propositio major) van példákkal hitelesitve; 's ha a' törvényes mozgalmi irány' 's előmenet' ügyében okadatos véleményt akarunk nyerni: minorunk' philosophiáját kell megkisértenünk, 's e' végett a' nemzeti jellemet ismernünk, melly történetek' 's polgári alkotvány' szelleméből leghűbben tükrözik.

Tehát, az eszmézet' természeti rendén, önként emelkedik lelkünk elibe, egy

HARMADIK FEJEZET.

A' magyar nemzeti életben, mellyik elem gyakorolt túlnyomóságot, országszerkezete- 's történeteiből ítélve?

I.

Elő-jegyzetek.

Mielőtt tárgyamhoz fognék, kénytelen vagyok kifejezni: egyrészről, miképen történetkönyveink' — bonyolodott, homályos, ollykor részrehajló, gyakran széttérő, 's mindig tetthalmozó — tömkelegében, minden kor' szelleméhez biztos irányt keresni, 's népphilosophiánk' láncát, minden ágazatával, folyvást feltalálni, még törvénylelke' járultával is igen nehéz, részletes, kimerítő rajzát adni pedig rövid idő alatt lehetlen lévén: vázlatos czikkemet illy nemü dolgozatom' egyeteméül, — mellyre ha sorsom élni hagy, higgadtabb éveimet szántam, — tekintetni épen nem akarom; más részről, hogy mind azt, mit mondanom engedtetik, közügyünk iránti meleg, de józan részvétből terjesztem elő; 's hogy, ha véleményem itt ott őszintén, mezetlenül jelen meg, sem őseink' homloksugárait lefúni, sem népnek hizelgve, igazgatást bántva közkedélyt izgatni nem czélom, annyival inkább, mert

szabad alkotványú országban, hol a' kormány törvényeken fekszik, a' törvényt pedig országgyülések irják, nemzetet és kormányt külön érdekű testületeknek elismerni, vagy nekik olly nemü hiedelemre igényt nyitni, mint polgár, nem akarhatok. És ha értekezésem' folyamában itt ott a' ‚kormány'‘t különálló értelemben veendem, politicai állásunk' jelen helyzeténél fogva engedem meg magamnak. Bár volna erőnk, a' multak' aranyporát letörleni, 's mü alá venni jelenkorunk' feldolgozatlan drága köveit, hogy érvényes ékszerré váljon a' nemzeti önérzet, melly ó századaink alatt, vagy túlhittség', 's önkicsinykedés' szélsőségiben hánykódott, vagy megoszolva, tehetlenül hevert. Forrón óhajtom, hogy törvényhozó testünk, király és nemzet, 's nemzetünk' alkatrészei bizodalom' útján, viszonyos méltány, szálkátlan érintkezés mellett, köz-felfogás' 's akarat' koszorújában tényekre egyesüljenek. Ehhez törekszem járulni gyenge szózatommal; 's mit czél' és egység' érdekeül hiszek nyugodtan elmondani; de inkább az alábbi korlátolt keveset őszintén, mint lehető sokat szirénhangon.

Nemzetünk' ősjellemében három fővonást látok kitűnni. Első, bizonyos költői ábránd; második, izgága, akadékos, ingerlékeny hajlam; harmadik mértéktelen önzés. Elsőt keleti sajátságnak hiszem; második, az előharczok' ragálya, 's az utolsó, egyetemes természeti ősmag; melly elemi harczoktól, a' cseppvizben egymást faldosó férgekig, mindenben bélyegzi magát; 's melly

minden természeti állapotú nemzetek' történetét vezeti. Amaz a b r á n d, remény és emlékezet-, vagyis messze tárgyak közt, örök magasztaltsággal eszményiesité a' napi szakmányt; 's ebből munkátlan élet, segélyesetre sovárgás, pillanati lobbal szaggatott hanyagság származék; de szülé egyszersmind a' honvágy' 's nemzeti érzés' rögzött eszméjét; szülé a' tehermentségi törekvést, azaz független szabadság' szellemét; 's szülé a' lelkesülés' egyes korszaki tényeit, 's ezek — mint rekedező nedvű beteggyökér' kihajtásai — megóvák az egykori élet' csiráit. Az i n g e r l é k e n y s é g, ingatag, állhatlan kedélyt képeze; idegenharcz' 's honi pártosság' kül- 's belsebeit okozá; de egyszersmind bátor, vállalkozó jellem' 's jogvédő élénkség' anyja lőn, ki megőrzé idegen elemek köztti feloszlástól. Az ö n z é s, egyoldalú polgárszerkezetet, 's vele nagysági lehetlenséget szült, de egyszersmind éles figyelmet, 's makacs politicát, melly az alapjogokat olly rendkivüli viszály' 's változat' századain életben tartá. Gazdag három elem népcharacterben, ha számító é s z nemes irányra kormányozta volna! De hibázék a' nyugodt é r t e l m i súly, 's igy meghoztak jó, rosz gyümölcsöket; ezekben positiv veszélyeket érlelve, amazokban negativ magvát rejtve szebb jövőnek.

Azonban tételemnek hitelt kell szereznem, 's ezt történeteink tehetik. Vigyük emlékünket az ősz Ázsiába, hadd költözzék ki amaz iguri egésséges fajjal, 's kisérje le mai napig kaland- és ve-

szélyteljes életét. De mig bú- és örömfogult lelkünk annyi idők' szinvegyületében ezerféle történeti képek köztt tévedez: itéleti szemlénk ismerje fel az ecset' egységét. Látandjuk: miképen a' főjellemvonások, mint mindig, ma is ugyan azok: csak fürkésznünk kell, hogy müvelődés, vagy viszonyok miatt mellyik korban minő irányt 's szinezetet vettek? mikor mit eredményze az átváltozási szak? 's ma miképen ágazának szét a' nemzeti életben?

II.

A' kiköltözés.

Már maga az Ázsiából lett kiköltözés' eszméje okvetlenül költői kedély' 's ingerültség' jele. Ha egy vesztett hon' 's eltörölt nemzet' menekvőit a' kényszer kiostoroz, vándorlásuk prozai szükség; de hogy földbiró, tősgyökeres népből, hét család kiválik, földét, fajját, jogait elhagyja, 's magát hontalanná tevén kalandokra indul: mindenesetre könnyelmű, 's izgatott vért feltételez. Mert, hogy némelly irók' véleménye szerint mongol faj üzte volna őket; két okból nem hiszem: részint mert edzett, harczias nép, ki szomszédival bátran szembe száll, 's ha ma veszt, holnap győzelemre számít, — ha egyszersmind hideg vérrel bir, — honából végkép kibujdosni megtört napjai-

ban sem vállalkozhatik; részint mert ott maradt többsége, honát, 's az eredeti fajt aztán is fentartá, 's képviselé; mit mongol-tulnyomóság alatt nem tehet vala. A' kevésbirtokból fakadó szorgalmi szükség, vagy önfeleikkel viselt viszályok indithaták őket. Amaz, munkátlanság' szenvét, ez, türelmetlen lelket árul el, 's mindenik vissza-vihető a' fentirt jellemvonásokra.

A' Don Dnieperi, 's Atelcuzi (Etelköz) két hazában, mint önálló nép lépe fel e' hét férfias nemzettség, 's bár elvágott tag, mindenütt a' törzsöktest' természetében jelent meg. Ama' költői ábránd, állhatlanság- könnyü élet- 's kalandszenvedélyben gyakorlá magát. A' Chioviába szorított orosz- 's cumánok' békeajánlatát, roppant pénzdíj mellett, ruha, élelem 's házi eszközök évadójával toldaták meg, hogy minden legkissebb gond, szükség, más szakmánya levén, sátoros lakomáikban elmondhassák, „se baj.“ Azonban, hogy az egyhangú pangás valahogy unalmat ne hozzon, ide oda szegődtek változó kalandra, most VI. Leohoz, a' bolgárok majd Arnulfhoz Svatopluk ellen. Az atelcuzi hont megoszlott vélemények szerint két külön okból hagyák el. Vagy a' Pannoniáról hallott kanaáni mesék, egy tej- és mézfolyós föld' vágyát álmait költék a' rajos lélekben; vagy mert a' morvák elleni zsákmányjárás alatt, a' bolgárral szövetkezett paczinákok, leölék az otthoni őrserget, kiverték véreiket, 's földüket elfoglalák. És ők, restelve bajlódni, a' má-

sutt tán könnyebben nyerhető birtokért, indultak hont keresni. Amaz, valódi ábránd, ez, könnyelműség, mi ismét költői jellem' sajátja. Azonban e' durva, de merész lelkesedés, e' vad magasztaltság, — annyi salak, legalább léhaság között — megtermé az élet' legnemesb érczét, az aranyszabadságot. Ez tevé, hogy a' maroknyi nép, hét család' rongált ivadéka, nemzetté tudott képződni; hogy a' szilaj, 's müveletlen csoport, melly sem organisálva nem volt, sem ha lett volna annyi viták, harcz, 's rendetlenség köztt szabályos kormányt nem vihete: nem csak föl nem oszlék, 's el nem veszett annyi idegen elem, 's ellenséges nemzetek között, sőt függetlenségét kivívta, megtartá, 's fajegységét vérkorcsulástól megóvta. Az ingerlékenység, harcztéren lelé iskoláját. Ha önbaja nem volt, idegen dolgot kerese, avatkozott, befolyt szükséggé tette magát csak hogy izgága, akadékos szenvét tölthesse. Így Dnieperi laktokban a' chazarok' vérontó, erőszakos népének segédi, szövetségesi valának; de végre összeháborodva, 's közttök pártszakadásokat lázasztva, a' nép' egy részét, cabarok' czimével, családaikhoz nyolczadikúl csatlák. Atelcuzban pedig Bolgárok-Morvák- 's Pacinákok ellen, most önérdekből, majd kelet- és nyugoti császárok' ügyében háborút viseltek. E' szünetlen gyilkosság, makacs kérges poroszlói lelket, korlátlan, üldöző, vérszomjas maniát fejte ki, melly minden eszmét, 's tényerőt, kárvágy- 's örömmel mérgezett be. De egyszers-

mind puhúlás' feslettség' ellenszerévé lőn; gyakorlatban tartá az erőket, csüggetlenséghez szoktatá, 's szerze — miben az ó kor' nyomorú politicája gyámját keresé — vitézséget. Ez tevé, hogy hadi jelesség-, 's félelemnek tartaték kisded seregök; hogy fejdelmek kérték szövetségét az ismert erőnek; hogy a' chazarok' királyvőt igénylő chaganja, a' kalandor vezérek' egyikének, Eleudnak jegyzé el leányát; ez tevé, hogy a' cumánnéppel szövetkezett oroszt meggyőzé, zsarlá, 's ama' gondolatra hozá, miszerint — hogy tőlök szabaduljon — Attila' ösföldjére Pannoniába ámitgatá, mit, hogy maga el nem foglalt butaságában ránk nézve okosan tevé. Vitézségök' hire eszközlé végre, hogy Chioviától Magyarhonunkig tett utjokban, Lodomeria' fejdelme roppant ajándék- 's három heti lakmákkal, Galliciáé pedig hódolat- 's egy hónapos vendégszeretettel fogadák; 's mind kettő gazdag rajzokat regélt előttök Pannoniáról, hogy nyakukról a' havas erdőn (Karpatokon) túltehessék. A' fővonások' harmadika az önzés, nemtelen irányt, 's gyakorlatot vőn ezen előszakban, de mit a' durva kor' általános szelleme némileg menthet. Or-szaguldozás, zsákmány, rablások voltak az önszeretet' keresetforrási; 's győztes erővel könnyen jutván ragadmányaikhoz: hasünnep, áldomások, lakoma-divat, 's tékozló szeszély bélyegzé házi életöket, minek annyi jó eredményt köszönhetének, hogy önbizókká tevé újak' szerzésihez

Íme az első korszakban, eredeti nyerségében maradt hű magához a' nemzeti jellem. Indulat viselé a' hatalompálczát, számító értelemről szó sem volt. Igazgatásformájok patriarchai, 's hihetőleg korlátlan kényű. Minden családfő egyszersmind hadvezér vala. Politicájok: erőszak, 's idegenből élés. S' e' volt egyetlen közérdek, melly egységre olvaszthatá őket; de bár e' veszélyes czél egyetértést szükségelt: versengésben éltek a' családok; 's kivált ha veszély jött, véleménypártokra szakadtak. Jobb jövők' fejében közös fejdelmül választák Árpádot, megvetve a' monarchai rendszer' alapját; de egyszersmind ötczikkű alkotványuk' 2. 's 3. pontjaiban birtok' 's kormányzat' közjogával aristocratiát építve, mellynek hatalma az 5-dik pont szerint hittörés' esetében a' fejdelem ellen is kiterjedt. Megfoghatlan lenne, hogy e' józan, 's belátó elméleti szerződésre képes nép, ama' tökélytelen gyakorlatát vivé közéltének, ha jellemét nem ismernők már, melly pillanati rohamoknak vete minden elemet.

Óh ha szemlélődő országtannal intézkedtek volna, mivé teendé őket a' siker- 's alkalomdús korszak! Az igába hajtott orosz' birtokát magoknak tarthaták, bolgárok' morvák' 's paczinákok' földén császárokkal osztozhatnak vala. Eleud' házassága a' cházárokkal, Leo' 's Arnulf' ügye pedig kelet' és nyugat' hatalmaival kötendő erős szövetségre nyújta alkalmat; 's a' terjedt ország-

got mig önszorgalma gyümölcsözendett, roppant hadzsákmánynyal elláthatták volna. De így felbontták külviszonyaikat, czivódtak magok közt, feldobzódták a' véres szerzeményt, elveszték honjokat, 's mint ide jöttek egykor, mindentelenül kerekedtek lóra, még csak népességöket sem gyarapítva, mert a' csatán vesztek' száma okvetlenül kiegyenlíté a' szaporodását; a' chabarok' idegen faja pedig nem volt vérök' eredménye.

E' kétlaki éltök, általában hasonlít a' csintalan genie' ifjú kalandjaihoz, ki egy városban merész, korlátlan szenveit nyak-főre könnyelműleg űzi, 's midőn kipusztúltan merülve, de sorsteremtő erőben burleszk színhelyét elhagyja: lángesze' egyetlen gyümölcseül azon érzetet viszi, miként mindennapi lélek, hason viszályokba bele veszett volna.

III.

Árpád' kora.

Most következék a' honfoglalás' kora. Gazdag' időszak! mellynek rendkivűlisége öröm-'s bámulatra ragad. Nem tudnék irók közé tartozni, kik történetünket lerívó czifraságokkal babává öltöztetik, hogy pityéktől ne lássuk hibáit: de a' hét vezér' tiz évi dolga, 895 — 905 világbüszkeségünk lehet; mellyel, időt 's körülményt tekintve, Graecia', Cyrus', vagy Róma' legtömöt-

tebb lapjához mérhetjük nemzeti naplónkat. Az ősvállalat vad, és igaztalan. Mert nemzetek' közjogára erőszakot vinni, döntött idegenek' romján építni házat kétértelmű nagyság; 's a' törlött nevekből összeirt önczimhez fénytelen betűket öntet a' statusphilosophia; de ha a' század' vérpoliticája népek' orgazdájává tudott fajulni, késő minden értekezés; 's vegyük a' történetet korszerű szempontból. Egy távol földövi járatlan faj, nem tudva hogy 's merre? térkép- nyelv- és mértan nélkül, a' mármarosi Karpath' vad, 's iránytalan hasábi között betódúl az ismeretlen országba: költői lelkesedéssel kikiáltja örökségi jogát, mit egy puszta hirből ismert néhai rokon', néhai birtokához formált; Attila' nevében harczhoz fog; tíz, tizenegy év alatt Laborczot Zalánt Men- Marótot Gelout, Zobort, öt főbb hatalmaktól védett fejdelmeket székeikből levet. Magyar, Erdély, Tót és Horvátországot, erdők- nádasok- folyók- mocsárok- hegylánczokon, 's tót, morva, oláh, bolgár, olasz hadcsoportokon általgázolva elfoglalja; a' bolgár királyt adóba igázza; Csepelben fejedelmi lakot épit; köz szerzeményét per nélkül megosztja, 's magának alkotványt ír! — Tizenegyév alatt! Nem tudom, Arpád' képzett lelke eszközlött-e irányt, 's akarategységet, vagy viszályok érlelék reá a' nemzetet? de az eredmény, hatalmas jelekben mutatá: mire képes, egy fentirt népjellem, ha szabályoztatik. Munka, foglaltság tartá örök cselekvésben a' lélekerőt, s' ez mint egyes

charactert, úgy nemzetét is megóvja szevedélyek' elfajulásától, sőt hatást nyitván egyiknek a' másikra, egy főczél' összhangú gépelyévé teszi. Amaz ösi ábránd, mint biztató remény mutatá a' felpompázott jövőt, 's vezérszellemül járt a' közlélek előtt. Az ingerlékenység hős buzdulat' alakjában ragadá nyomain a' honért fogott fegyvert; 's bár Laborcz' és Zobor' felakasztásakor, vagy győzelmek' túlvitt vadságában kegyetlen bélyeget viselt: mint eszköz' maniája, a' czél' nagyságában mentséget talál' Az önzés, hódolt tartományokkal telék be 's telhetlen mellék kapkodással nem veszélyzé az általános irányt.

IV.

A' szeri alkotmány.

Azonban — mennyire ismerjük — a' Szernél készült alkotmány, bár mint magasztalják iróink, felette el lőn tévesztve. Gyökérelvében, nem csak a' nemzeti erő', 's tömött terjeszkedés' csirái voltak elfojtva, hanem egyoldalú szerkezete mellett az elérni akart czélnak sem felelt meg, 's így philosophiája egészen eltért az atelcuzitól. Már az osztálymód, melly azt megelőzé, két igényt ada fejedelmi kezébe. Árpád közös országuk' nagy részét családörökül vágta el; miből háza' elhatalmazása lőn várható. Azonban a' fönmaradt

részeket öntetszése szerint osztá el, honnan donatio-jog eredhete. Maga az alkotmány pedig, önálló végrehajtást tőn kezébe. Itélet', 's kegyelem', harcz' és béke', alku' és szövetség' nemzeti jogait kirekesztőleg a' fejedelemre ruházá; feljogosítva ekként kül- 's belviszonyok' szabad kezelésére. Továbbá polgár- és hadfők', 's megyekormányzók' kinevezését szinte fejdelmi illetékeül adá. És ama' pont, melly a' fejedelem' részére, minden megyében egy vár' kizáró birtokát engedményezé: biztosító súlyt ada a' nemzet ellenében. Ezért állítám, miképen e' rendszer, az alapczélnak t. i. a' lovagrend' vagy is nemzet' jog- és életbiztosításának nem volt megfelelő; 's míg az atelcuzi kötés, aristocratiának adott sulyt, a' szeri, monarchának veté meg alapját. De volt egy kár- és veszélydúsabb kútfő a' szerkezetben: maga az alapelv. Szerinte t. i. a' meghódított népek minden nemzeti jog- és igényből kizárattak, saját birtok 's befolyás nélkül szolgálandók idegen urakat, művelve számukra a' tőlök elrablott földet 'S e' kötelességökért, semmi viszonosság; mert ama' hűbéri pont, miszerint külharcztóli védelmök elhatároztaték, üres negativ vigasztalásnál több nem vala. Tehát a' nagy tömeg, a' helyett hogy jog- és érdekosztályban testvérül fogadtatott volna, mintegy ellenséggé tétetek; ki szabadság' alkalma után sóvárgott, vagy dologtalan jellemet ölte urai ellen; 's e' rendszer alatti pangásában kedvét rokonszenvét veszté minden vállalathoz, melly egy kiskorú nemzetre gyarapítólag hat.

E' tömeg pedig annál méltánylandóbb lett volna: mert hadfoglyok- bündíjúl lovagjogvesztettek- 's önivadék által folyvást növekedék, míg a' hadfogyott nemzet, örök csatázásban pusztítá szaporodását. Ezért mondám miképen e' rendszer a' nemzeti erő' 's tömött terjeszkédés' csiráit elfojtá.

Elismerem, miként azon vad ököljog' korában tökély nem vala várható, 's eleink a' század' közhibáiban osztoztak; de ha rögzött kór' orvoslatáról van szó, kútfejét 's átmeneteit kell ismernünk, bár szemlénk kedvetlen tárgyhoz visz; és megvan-e bántva egy nemzet' gyermekkora az által, ha kimondatik, miként mit akkor testében életizomnak hitt, kelevény?

Azonban a' dicső évtized' vendégszelleme ellobbant. A' nemzet visszatére saját characteréhez, 's mintegy kioldva a' közvállalat' kapcsából, szanaszét gyakorlá összenvedélyit. Alig ülték el a' hon' és alkotmány' ünnepét: már zsákmánylás- 's támadó kalandokra törtek ki vértől alig száradt határaikon. 'S igy, mielőtt az országot ismerni, nemzet- s' magány gazdaságot rendezni, vagy az alkotmányon gyakorlati tapintattal javítni vállalkoztak volna, új bajokba dönték ügyöket. Igen, ama' viszályáhitó ázsiai ingerültség újolag kóborhadakban kergeté élvét, a' német császárokkal örök szablyapert folytatva. És bár I. Henrik a' megtört békeért sergöket csaknem pusztulásig összavágatá; a' helyt, hogy előgondú politica szerint, a' fejlődő hadtan' elemeit, 's gyakorlatát nem-

zeti táborukban meghonosítni törekedtek volna: szenvedély' vak' hatalmát követve, mihelyt erejök ama' veszteséget némileg kinőtte, uj csatákra száguldozának. Az okatlanúl megtámadt ismét német Ottó rendkivűl megveré a' vakmerő tábort; de a' nép' politicáját érlelni az új veszély sem tudá; sőt a' tulvitt szenvedély, fülevesztett hontársaik iránt, az ismeretes, ‚gyász magyarkák' czimben gúny- és megvetésben tört ki; a' hatalmasb szomszéd ellen pedig mély gyülöletté rögzött. 'S úgy látszik e' kor, jellemi sajáttá tevé ama' hajlamot, miszerint a' magyar, minden akadály iránt, lett légyen erő vagy testűlet, minek elmozdítása időt 's egyetértést, feltételezett gyülőlködő lőn. Illy nemzeti utálat' tárgya volt ősi időkben a' Német, később a' Török, 's végre azon tárgyak, mellyekre most egység- és a' kor' világos lelkével hatni törekszik. Fejedelmeik, tizenhárom, tizennyolcz, húsz évvel ültek uralkodni, 's vagy nem birtak az erős indúlatos fajjal, vagy véralkati rokonszenv, 's ifjú rajosság ragadta a' köz-szellem' örvényeibe. Pedig számító férfiúra volt volna szükség, ki a' békeévek' önművelő kötelességét olly egyetemi föladattá tudja emelni, mint Arpád a' hadat. E' férfiú Gézában jött el. Meglőn mozdítva a' nemzeti öntudat' 's benső élet' gépelye. Közlekedés, földművelet, 's mesterségi képzettség, kezde gyökerezni. De idegen népelemek kezdtek beszállingózni 's a' keresztény hit is jelentkezék. A' nemzetnek soktól kellett volna egyszerre megvál-

nie. Hadazásitól visszatartaték; könnyű életét szorgalom szorítá; földén műveltebb idegent kelle látnia; a' durva szellem nem birt egymáson ennyi köszörülő kezet; nem tudott, nem akart mindenéről egyszerre lemondani. Így késik gyakran el egy nemzet' géniusa, 's mert ébredésével sok tenni valót hoz: könnyen zavar támad az erők 's szakmányosztályok közt. Jelenben épen illy kort élünk. Oh ha isten megszánná e' hazát, azaz ha eszünkre térnénk! 's tanúlva századink' sírirataiból, egy pünkösdi közlelkesedés, szálkátlan egységet, áldozatot hol telik, tettet hol kell, 's türelmet mindenütt tudna ébreszteni!

V.

Sz. István' kora 's alkotmánya.

Géza' kezdeményi Sz. Istvánnal nyertek öregbülést; 's így alatta fejlék ki siker és viszhatás. Sz. István képzett fő- 's nemes lélekkel birt. Átlátá mikint a' kor javítást szükségel, 's azt tenni nemzethű szíve buzgón törekvék. De egyszerre ada nemzetének hitet, 's alkotmányt. Olly két tárgy, mellynek egyike is hév eszmezsurlódást hoz legműveltebb népnél is. Önkénytelenül korszakunkra esnek szemeim, melly szinte reformmal küzd, de aránytalan viszonyban. Most erőfogyott nemzetünk indítványozá a' javítás' nagy művét alkotmányos úton; 's ez okból a' törvény-

hozást kell elvéhez készítni. Politicai változatoknál egy nép' akadálya mindig több, 's eszköze kevésb mint ha végrehajtó hatalom újít; miszerint feladatunk már természetében nagy. A' reform' tárgyai rögzöttek; aránytalan önérdekéhez vénült minden osztály, 's az elemek, mikre hatni kell, erőfejlettek, de összeütköző alapzatúak is. És mintha egy ólálkodó szellem titkos számítással hengerítné föl az eszmeoszlás' minden almáit: nemzet- és alkotmányképzés' ezer baja közé hitügy keveredék a' vegyes házasság' 's protestansfelek' egyleti kérdéseiben. Illy tárgyak — bár a' mai értelem' lelkét fanatismusi viszhangra nem költik, — kétségkivül izgatók, 's nemzeti főirányra már azért is veszélyesek, ha gondolkodó fejek' működésit szét vonják, 's a' vezérügyi eszmék' cseréiben késlekedést szülnek. Ha tehát most, nemzeti haladásunknál — melly annyi támadás ellen alkotmányos erők' egysége nélkül mire sem mehet, egységet pedig csak képezni kezd — azon végrehajtó művezet, mit népreformjában nyilványosság képvisel, ha mondom e' végrehajtó művezet irányt tévesztve: gyülölet' elemével hatna a' népre, 's megvetés' tárgyaúl tenné ki egymás előtt a' törvényhozó test' tagjait; vagy — eredeti gyarlóság miatt, soha ki nem irtható — egyes hibák' iskolázásiban coordinalatlan képviseletünk' érdekvált elemeire intézne nyilakat, nem fájdalmas lenne-e? És ha az,

ki mozgalmunkat ébreszté, ki nemzetért él, 's üdvét üdvében leli, gr. Széchenyi, a' nyilvánosság' fő organumában illyesmit látva felszólal, polgári aggodalma nem méltó-e? 's ha bár — a' hazai viszonyszövedék- és véleménypárti kicsinykedésben, — az általa jósolt zendűlés' ellenőrét látjuk: nem kell-e elismernünk, miképen egy iratában megrótt álut, legalább is idő- és rokonszenvvesztéshez vinne, de történetink' szelleméből szólva, könnyen nagyobb mélységbe is tévesztne? Bár István' egész reformja közjó' szent nevében történt, 's üdvös eredményi láthatók valának: a' bántalmas mód és politica, nem csak ellenszenvi forrongást hoza, de a' nép' elégültlen részét zendűletig izgatá. Már országlása' kezdetén pártütők támadtak széke 's törvényei ellen, kik az idegen kegyenczek' tisztségdíjaiban elárult igényöket fájlalva, a' fő hivatalok' ősjogát visszavíni keltek föl; kezdetét adók az önvérség elleni gyászos harczragálynak. Azonban a' kitört erőszak elfojtatott. Később a' somogyi fejdelem gyüjté zászlója alá a' lázadt elemeket. Azt hiszem: Kupa, az atelcuzi harmadik kötéspont' megtöréséért támadt bátyja ellen, miszerint az ősi választó családfők' ivadékát országos tanácsába fölvenni mellőzé; de, bár ezen tettet, az 5-dik pont, népközűli kirekesztéssel határzá büntetni: tán a' hitüldözés' jelszavát erősb pártkapocsnak vélve, készebb volt magát emlékkönyvünk' lapjain pártosnak iratni, mintsem családérdekét elárulja. Legyen igy, vagy

amúgy, merényét mindenesetre a' reformmód idézé elő, 's bár a' vele szövetkezett pogányság, épen gyűlölt német vezérek által elnyomaték: a' titkos méreg, 's forradalmi hangulat nem lőn kiirtva, csak őrlesbe vonúlt; bélyegző fordúlatát szűlve a' népjellemnek, 's aljasodást hozva a' vadság' eddig genialis kitöréseire. Igen, amaz eredeti ingerlékenység, melly minden irányban nyilvánosan gyakorlá magát, most a' túlsuly' félelmében titkos ármány' áskálódás' harag' és boszú' 's hamis eskü' setét utait keresé; mit bizonyítnak Istvánnak gyilkolást tárgyazó törvényei, 's azon kifejlett fogékonyság, miszerint minden szinű érdek pártot tuda alakítani, 's minden vegyűletű elem ragályt eszközle. Az önzés, orzás', tolvajság' fattyú szellemében kezde tenyészni, mit eléggé igazolnak ismét István' László' 's több királyok' ez iránt irt szigorú czikkei. A' költői szellem,— csábjait áruba vető kéjhölgyként, — most hitkórság' rohamába sodrá a' nép' gerjedelmeit, majd egy elégültlen Vazul' dühéhez lelkesült; költve teremtve egyfelől kedvezőbb jövők' munkátlan gyáva reményét; más részről a' független multak' üres vágyait, mik a' nemzet' lelkébe ezeriziglen átszármaztak.

Egy népforradalom, ha elferdűlt, önmagát ejti zavarba; eredeti forrásától szerteágazik, minden eredményben új okfőt talál, 's hasonlít a' roszúl gyúlt tűzműhöz, melyről nem tudni, hol, merre, mikor szikrázik, perzsel, vagy rázkódtat? Nemzetünk' sorsa az Árpád-ház' három-

szádában rongáló szélpontok közt hánykódék. Megtört a' királyczím iránti bizodalom, 's trónkövetelők találtak viszhangra a' népben, Vazul', Aba', Álmos', Borich' pártjaiban. Most jobbágyhűség' álszíne alatt, titkos boszúból konczolák fel egymást az aradi gyülésen az országnagyok; majd ismét kettős király, apa és fiú, czivódék az itéletjogon, mint az 1222. 18. törvény tanusítja. És míg a' királyszék ennyi orkánban süllyedezék, nem tudom titkos politica vagy forrongási túlság? de minden esetre veszélyes erő emelé túlhatásra a' papságot. 'S ennek megnőtt hatalma, — melly a' III. Béla fiai közt kiütött viszálykor rendkivűl haladt, — eszközlé, hogy a' Kálmán alatt üldözött vándor-keresztesek' elvét, a' nemzet később elfogadá; 's rongált beteg hazáját gyámkar nélkűl hagyva, a' hitábránd' siralmas czéljára kalandozott. Illy összeütköző elemviták közt alkalom nyílt külhatalmak' avatkozására, mint például László és István' örökségi harczuk' alkalmával; 's bár IV. Béla egy ízben a' hűtlen nyugati szomszédot elirtá: III. Andrásnál, a' szünetlen zavargás csábja közt, Osztria újolag figyelni kezde hazánkra. Ugyan hogy védhette volna illy körülmények közt honát a' tatárok ellen, szegény magyar, kinek fogyó nemzete, Kálmán, II. Géza, 's IV. László alatt behozott kún, szász, görög, 's oláh gyarmatokkal vegyült, honosított németeken kivűl?! Igy játszaték le harmincz évtized' romantica tragoediája, és a' függöny, véres

végjelenetnél gördült le; mert az uralkodóház, melly Árpáddal, buzgó közvéleménnyel kezdé kormányát, III. Andrásban méreggel óltatott ki. Kell-e fejtegetnem, hogy ez időszak' lelkét is, értelem helyett indúlatok birták; 's hogy a' nemzeti character idomúlt ugyan, de beteg ferde irányban?

Most fussunk végig az eredményeken. A' nemes származati törzsjog, hűbéri kiváltsággá kezdett alakúlni. Az ősfaj' 's családnagyok' fogyatkozó száma idegen donatariusok közé merűle; 's a' papi osztály, főrend' igényeiben osztozék. Azonban, a' mellett hogy az ősnemzet illy idegen elemekkel zagyváltaték össze, maga az alkotmányos rész sem volt garantirozva; mert az uralkodó, önválasztotta senatussal kormányzott. Mind ez, a' nemzeti élet' színét változtatá; de az ebből fejlett királykorlátozó törekvés, a' fejdelmi-tanács' szerkezetét jóltevőleg idomítgatá. Először csak az egyház' 's polgárzat' kinevezett fejeiből állott az, majd megyei követek' járúltával szabadabbá lőn, míg végre a' Rákoson egyetemes országgyülés' alakjában jelent meg. — Oláh-, tót-, német-, morva-, kún-, szászfaj vegyült hazánkba; de általok némi gyártás, műipar, földmüvelet 's kereskedési szellem kezde honosúlni. — Török-, pogány-, zsidó-, 's göröghit telepedék meg, 's itt nincs vigasztaló de; mert hitfelek' egymás ellen ingerült pártjai, közéletben csak vészt támaszthatnak. A' szentdüh' külharczai alatt kimerült a' nép. Izraelita,

's musulmanbérlők bitorlák a' nagyok' javait. A' nemesek eladósodtak, 's kárpótlásért szolgáikat sanyarák; a' tehetlenebb osztály kizsaroltaték 's a' fölvirágzás' reménye vonaglani kezdett. Hát az erkölcsi élet?! Szent István II. k. 4. czikke mutatja, mennyire le volt kötve a' nép a' papságban képviselt erkölcs iránt: 's hinni lehete, mikint a' jogphilosophia, e' szoros viszonyban czélját érendi, azaz súlypontot, bástyát adand a' morálnak; 's megalapítandja az erkölcsi műveltséget. Óh nem! Sz. István. 25, 32. Sz. László: 6, 7, 32. Kálmán; 7, 8, 12, 83, 's több, a' közdivatú nőrablás, erőszak, hitszegés, tolvajság, nőszökés, 's méregkeverés ellen megújítva hozott szigorú czikkelyek, szánandó rajzát adják a' kor' erkölcsének.

A' polgári alkotmány, e' korszakban két paroxismuson ment által; de egyik sem segíte a' népen. Sz. István, Árpád' nyomán indúlva a' királyhatalmat erősité, az aranybulla pedig a' nemesség' önlétét tevé túlsulyra, de a' legterjedtebb elemről egyik sem emlékezék. Tehát a' magyar alkotmánytan, folyvást a' fejdelem' 's aristocratia' érdekében kerengett. És mivel Árpád után, a' túlhatalmasúlt megye-kapitányok, rablólovag nemű életök miatt, a' trónra nézve félelmesekké lőnek, minden fejdelem székbíztosító' alkalomra várt; mit Sz. István hozott sikerbe. Utána pedig az alárendelt nemesség' viszhatása működék, míg 1222-ben czélját elérte. Ugy, hogy e' negyedik intézkedésnél sem haladt tovább, csak oda tisztúlt viszsza az al-

kotmány' philosophiája, hol az atelcuzi kötésben: t. i. korlátolt monarchia, jogosztályos aristocratiával. E' mellett, a' szerkezet german alakban jelent meg. A' nemesjog' hűbérisége, királyhatás alá rendelé a' nemzetet; melly hogy öntestében se legyen homogen, egyházi és polgári főrendre lőn különzve a' köznemesség fölött; a' zászlósok, tisztek, királyi ügyész, 's kamaraszemélyzet pedig királyi kinevezés alá rendelteték. De az aranybullás nemesség, — bár az ügyefogyott II. Andrással kényszerűn alkudott: — mind ezzel mitsem gondola; 's bár tapasztalásból ismeré a' királyi hatalom' túlhatását, értelmi gondolással nem csatlá érdekéhez a' népet, rövidlátó önzésnek adva egész alkalmát.

Egyébiránt Sz. István' alkotványa, némelly népelemű osztályokat különböztet meg; jelesen: jobbágyok- udvaronczok- praedialisok- és jövevényeket. Nem merném határzottan állítni, mi volt ez alkotványos kijelelés' philosophiája? Vagy törvényhozói előgondból szemelte ki, a' nép' előkelőbb részét, fokonként nemességre szándékozván érlelni, hogy benne kiengesztelje a' félelmes egészet; vagy — mi kor és alkatványszellem után valószínűbb, — dicskört akart alkotni belőlök a' királyi 's főrendi méltóságoknak. Annyi bizonyos hogy rendeltetésök szerint a' két első fejdelmi, a' harmadik papi, 's negyedik osztály polgárnagyok' köréhez rendelvék valának. Ezekhez járul egy ötödik: castri; kik talán müipar' 's gyár-

tás' előmozdítasaért birtak némi szabadalommal. Tehát nem csak a' tömeg záraték ki érdek-, 's jogegyenből; de azok is, kiknek kegyelemből szerencséjök volt jogrészecskét nyerni, mintegy hozzá toldatának kiváltságosok' ragyogványihoz. Igy, a' zürből kiterjeszteték a' magyar alkotmány, de mint pompaég, mellynek napja király lett, holdja főrendek, csillagi a' nemesség; de látkörén szétvert föllegül maradt szét a' nép.

Az 1222. országgyűlés által független jogához juta a' nemzet, melly Árpád óta folyvást nagyobb kisebb önkény alatt vala. Azt hitte, hogy bal sorsa királyi hatalomsúlyból származék, 's most e' hatalomfordúlatban a' mennyeket hívé elközelgni. Nem úgy lőn. Látá mikint a' jóllét, vagy közélet inkább, II. András után is naponta süllyed. Okát, 's egy jobb változat' eszközét keresé, de érzelmi szívösztöntől vezérelve ismét tévesztett. Gyakorlati szemle megbizonyítandá: miképen mind ez, megoszlott érdek' szorgalmi egységhiány' 's innen jött viszály' eredménye; de a' nemzet, azaz nemesség, mindenben 's mindenütt, csak önmagában nem keresé a' hibát, mignem tanúlni kezdvén mai korunkat, beláta saját hiányi közé. Ama' korban illyes felett nem törte fejét, csak szíve után járt. Azt hivé, tán nem annyira független, mennyit boldogság föltételez; szabadsága korlátit pedig, a' királyi örökjogban vélte; 's hogy választási formához jusson III. Andrásban az ősházat kivégzé.

VI.

Nemzetünk, a' különböző házbeli királyok alatt.

Itt ujabb őrvényei nyiltak az indulatoknak 's egy észveszett zavarban hágott tetőpontra a' főjellemvonások' harczversenye. A' dús családok királyszékre vágytak; a' szegény 's henye rész, árúvá tevé választó szavát. Hivatalszomj, vérség 's minden izgató érdek mozgásba jött. Másfelül vetélyirigység, gyülőlet, árulás támadoztak egymás ellenében. Ha egy veszélyes párt bukott, kettő három kelt nyomában, kik ellen ismét ujak alakúltak. A' győztes zsarola és boszúlt; az elégültlen összeesküvék, vagy idegen segélyért árulta hazáját. E' pártzavargásban a' közügy külpolitica' kezein hánykódott; belől pedig rabló lovagszellem terjedt el. A' várak meg annyi orfészkekké lettek. Ólálkodó ármány', merész erőszak' 's gyáva önfeledés' szerepeit játszá az ingerlékenység; melly gyakran személyességig aljasult, mint például érsek Szalkay 's a' Horvát bán között, kik országos ülésben arczcsapás- és szakálltépésig sülyedtek. Jobbágyzsarnoklat', bérszövetség' 's ragadozás' szerepét vitte az önzés, törvényhozás' helyén sem tudván fedezni fajult természetét; mit a' hatvani gyűlés alatt kirablott Kanczellári társzekerek, 's nehány kegyencz oligarchai palo-

ták igazolnak. 'S a' költői ábránd hiu csalképekkel százfelé kapta a' közakaratot. A' mit értelem, 's mérséklet' ereje olly könnyen tehet vala, hogy nemzeti királyt válaszszanak, két száz husz év alatt alig történt kétszer. Cseh, lengyel, olasz, bajor, német uralkodók emelkedtek az egyenetlen nemzet' székére; mindenik saját statustannal vegyítvén kormányrendszerét, 's küzdve a' csoporttal tóduló akadályok ellen; mellyeknek nagy részét magok okozták. Egy részről királyi kény vérezé el a' korszak' emlékét, a' Zách-család', Hedervári Kont' 's Hunyadi László' gyilkoltatásiban; más részről nemzeti boszú veté börtönre Zsigmond királyt, 's öleté meg Nowigradban lázadt Horvátok által Erzsébet királynőt; 's harmadik felől, — mint a' velenczei tizek, — hetek' kormányában szakadozott a' királytalan ország; vagy a' születendő magyar király' számára nyolcz nevelő közül csak két magyar határoztaték, mint Albert' végrendeletében. Egyik fejdelem évtizedekig nem tarta országgyülést, mint Róbert Károly; másik, hitszava ellen hurczolá fogságra a' nemzet' kegyenczét mint német László; harmadik az evangelium 's oltárszentségre esküdött népszövetséget töré meg, mint I. Ulászló, 's igy tovább. Másfelül a' féktelen olygarchák nem tekintve istent, törvényt, nemzetet; dacz- vér- és boszúrendszerrel tépték a' hazát: Trenchenyi Máté, 's a' Drugetek, a' koronaorv Gara, a' szörnyü Cilleyi faj, Giskra, 's a' Gara-Ujlaki párt, mind meg annyi vércsikok

a' korszak' távolában. Esztelen fényűzés, fecsérlő könnyelműség törpité a' közcharactert; 's tevé siralmassá, az udvarokat. Zsigmond, szepesi városait adta zálogba, hogy legyen pénz kalandokra; Dobzse László, könyelműleg, ország- és saját mindenét kihányta kegyenczeknek, mignem nevénveszett Laczi konyháról kelle hitelben ebédet ennie. Mind ez, vegyítve a' koronajog- 's avatkozási háborúk' pusztitásival, elárviták a' hont. A' török, átlátá, milly szeretetlen a' Magyar honja, 's egymás iránt; átlátá, miként vetnek koczkát külérdekek Pannonia' birtokán, 's miként nem törekszik a' nemzet egyesülni saját javára. Fölingerlé vágyát a' változó gazdájú szép birtok; 's feltevé, elhalászni a' gyöngyöt, mit önhulláma ide 's tova hányt. Már nagy Lajos alatt beütött; 's ezután, mint egy látogató kéz, hosszú századokon át nehezedett meg rajtunk a' nemzeti bűnökért. A' mindig föld- 's jogtalan paraszt, most hazai kénymajd külharcztól pusztitva, vigasztaló emlék, 's szebb remény nélkül, sajtolt erővel emelte a' terhet: de lelkében boszút érlelt a' várurak ellen, kik henye dőzsölésben, vagy pártvitával tékozlák a' zsarlat' sikerét. Az idő intett, Dózsa mint egy boszuló daemon, üté föl a' lázadás' zászlaját; az erő, mit honvédelemre kell vala forditniok, boszúeszköz lőn zsarnokaik ellen, mert hiszen nekik honjuk nem vala, 's a' „clitellas dum portem meas" bőlcselete mellett, gyülöletökkel kitörni jól esék. És mint a' Várnai pusztúlást egykor, pápajavallat

eredményezé: Dózsa vésznapja is török elleni felkeléstől feltételezett bünbocsánat miatt borult hazánkra; 's a' mohácsi sír, Tomori érsek' befolyására nyilt meg. — Korszaki törvényekből itélve kétségkül igaz, hogy a' papok és nemesség éllel hegygyel álltak egymás iránt, mit az 1525 rákoshatvani fegyverzett országgyülés tisztán tanusít; midőn a' tized' elvont jövedelmeit, a' hon' közvetlen szükségére követelték használni. És hogy az értelmi egység- 's számító politicahiányos kornak legszörnyübb leczkéjét is megtanulhassuk, jött a' mohácsi nap. Nem kell taglalnom; egy siriratául maradt közigében minden ismeri őt: a' magyar, lementivel dicséri napját! Elhullott nemzetünk, 's a' nagy temetőn, mint egy kiholt család' örökösi, három osztályos hatalom üté föl zászlóit; a' Török, Zápolya János és Ferdinánd; rettenetes előjeleül a' lengyelekével hason felosztást követhető végnek.

Az úr' angyala mondá Lóth' nejének: ne forduljon vissza hagyott városára. De mi, épitő nemzedék, tekintsünk multúnkra, és ha mint égő Gomora, tüzvészi pirt vet ránk az előkor, tanuljuk meg üszköt nem szórni alkotandó házunk' alapkövei közt, mert füstté leend a' végerő' szorgalma, ha művébe gyuladás' elemét vegyitend.

Ismét világosan áll az időszak' lelke, 's nem kell hosszas fejtés, hogy a' vér', 's érzékek' bélyegeit felismerjük. Most fussuk meg rövid vázlatát az eredményeknek.

Ennyi egymásra ható zavar, 's történeti bonyolodás közt ha nagy és jó születék, egyes jellem', vagy közirányzat' tekintetében, sem nyerhete tökélyes, czélszerü körívet. Fejte ugyan a' kor polgári lelkesség' pályaképeit, mint a' pórszármazatú Csókát, a' férjszabadító elszánt Frangepánnét, 's a' törvényes óvás végett magát székben hurczoltatott köszvényes Perényit; sőt nevelt világtörténeti nagyokat Hunyadi- 's nagy Lajosban; de tűnő meteorként lobbant el minden rendkivüliség, az ön-kicsinykedési gyáva éjszakában. És maga Mátyás, kinek lángeszét, ama' beteg századok' vezérlelkeül hítta föl isten, kormánytani számvetéseit önzőleg intézé; 's kiterjesztett királyhatalmával nem csak alkalmat ada a' nemességnek másik szélpont után törni, mit II. Ulászló alatt szinte főtlenségig vitt: de a' hűtlen bűnökről alkotott törvényben tévedési lehetségek' utját nyitá meg. És, ha túlemelt lelkek' szelleme hibát követhete el v é r h a t a l m i ingatagság miatt: hogy lehet vala sikert várni vállalatokból, mik a' község' léhább jellemétől feltételezik eredményeiket?

Elmulaták a' nemzeti királyszék' megalapítási többszörös alkalmát, 's legszembetünőbben Hunyadi Jánosnál. Igy bukott meg a' honvédelmül, régi tapasztalás után esküdött polgári akarat; mi szerint 1505ben a' Rákoson, idegen király' soha el nem fogadása határoztaték; egy év után pedig, II. Lajos' születésével — kiben a' mohácsi mezőn, tán a' nemzeti állhatlanságért jelent meg Nemesis' boszúja

— eltörlék végzésüket. Az itélő igazság elsülyedt, vagy haszonvágy' kerítőjévé aljasult; jelelik ezt a' birák elleni gyakor törvények. Mit szóljak a' közigazgatás' vétkeiről, melly nagy részben átkölcsönzé a' polgári életnek pártos, és részrehajlási színzetét? Kell-e adatokat fűznöm korszaki oklevelekből, az 1507: 7. 's több törvényekhez, mik királyi tanácsosok' főispán' 's megyetisztek' visszaélési ellen irattak? Az erkölcsi élet, 's álszenteskedés, szeretetlen egyedáruság' folyama volt mint az Árpádház alatt. Országgondú királyok is pietismussal tőlték napjaikat, mint Róbert Károly; a' nemesség pedig mindenét szent alapitványokra adta; úgy hogy a' végrendeleti jogot I. Lajos' 11. pontjával korlátozni kelle; 's mégis, annyi vallásosság mellett, rablóvárakban huzták a' vecsernye' harangját; erőszak, orzás, jobbágysanyargatás hagytak nyomokat Verbőczi' könyvében, 's mind azon ágai a' vetemültségnek, miket emeltebb, vagy csak középszerű erkölcsi érzelem szám-űzni szokott. Az uralkodó vallás, melly I. Lajos alatt pogány- 's törökhitet száműzött, a' reformáltak' uj felekezete ellen ismét hatalmas szót emelt, 's az 1523: 54, 1525: 4. czikkelyekben hosszú hitcsaták', 's honemésztő zavarok' magvait hinté el. És épen ez jellemzi legélesbben a' kor' tacticátlan érzelmi túlsulyát: miszerint, a' külostromtól rongált, 's multjait sinlő nép, egyrészről hitüldözéssel tőn uj szakadásokat; más részről az érdekkülönséggel úgyis szétvált elemeket, legalább

nemzeti köznyelvvel egyesítni nem iparkodék; mert az I. Lajos, Zsigmond és Mátyás által szerzett pécsi, budai, 's pozsonyi tanodákban, magyarnyelv nem taníttaték; 's különben is olly felső tanulmányok adattak, miket az al-iskolátlan honi ifjúság sikerrel nem hallgathatott. Igy nem volt egyetlen összevonó pontja is a' közügy iránti lángolásnak. Bábeli nyelvzavarban hagyattak az egymásra törő népfajok; a' nemzet' nagyjai pedig holt diák nyelven igazgaták a' hont, 's írogaták magyar törvényeiket.

A' polgárialkotmány' szelleme ugyan az maradt. Némi foltozások mutatkoznak rajta, mik időkivánati adókká lőnek: de általános számitásiból, vagy inkább számitástalan politicájából, mint hajdan, minden közboldogsági elvet kizárt. Ismét független monarchia, 's aristocrata felsőség közt lebegett a' törekvés' mérlege. Róbert és nagy Lajos átvitták magokat az aranybullás rend' túlnyomóságán; Zsigmond alatt pedig visszahanyatlék a' királytekintet. Mátyás újolag felemelte a' felség' hatalmát, hogy második Ulászlónál, — a' gúnyos tiszaparti magyarok' Laczijánál, — országunk' sorsával együtt ismét megbukjék. És a' két alkotmányos tag' vetélkedése közt, folyvást biztosan épité bástyáit a' hyerarchia. Nagy Lajos függetlenné, 's szabad polgárokká tevé sz. István' „castri" czímü osztályát; Zsigmond pedig országgyülési testületté vette föl. E' képviseleti szaporodásban, biztosúlni látszék a' törvényhozás'

népiránti állása; de a' lovagrend egyszersmind, két táblára osztaték. Mágnások, 's egyház' fejei alkoták a' felső házat, kiknek coordinálatlan tömege, túlnőheté a' hatósági képviselőkből határozott számmal alakult alsó kamarát. A' királyi polgár-követeket pedig elkötelezé az új kegyelem. Tehát ők, az egyháziak, 's polgári főrend' egy része Zsigmond' részén, a' lovagrend pedig önerejére hagyottan! Látszik, hova czélzott a' nyommasztó körülmény' philosophiája. Egyébiránt a' parasztok' egyetemes fölemeléséről eszme sem jelentkezék. Ama' sovány kedvezések, mik: határzott kilenczedi illetőség-, szabad kiköltözés-, 's több apró engedményben itt ott elhintettek, többnyire földesuri zsarlások' korláti, 's kevésb jelentőségűek valának, mintsem a' kor' növő követelésit kielégíthetnék. Azonban létrehozatali módjokban, szörnyű veszélyek' magva feküvék. A' népvédő intézkedés, többnyire királyi kegyből, 's nemesség' megátalkodása miatt nem osztó igazságú törvényhozás' útján történt; sőt a' szabadköltözés' országgyűlési változatos sorsa, a' lovagrend' szűkkezűségét jelelé; 's innen a' parasztságban egy gyülöleti alaphit gyökerezék meg 's szállt firól fira korunkig, miszerint a' nemes rendet ellenségeül ismeri, ki ellen udvari kegyelmek által védetik. E' mellett díjatlan terhein kivül új, 's keserves adó szállt vállaira. A' lovagrend, részint puhult élet, részint fogyottság, 's leginkább örök viszály miatt, a' sokfelé szükség-

lett haderőt öntestéből kiegészítni képes nem lévén: minden nemes, Zsigmond' decretuma szerint harminczhárom, későbben pedig Szilágyi Mihály' 2. czikke' értelmében, husz jobbágytól husz árt, azaz egy lovaskatonát tartozék állítni; mi apródonkint a' parasztok' nyakában maradt. Mi könnyü vala kitalálni, mit javall e' helyzetben, egy önzéstelen politicai bölcseség. De az értelem' számvetése mindig háttérbe nyomaték ingerült szenvedélyek által: 's a' helytt, hogy a' megviselt nemzet, erőtlen testéhez kapcsolná a' biztosító támaszt, mélyebre meríté őt sok százados keseredésibe. Midőn annyi alkotmányi mellőzet, kin, nyomor, küzdelem, kimerültség után, Dózsa' vad irtó rohamaiban jelét adá a' tömeg, mikint ő élő 's érzékeny test, kire a' méltatlanság izgatólag hat: felvéteték talán a' nemzet' testébe? 's megnyiltak számára a' jogkönyv' lapjai? Nem! Anglia már az előtt századokkal felszabadítá II. Richard alatt a' zendült parasztokat, 's későbben birtok- és választójoggal előzé meg a' jöhető vihart. Az értelmi javaslat, 's gyakorlati okszerű példa készen volt; de jobban esett a' vérhevenyben boszút tölteni, 's azt tevék. Az 1514: 7—25 törvények hosszú nyomasztó sorát hozák be a' robot-, kilenczed-, adók-' 's több — helyzetökhöz mérve — szinte viselhetlen terheknek. A' földesúr, birája lőn parasztjának saját követeléseiben; sőt a' fenyítő rendszer' közjogát is kiváltságaúl birta, 's több uradalmakban maig is élethalál' ítélő ura job-

bágyai felett. És a' mondhatlan súly, mennyire nem enyhítteték szelíd gyakorlat által, jelelik a' parasztok' ügyében kelt időszaki király-leiratok; Mária Therézia behozott urbére; Hora-' Kloska' korszaka; a' cholerai zendület, 's az 1834. évi 10. nov. 's 10 dec. országos fejtegetések' naplója; mígnem annyi év, 's hosszadalmas viták után, részökre némi enyhület nyujtatott.

Ismét egy korszak' végpontján állunk. Szemünk fájdalmasan tévedez, a' szélvészbe irt rajzon. Tán nagyon is sötétek képeim? tán itt ott több fénybe merülhetett volna ecsetem? ellenveti egy jószivű hontárs, ki meleg keblével átérez a' holtak' országába, 's a' koporsók' ragyogványitól nem látja a' sír' fenekét. Ha történetet irnék, egyes tényekre is terjeszkedtem volna; 's mint költő, megénekelném ihlelt polgárok' lelkesülésit: de feladatom a' kor' politicai lelke volt, 's szembetüntetése egy gyász igazságnak, miszerint nemzeti történetinket túlnyomólag vezette a' szív, 's vezérlete mindig mélységhez vitt, eleven halottúl sülyesztve ízenként alább közéletünket.

VI.

Jegyzet a' későbbi időkről.

A' XVI. század' harmadik tize, erő- és népfogyottan vette át Magyarhonunkat. Az atelcuzi genie, ki erőtára volt önszilajkodásinak, rongálva, hibavénülten, korcsulás' küszöbén álla már.

Az értelem' jobb szelleme még sem birt költeni számitást, 's akarategységet. Két pártra hasonlék a' nemzet. Egyik I. Ferdinándban pártolá az Osztriai házat, a' papság' segéd járultával; másik Zápolyában védte a' kebelbeli király', 's hitszabadság' jogát török segélylyel. Mind két fél ivadékokra származtatá vetélkedő szenvét 's inter duos litigantes, török sajtolá a' hont. Különben magas polgári, és haderények fénylenek vissza a' borúlatos korból; mint véggondolati egy merevülő szívnek; de bukni kelle a' közorkán előtt egyes kőszálaknak, mit föl nem tarthattak. Béke hanvatokkal nagy halottak. Méltatlan kor' érdekeiért hullátok el, de a' temetődomb, melly alatt alusztok, fokává lőn a' polgári bölcseség' visszanéző haladásinak; 's egykor világnemzet' ajkán, szabadkönyvek' lapjain nyilandik díjatokúl az emlék' örökléte. — Ne igyekezzünk e' kor' lelkébe hatni. Hagyjuk a' vizsgálatot, úgy is a' múlt idők' bonczából eleget tanúlánk. — Nézzük át hideg szemmel, 's röviden a' puszta eredményt. A' nemzetiség földig hanyatlott, 's kebelbeli királyai többé nem levének. Az ország kimerült, 's éh vidékein inség volt az úr. A' gyér müveltség, idegen szellemben vert gyökeret. A' tudományosság egyoldalú kinövést kapott a' hitfelek' dogmás vitáiban. A' választó szabadság díjakért igázta le magát; az emelkedni vágyó pedig, hivatalokért árulta jogait; 's e' betegség, sokkal hosszabb életű lőn, mintsem ne ismernők. A' kor' végén a' Habsburgiház örök uralkodáshoz jött.

I. Leopoldtól folyt az öröklés. Mária Teréziánál megszakadt a' rendszer, de a' magyar újra kötött; 's kötése folyvást él. Értelem volt-e a' túlnyomó hatalom vagy érzelmek? megfejtik az 1741, 's 1809-ki insurrectiók; az 1795-ki események, és a' többi.

Minden részletről le kell mondanom. A' kor nagyon új, sebei napjainkig érnek, 's igy minden karczolat izgatná azokat; pedig czélom politicai hideg értekezés; 's e' mellett kell maradnom. Ezen kor igen tanulságos; de érettebb közszellem kell bonczolatihoz a' mainál. Ugyvan, érettebb közszellem kell! Egy osztályunk, rendkivűl előhaladt értelem- 's itélőtehetségben; de ne higyük hogy a' nagy tömeg szárnyalásit birná. És ha a' nyilvánosság' könyveit nem csak értelem, de nagyobb részint érzelmek' kezébe lihetjük jutni; vigyázattal írjuk, mert legjobb akaratunk használni vágyik, 's végetlenűl ronthat. Miket eme' szakoknál tollamban kell hagynom, ha jő idő leírom máskor, vagy elmondandják avatottabbak; azt hiszem minorunk' való volta a' mondottakban is igazolva van. Tehát a' sylogismus' két tételével készen volnánk: t. i: az érzelgő politica mindig rosszat szül; úgyde nemzeti életünké illyen volt. — És mivel a logica' utján szerencsétlen eredményeit bőven ki is fejté, javításáról gondoskodni egyetemes nemzet-kötelesség; mit ő, ihletve az európai fejlődés' lelkétől megkezdett. De hogy haladásunk' további jellemét, fokait, 's szükségét méltánylani, vagy épen meghatározni tudhassuk, nézzük át röviden:

NEGYEDIK FEJEZET.

Minő helyzetben talált bennünket az újkor, 's jelesen az 1841. év, polgári állapotom', anyagi élet' 's nemzeti jellem' és müveltség' tekintetében?

Alapos gyógytan, ha rögzött kórt vesz javítás tárgyaul, nem csak a' navalya' fokozatát, bélyegét, 's korát veendi szemlére: hanem a' beteg' lelkét, 's véralkatát. Igy a' bölcselés' sulypontja is, mellyre minden reform-elmélet szükségkép' visszavitetik: a' hiányok' természetének vizsgálatán, multak' történetén kivül, a' jelenhelyzet; 's ezt kell, mint sine qua nont, áttekinteni; ha napi feladatunk' életgyakorlatos czikkére „mint és miképen?“ kérdésére felelni akarunk.

I.

Polgári állapotunk.

Alkotványunk' alakja, mint az, annyi változat, 's történeti zsurlódás után újabb korunkban megjelent: aristocratico monarchicum; de melly-

ben, egy felől a' végrehajtó, 's nemzeti közjogok' ereje a' főhatalom' kezébe jutott; más felől az aristocratia' eljátszott befolyása, magányos, vagy inkább osztály kiváltságokkal kárpótoltaték. És ezen elnövésben, az aristocratia, ama' hatalmat melly rá nehezült, a' nép felett szerzé meg ismét magának, miből szükségképen következtetni kellett, hogy mind ő, mind amaz elégültlen legyen. E' mellett, épen ez aránytalan jogosztályban vőn eredetet egy minden irányú felsőségi törekvés, melly byrocratia', olygarchia', 's hyerarchia' alapját szokta megvetni. A' törvényhozási jog' teljes-hasonfele uralkodói illetőség; 's ezt igazgatásformánk' osztóigazsága hozza magával. A' királynak ebben garantia az: miszerint járulta nélkül törvény nem alkottatik; a' nemzetnek kettő lehetne; vagy az, ha a' királyi érdek övével ugyan az volna, vagy az, ha országgyűléseken, inditványai, a' fejdelmi kivánatok előtt tárgyaltatnának, 's fejeztetnének be: mi nálunk megfordítva gyakoroltatik, legalább az ellenirány mind eddig foganattal nem sikerült. Miért nem? mindjárt kitünik. A' törvényiró test' másik fele két tagból, 's mimdenik tagja külön érdekű elemekből áll. A' felső ház' asztala, nemzetileg választott elnök alatt ül, de legnagyobb részét felsőbb kinevezés alá rendelt egyházi, 's polgárméltóságok alkotják, azon indigenákon kivűl, kik idegen élet' nevelés' érdek' és értelem' eszméiben nőttek fel. Az alsó kamara' elnöke maga a' király, képviselve önválasztottjában.

Azonban a' káptalanok, Turopolya, Jász,- Kún-, Hajdúkerületek, 's királyvárosok, kik benne képviselvék, a' megyéktől gyakran eltérő nézet, 's többnyire ellenczélú elvekből indúlnak, (kell indulniok). Hát Horvátország . .? mellynek országgyülési sorsa hasonlít az egykori lengyel-litvánokéhoz! . . . És ha elemi, 's érdekegység nincs, mikint lehessen közakarat? Tisztán áll, mikint sem a' törvénytest' egyik felében öszhang, sem egyik felének másika működéseiben ellenőrpontja, sem annálfogva a' két-fél' cselekvő erejében egyensúly nincsen. Ugyanazért az alkotmányreform' főnézetének a' kellő arány' megszerzése körül kell forognia. Azonban tenuia rerum initia. A' dolgot elején kell kezdenünk. Először a' törvényhozó test' második felének második tagjában kell összefüggést, 's erőt teremteni. Reformunk még itt jár; 's ebbe is egy fájdalmas napi féreg fészkelte magát.

Az igazgatási rendszer' apró ágazati szinte a' főhatalom' vezérmedrébe sülyednek. A' megyei építőszékek, választnak ugyan tisztviselőket, de az elnök — kinek személyes joga a' kijelelés — adatik. Azonban, minden hatósági közdolgok, két főbb igazgatószékre vitetnek; a' Helytartótanács- és Udvaricancellariára. Ez képviseli a' királyt, amaz a' nemzetet. De amaz, a' mellett, hogy ennek alá van rendelve, a' főhatalom által szabad tetszés szerint alkottatik 's nemzeti felelőség' terhe alatt nincs. Még is vannak politicusaink, a' kik állítják; miképen ostromnyűtte nem-

zetiségünket, municipalis rendszere tartá fen; pedig azon altisztviselők, kik a' választás' száznemű tekervényein kűl, felsőbb kijelelés, befolyás, mandatumok, 's ki győzné elmondani hány korlátok által fonattak körűl, miként fejthettek volna ki fentartó erőt? És a' hatósági gyülések ...? melyeknek ingatag szelleme fejlettebb korunkban is homlokegyenest összeütköző elvekért viv?! Nemzetiségünket amaz eredeti véralkat, 's jellemsajátság tartá fen, melly soha, semmi viszályban magát meg nem tagadá; 's melly az értelem' műgyakorló kezében örökalappá fog palléroztatni. De erről maga helyén. Most visszatérek igazgató-hatalmunk' egy oldalú rendszeréhez Kevés szavaim eléggé jelelik mennyi hiány vár itt is javitó kezekre. De a' kő igen nagy; emelő erőt csak most akarunk szerezni; 's mit semmi esetre nem birhatunk vele időt 's tehetséget veszteni, vagy probatétek, által ingerültséget idézve, lehető sikert is akadályozni esztelenség lenne. Azért véleményem szerint igazgatásügyi reform' ideje még nem ért meg .... Tételem' bizonyságaúl legujabb korunk' törvénykönyvi két adatát idézem fel: miszerint a' váltószékek' 's sajtó-biztossági tagok' kinevezését fejdelmi kezeknek adá a' nemzet. És ha res nulliust foglalni nem tudott, miként volna képes valami használttat sajátjává tenni?

Az itélő hatalomra nézve törvénykönyvünk, biráinkat önálló függetlenségűeknek határozza el: melly a' gyakorlati mód' philosophiájá-

tól különbözik. Kivéve az altörvényszékek' személyzetét, — kiket a' különrendszerü hatóságok, külön hatáskörrel magok választnak, — minden feljebbviteli, sőt jelentőbb ügyek' kezdeményes széke is, királyi személyjog szerint neveztetik ki. És igy a' mellett, hogy emberi szíveikhez a' kegyérintés' útja nyiltan áll, minden garantia nélkül állnak azon nemzet felett, melly az itélő rendszer' illy kezeltében, egyedűl felelhetés' jogával biztositná magát; de mellynek, jog helyett, polgári itéletekben megnyugvás, fenyítőkben legfensőbb kegyelem utja hagyaték föl. Milly ártalmasan hat lélektanilag a' törvényhozó test' feleire, egymás ellenében e' rendszer? mint költhet gyanút, biztalanságot, 's elégültlen kedélyt a' nemzetnél, még olly esetben is, mikor oka nincs? 's mint veszélyeztetik általa, a' főhatalom' hitele igény nélkül is, vagy ingereltetik daczra, tulszigorra? fejtegetni jelenleg nem czélom. Annyit meg kell jegyeznem, hogy a' biráskodó jog' más formába öntése szinte egyik fővállalat lenne, mellyhez napjaink' műhelye elkészülve nincs; de tennivalói sürgetősbbek is, mintsem — az egyszerre nemlehetés mellett — egy inkább késhető tárgyban ossza föl erejét. Azonban, ama' javitást, mit ez ügyben jelen körülményink közt mulhatlannak hiszek, véleményzett napikötelességinkről irandó kötetemben megemlítendem.

Imez' osztályarányban állunk, a' **törvényhozó itélő**, 's **igazgató** főstatushatalmak' szer-

keztére nézve. Azonban alkotványunk a' közjogok' legjelentőbb pontjait, szabad, független gyakorlattal, szinte az ország' fejére vitte át. A' király oszt katonai, polgári rangot, 's rendjeleket, egyházi méltóságot, 's jövedelmeket. Ő szaporíthatja a' nemesi rendet, adományzás, vagy armalis által. Szabadalom, kiváltság, gyár- és kézművek' gyakorlata, találmányi egyedáruság, czéhek, czimek 's iparügyi korlátok, mind akaratától függnek. Hazánk' dús bányáit, pénzverési rendszert, 's statusjövedelmeket tetszés szerint kezel. Az értelmi élet' elémei: sajtóügy, külföldi könyvszállítványok és posta, parancsi alá rendelvék. A' külbátorsági alapkapcsok — had és békejog — nem különben a' nemzet által országosan adott sereg feletti intézmény, szinte jogai. 'S végre egy igen fontos igény, miszerint országgyülésinket mikor tetszik szétoszlathatja.

A' nemességnek felségjogok iránti viszonyban származott vesztesége: a' nép, és aristocratia' egymás iránti helyzetében kárpótoltaték. Polgári állodalmunk, minden közjogot többnyire felségnek ada, 's minden magánost a' kiváltságos rendnek; mintha aristocratiánk' szelleme arra tört volna: hogy országos gondját királyi, anyagi terhét népvállakra téve, a' két erő közt bajtalanul tartsa fön meddő életét. A' parasztság viseli mind azon bajt, gondot, szükséget, pénz- és fáradalmi szakmányt, mi egy status életfolyamat feltételez. Az országnak, adójában nehéz keresményit, ujonczaiban öntestét nyujt-

ja. A' papság' részére szűk élelme' tizedét elszakasztja. A' hatóságnak, mellyben él, házi kellékeit fedezi; tiszteket fizet; katonát szállásol és élelmez; utat, hidakat épit, javit, 's a' közmunka' minden nemét viseli. Földes urának pénz- kilenczed- 's szakmánynyal adózik; helység' 's előljárók' szükségét ellátja, 's a' t. 's a' t. És a' nemesség, ez egyóldalú arány' alakultában, többnyire talio' rendszerét követte; melly minden átengedt felségjogért hasonnemű kárpótlást vőn a' nép' ellenében. Igy példáúl, miután az adományozhatás, királyi kiváltsággá tételték: önrendét, a' nemesi földjog' kizáró alapításával óvta meg. A' hivatalosztó jog' kibocsátásaért: a' népet tiltá el minden tisztségi igénytől. A' hűtlen bünökért fejét, 's jószágát köté le zálogúl: tehát alkota törvényt, miszerint a' paraszt, actus majoris-ért ő ellene, épen ugy bünhödjék. Magvaszakadt jószágit a' királyi ügyvéd' örökeül határzá; de jobbágyi kihalások' hason jogát cserélte értte. E' szászszor ismételt, de soha eléggé nem fájlalható terhes viszony lőn az új idők' főakadálya. De napunk' dicsőségeül vallandja a' történet, miként az iró nem kénytelen lammenaisi modorral kaczérkodni, hogy a' nép' sorsát fesse, 's részvétet kőltsön. E' tárgyban leghőbb lelkesség kezdi vezetni az országos rendeket, 's már eddig is szép nyomokkal fényezék törvénykönyvünket.

II.

Anyagi körülményeink.

Magyarország a' legtermékenyebb földöv' osztályosa; 's éghajlata, minden tenyészetre igen kedvező. Riskása, buza, rozs, árpa, kukoricza, zab, köles, pohánka, burgonya; mindennemű hüvelyes vetemény; konyha-gyógy- és takarmányzöldségek; ezerféle gyümölcs; kereskedési növények, gubacs, len, kender, komló, sáfrány, mák, pamut, finom dohány fajok; temérdek fehér és vörösbor; viz' föld' és levegői állatsokaság, barmok, halak, szárnyasok, mind mondhatlan sikerrel tenyésznek. Hegyein végetlen erdők, tűzi, 's épületfák' gazdagságival. Hegyeiben tömött bányák, calcedon, karniol, opál, rubin, granát, jaspis, amethyst; változatos fajú márványok; arany, ezüst, réz, vas, ón, czink, ólom, kobalt, vizmut, egérkő, konyha- és timsó, salétrom, többféle gálicz, kénkő, kőszén, kő olaj, kréta, mész-, pála-, malom- és tűzkő 's a' t. 's a' t. teremnek; térségein fürdők, hideg 's meleg gyógyforrások, hajózható tavak, roppant folyók, nádasok 's a' t.; szóval pompa- és kincs-teljesen jött ki a' természet' kezéből, mint a' kegygyermek, kit anyja egész szeretetével megrakott; 's mégis mind maga, mind népe szegény. Ha közszükség érkezik, koldulunk; ha iskola', szegények', 's nyomorúk' ügye

jő szóba, koldúlunk; ha nemzeti intézet kell koldúlunk, 's ha közeredményű vállalatra eszme kél: ismét koldulunk. Ugy van uraim! legyen bár alamizsnánk önkéntes, birjon részvény czimmel, vagy rögtönzött törvénykötelességgel; mindenesetre országszegénységet bélyegez; mellynek szennye még felötlőbb, ha könyfogta szemeink tisztán átnézik, miképen alapitványink' sorsa is meddő teng-pangás. A' magános életet épen illy szegény színezet bélyegzi; mert hiszen mindig a potiori fit denominatio. Gyakran a' középosztályú földbirtokos, nem hogy kéjelmet ismerne, sőt az élet-szükség' fő czikkeivel sem bir. A' nép között, öt, hat faluban találkozik egy mesterember, 's az is napszámmal tengeti földhözragadt családját. A' paraszt maga épít, sző, fon, varr 's tölti be minden hiányit, mert szakművessel végeztetni nincs módja. Széles szemlére nem térhetünk, melly fő irányunktól vonna el; elég legyen általános győzokúl, ama' gyakorlati adatot felhoznunk, miként nem csak egyszeri terméketlenség idéz elő mondhatlan inséget, még földbirtokosok' osztályára is; de termékeny évben is legtöbb vidéken átéhezi nyarát a' ruhátlan nép. E' szegénység' okai részint közszerkezetünk- részint belkörülmények- 's nemzeti characterünkben rejlenek.

Különösen, a' status' anyagi sinlődése, több kutfők között, ama' helyzetéből ered: miszerint külkereskedése nem független, országgazdasága, 's papirosai nincsenek. Ke-

reskedési szerződés végett nem áll közvetlen érintkezésben külhatalmakkal. Mint nyugati birodalom' alárendelt tagjai közvetve bir némi ágazatot amaz egyetemes életerekből, mellyek Európa' kereskedését virágzásban tartják, de csekély erecskéi is szenvednek. Míg Lengyelország volt: borszállitványok' útján szép jövedelmet nyert tőle hazánk, 's hasznát annál tisztábban kezelé, mert jóformán mitsem vőn a' lengyeltől; 's igy érintkezése nem vitt, csak hozott. Most ezen ér zsibbadásban van, Lengyel nincs többé, 's az Orosz, ócsóbbért kapja honi pálinkáját, mint mi adhatnók. A' hegyalja, 's több bortermő vidékink jobbadán megbuktak, 's velek ama' gazdasági czikk, mellyre mult korunk, kiválóbb szorgalmát fordità, tenkben van. Törökkeli kereskedésünk nem hoz, csak kivisz, 's általában merülésünkre van. Tölünk csekélységet vesz, 's nekünk legdrágább fényáruit, bört, szöveteket, 's nyers pamutját nagy mennyiségben adja el, 's mi több, közvetve. A' fekete tenger felé nincs mit eladnunk; a' fiumei öbölnél gyér közlekedés fut össze, 's a' sovány eladás árát sokkal kell pótlanunk a' drága német készitményekért. Osztria' tartományival marhát, dohányt, 's gyapjuját cserélné el országunk; de miként versenyezzen a' gallicziai hizott ökrökkel, miket vas uton, fél idő-költség- 's fáradsággal lehet szállitni? és a' 'gyapju, dohány 's a' t. milly kereskedési korlátok alatt van.. ?! ha nem emlitjük is amaz öszszetartó zsidó szövetkezést mi szerint a' ter-

mesztő osztály, minden áruczikkelyek' eladása körül kijátszatik. Azonban, mi, szörnyű árral fizetjük a' német fényűző gyárak' mind azon czikkeit, mik a' tőlünk ólcson vett termesztményekből készülvék; 's miket nagy részben szintugy nélkülözhetnénk, mint amaz idegen éghajlati fűszer- és asztalczikkeket, mikre sok pénz ki megy. — Belkereskedésünk szinte gyér, és részletes. Leginkább nyers termékeit cseréli által, egyik vidék a' másikéval; például az alföld gabonát, 's marhát ád a' felső vidéknek, mellytől vasat, fát 's a' t. vesz. De különben is a' belkereskedés, nem annyira emelkedő gazdaság' forrása, mint a' szükséggé vált, 's fizethető czikkek' szétoszlatási eszköze. — Kereskedésünk' aránytalan szerénél, mivelsem tökélyesb az általános

Pénzügyi folyam. Országjövedelmünk a' korona javak, fiscusjószágok, vacans egyházi birtokok, adó és regalék utján, legkevesbet ötven milliót tesz; melly összegből az jő vissza hazánkba, mi a' kir. kamra által, igazgató rendszer' seregzsold' 's köznevelés' költségeire kifizettetik. De a' megyék' tiszteit, 's egész igazgatását adózó köznép fizeti; szabad kerületek, királyi városok, 's kiváltságos községek, magok viszik ezen terhöket; országos egyetemek, közintézetek, 's catholica iskolák' egy része, és a' papság, gazdag alapitványokkal ellátvák; 's a' protestánsok' egyháza, nevelésszerkezete saját költségén vezettetik. Azonban a' katonaságot is nép élelmezi. Igy,

azon tiszta kiadás, melly ezen országos szükségek végett a' közrendszer' elszámláltakon kűlesö czikkeire tétetik, csekélyebb mintsem az egésznek kihúzódó részével egyensulyt tartson.

Pénzügyünk' kelete továbbá idegen statuspapirosok' sorsától függ. Osztria statuskötelezvényeket bocsát ki, 's adóssága' ügyében a' kölcsönzött tökéket különféle, 's gyakran változó rendszerrel kezeli. Országunk, Osztria' nemzeti bankjegyeit készpénzűl fogadja. Az osztrák status 1818-ig e' bankban ötven ezer részvényt birt; 's igy, vele összeköttetésben lévén, ha önértéke statusadósság' utján csökkent, részvényhitele is okvetlenül alább ment, és ez bankveszteséget okozott; 's ez ismét, bankjegyeivel kicserélt pénzünk' bukását eredményzé. Igy lőn a' franczia forradalmi statuskimerűlés után, az 1811-ki devalvatio; 's későbben a' váltókra cserélt papirospénzhez járult előjegyek' (anticipationsschein) megbukása. — Az 1816-ki banküg-változás; az 1818-ki uj rendszer, az adóssági alapok' eggyészerkesztése, 's az annak nyomán felállitott törlőtőke, 's kamatozási series rendszer, mint szinte az ennek alapjáúl, 's egyszersmind eszközeűl tervezett Metalliquek, vagy is szabad kölcsön' eszméje; különösen pedig az 1820-ban, Rothschildtársaságtól kölcsönzött ötvennyolcz millio pengőforintnyi osztrák-statusadósság, pénzügyünk' fekvésére igen mély, 's elhatározó befolyással lőnek. Ezen Parisch-Rothschildkölcsön' határideje 1840-

ben telék el. És bár 1818-ban, Osztria, nemzeti bankjának engedve a' tőle birt ötven ezer részvényt, azt önmagától független állásba helyezé: annyi bizonyos, hogy a' bank, épen e' kölcsönidő' telése előtt vonta be tőkéit, minek következtében jelenévi hirlapjainkon egymást éri a' kereskedői bukások' kifogyhatlan sora.

Igen csalódnánk, ha vélnők: hogy illy intézkedésekben kárvágyólag számit statusbuktatásokra egyik, vagy másik financzministerium. Őt sokszor akaratja ellen, ideiglenes gyógyszerre kényszeríti a' hibás alapeszme, 's régiebb ügyszerkezetből fejlett napiszükség. Hiszen ki ne cserélne fel múló menedéket, egy biztos, 's nyugtató eredeti tervért? De ha évtizedek előtt már szövevénybe bonyolodék az ügy, nem könnyű vissza lépni, vagy eszközök nélkül túlugrani minden hináron. Erre nemzeti érettség kell, hogy kormányában ne mindig üldöző tribunalt lásson; 's a' kormánynak népisméret- 's bizalommal szükség birnia, hogy statusait minden józan ügysegély' hittagadóinak ne vélje. A' két erő' egyértelméből okvetlenül születendik a' megváltó dogma, melly kormányt és nemzetet financzügyi megtestesűléssel egyiránt üdvözit. America, alapszerkezetében szerzé e' talizmánt. Ha a' nép erős: a' status nem lehet gyenge; ha ama' gazdag, ez sem szűkölhet. Ha népünk, fenső járulat által gazdaggá lenni eszközöltetnék, mire Magyarhon' istene olly temérdek természeti alapot te-

remte, Osztria' ministeriuma nem csak periodicus financzcrisiseitől menekülne meg, de erőteljes öntudattal nézhetne minden europai mozgalmat, melly köztt, ön statuserők' kapcsaiba fogóznék.

Azonban pénzügyünk' sorsa természetesen osztozik ama' közvetett eredményekben is, mik egyetemi okfőkből szoktak kibuzogni, 's miknek általános hatását minden status, kisebb, nagyobb mértékben megérzi; mint például Don Carlos' harczai; a' hitelkereskedési mértéktelen visszaélések; 's a' t. De hazánkban a' gazdagság' roppant, kimerithetlen, biztos telepe. Csak vétessenek gyakorlatba a' heverő földek, czélszerü műbe a' kontárkodó ipar', 's dologba a' szunnyadó erők; csak keljen föl a' világos elmék' szorgalma, 's nyittassék szabad eszmecsere: okvetlenül ki fog őrlődni egy hatalmas rendszer, melly nem csak a' felség', 's Osztria' irántunki érdekviszonyait csonkitás heyett nevelni fogja, de közjóllétet, 's anyagi önállást leend képes teremteni.

De eddig jóllétünk ki nem fejlhetett. Idegen készitményekkel, külföldi vásáron nem versenyezhetünk, mert annyi pénzt nem vehet be az ország, mennyi gyárak' hámorok' műintézetek' concurrens felemelésére kivántatik. Belkereskedésben pedig nem eszközölhet árúczikkeinek arányos kelendőséget, mert több pénz kiszivárog, mintsem a' hazai czikkek' megvételére a' népnél elég maradna ben. És e' szük pénzforgásnál fogva kénytelen a' nép, nyers termesztményeit olcsón vesztegetni,

hogy napi terheitől bár mi áron meneküljön; a' gyárnokok, gyártók, kézmüvesek pedig drágán adni középszerü készitményeiket, mert kevés eladásból kényszerülnek ellátni magány- 's vállalati szükségeiket. Igy illendő siker nem ébresztheti, általánosíthatja a' nemzeti műszorgalmat, 's terjeszkedő készséget. Azon gyárak, huták, hámorok, miket ujabb korunk' lelke itt ott létrehozott, hasonlóúl panganak régiebb műintézeteinkhez, mellyeknek némellyike megbukott, némellyike lemondaték, vagy ahhoz áll közelebb. Az adózó népnek nincs értéke, hogy ruházat', gazdasági eszközök' épület', 's más szükség' czikkeit pénzen vásárolja: a' középosztály' vétele csekélyebb, mintsem — ha arra megért volna is — egy dus ország' készitményeit jelentő részben felemészthesse; a' felső rend pedig ruhatárát asztalát 's kéjelmét leginkább idegen czikkekkel látja el; 's némileg megbocsáthatólag, mert hazánkban a' fentirt kulcs szerint, hasontökélyűt, hasonáron nem kaphat.

Míg a' pénzforgás, magányélet' utján is illy kiszivárgó költekezéssel csökken, más részről a' megfészkelt szükség, 's bizonyos költői könnyelmüség, ideiglenes, de sülyesztő segédeszközben rögtönzi menedékét. A' vagyonos osztály, t. i. kinek hitele van, nagyobb pénztárakból, 's sokszor bécsi tőkéket, leginkább pedig olly helyekről kölcsönöz, hol szellemi függetlensége is jó formán a' kötlevél' tintájába vész. Melly gyakorlat, — jelen körülmények köztt ipar' és kereskedés' utján visszafize-

tés nem történhetvén, — anyagilag épen úgy merít, mint erkölcsileg mételyez. Mert speculativ igazság ugyan: hogy pénz pénzt nevel; de csak ott, és úgy, hol, és ha: vidor szabad, életteljes kerengésben van pénz és közlekedés, értékmozgalom 's hitelcsere; ott, és úgy: hol, és ha számitni lehet ügyforgás', bevétel', 's szállitványok' határidejére; 's gyakori körútban kerülvén kézhez a' használatba tett pénz, nem csak kamatot hajt, hanem törlő tőkére alapot nyujt, 's egy magánálló értéket, mint szorgalmi eredményt eszközöl. Mind ez, ügyszerkezetünkben nem mehet; sőt ki alapvagyonán hitelszert állit, 's akár idegen tőkék' kezelését, akár saját papirosait honi kölcsönosztásokban kivánja ön- és közhaszonra intézni: vagy magát, vagy kötelezettjeit koczkáztatja, 's mind két esetben hazánk, nemzetünk veszt érték' és hitel' dolgában. — Míg pénzünk' kihuzódása, a' beszivárgás' gyér utaival illy arányban álland, — pedig systematicum commerciale, 's más intézkedés nélkül mindig igy marad, — akármilly vállalati tőkék ki fognak örlődni legnagyobb részben a' honi keletből; 's akár idegen hitelezők kivánják visszafizettetni forgásban már általunk nem birt tőkéiket, akár hazai alapitók kényszerüljenek beváltani idegen birtokba jutott papirosaikat: a' hiteltelep hazai lévén, a' bukás csak arra háromolhatik. 'S részemről, ebbeli meggyőződésemnél fogva jelen helyzetünkben a' váltó törvényt károsnak vallom, 's nem akarhatok nemzeti bankot;

sőt fennmaradásunk' egyik eszközeül tekintem, hogy a' nemzet, illy körülményi köztt, sem gazdasági alkuba nem boksátkozék, sem papirosokat ki nem bocsátott.

Egyébiránt épen nem igaz mit sok kül-irók szerettek felszinleg elmondani, 's több belföldi, — hogy gr. Széchenyi' szavaival éljek, — még felületesben ‚után-pitypalattyolni': hogy a' magyar mindenre alkalmatlan, 's szorgalom- és iparügye teljes hanyagságban tespedez. Hiszen honunkban növény- és ásványosztály' több ágai iránt régiebb kezdemények tétettek. Lovak, juh, szarvas marha, sertés, sok és nemes fajban tenyésznek; a' földmüvelés itt ott ujkori rendszer' czélos találmányival divatozik már; 's hogy éber öntudatos figyelem kezd a' köziparra fordittatni, a' lóverseny gazdasági hirlapok, 's intézeteink tanusitják. A' kereskedési növények közül: dohány, len, kender, repcze, 's a' t. sőt néhol festő csülleng is termesztetik. Bányászatunk, mind elméleti tan', mind gyakorlat' tekintetében, a' szakbeli világmüveltséggel versenyez. A' termékek' feldolgozásával országunkban legalább száz mesterségfaj foglalkozik. Posztó-, selyem-, bőr-, vászon-, porczelán- 's többféle gyárak, vas- rézhámorok, üveg- és hamuzsírhuták, papiros 's fürészmalmok 's a' t. 's a' t. az iparmozgalomnak csalhatlan jelei. — Tételem nem áll ellentétben a' nemzeti restségről alábbirt értekezéssemmel, mert minden elszámlált szorgalmi eredmény sokkal csekélyebb, mintsem kielégitő

iparjelekül vehetnők. És mind ez, 's naponként szaporodó vállalatink, a' kereskedési zsibbadt szerkezet mellett nem boldogulhatnak, általában hasonlítva ama' pöffedt, erőtlen, kelevényes hushoz, melly dugult májú emberekre betegségül szokott rakodni.

Azonban szegénységünk' oka nem csupán a' mondottakban rejlik. Egy számítás nélküli, kapkodó szellem, melly a' dolgot soha, vagy ritkán kezdi elején, 's eszközeit sem czélszerüleg választja; szinte hibáink' egyike. Nem csak ügytörvényink hiányosak, de a' belkereskedés' eszközei is mind eddig elhanyagoltattak. A' régiebb utak, csatornák, kevesbek, 's rosszabb állapotúak, mintsem minden irányú közlekedésre kivántatnék. És a' termékek' feldolgozásában ujabb eszmék szerint is vétőleg jöttek gyakorlatba némely iparágak. A' czukorgyárak' t. i. fényüző szenvet segélnek elő, melly különben is időkórságunk; a' szeszgyárak pedig erkölcs- 's egészség' tekintetében hatnak a' népre; mellynek egyfelül csapszékeit szaporitjuk, mig másfelől országos nevelésire egy czikkelyt sem alkotunk. Földmüvelésünk épen olly tökélytelen, mint részletes. Mert azon gazdasági virágzat, mit lelkesb nagyjaink, 's nehány előlátó gazdák birtokaikra idéztek, igen csekély factorai számvetésünknek a' műtlen heverő puszták-, szabályozatlan posványok- 's til-tul barázdált vidékek' temérdekségihez. De legtalálóbb tapintat, 's választott rendszer sem adhatna com-

mercialis javitások nélkül illendő sikert. Több országos példákból elég legyen adatúl felhoznom a' juhtenyésztés' sorsát. Nehány év előtt jelesb pénzforrásúl mutatkozván a' gyapjúvásárok: gazdáink' nagy része — aligha nem gondolatlanúl — felhagyott a' marhatartással, miben országunk, silány multjaiban is gazdasági hirnevet szerze; 's birkának szánta kövér pusztáit. Az állatfaj rögtön elszaporodék, 's dicsekedve mondhatjuk, nemesités' rendszerével együtt. Mi lőn az eredmény? a' gyapjú ára megbukott; 's most a' két annyi tenyészmény után, alig kap valamivel többet az ország, mint kezdetben félenyiért. A' szeszgyárak hasonsorsban osztoznak, 's fognak osztozni kétségen kűl minden iparágak, míg ben pénz, és emésztő tehetőség, kivül pedig kedvezőbb kulcsok nem nyitják meg a' szoritó zárakat.

Belszegénységünk' oka továbbá a' népetlenség. Malthus úgy számitgatá, hogy az emberi szaporaság, mértani haladatban ugrik előre, 's a' miatt aggódni látszik az emberi sorsról. No, népességünkre nézve legalább, ugyan csalódék. Több politicusok állitják, hogy a' pallérozottság, 's ahhoz szőtt fogyasztó okok akadályozzák a' néptenyészetet: nálunk ezen kútfőre sem vihetjük a' bajt; mert hiszen a' tulvitt műveltség miatt, még nem lepett meg sem elerőtlenedés, sem mértéklet-lenségi dögvész: sem elterhelt, gondteljes évek miatt, legtöbb osztályink' éltére nem nehezült kora halál' adója. Möser, alkotványkönyvre iga-

zitja a' szaporútlanság' fürkészőit; 's itt mi is rá találunk a' hiányforrásra. Népünk nem tenyészhetik nyomorban; jólléttel pedig nem birhat földsaját nélkül; sajátja pedig nincs az ősiség miatt; 's igy ujolag ott vagyunk, hová a' kereskedésügyi szemle vezetett: az alkotványnál. 'S itt ujra elmondjuk: míg az eke kevés kézen forog, míg a' nép, első szükségczikkeit is idegentől veszi, míg a' honföld' nagy 's magdús része műtlenül hever: addig a' constitutio nem felelt meg léte' első feltételének.

Anyagi nyomorunk' factora továbbá a' nemzeti restség. Ez, részint ázsiai maradvány közjellemünkön; részint nevelési rendszer' fattyunövése, 's dolog-ment kiváltságinkból eredő ragály; melly nem csak önivadékunkon uralg, de a' velünk vegyült népfajok' több részét is ellepte. Tekintsünk át a' néptesten; 's látandjuk: miként minden tagján átvonul egy tompa, merevény ér, a' veszteglő szenv. Az előkelő rend, drága ünnepfolyammá nyujtja életét. Kéjből kéjbe hull, 's komoly mozgalmain is bizonyos élvi színezet ömlik el. Foglalkozása csekély 's részletes; inkább szeszélyvirág, mint kiszámolt elvvonal. Világában park, pázsit, virágosztályok, tűkörtó, árnyak, fűpamlag veszik el a' roppant előszint; veteménytáblái szűk háttérbe szoritvák, gyakran hitványok, 's ritkán gyomtalanok. Igen, igen; szóljunk kép nélkül. Életök többnyire meddő. Tarka és tömérdek élv zsibbasztja el a' tény' lelkét. Műveikben

öt hatodrész, dulce', 's az, utile' csekély mixturáját, jobbadán önzés' melege főzi ki. Tisztelvék a' lelkes polgárok, kik e' rendből munka szorgalom- 's kitartó tűzzel kiváltanak; kiket az idő nevezend, vagy inkább kikről az idő neveztetni fog; hanem érdemeikért, rangegységű de szellemidegen sorsosik' egyetemére kinem terjesztendi dicséretét a' polgári szemle, 's utókor. — Mennyi lélekerőt ád a' magasb nevelés' gazdag, 's ágazott életere; mennyi eszközt az anyagi kutfők! 's még is milly silány, 's aránytalan az eredmény' sora!

Józan kivánat nem akarhatja, hogy a' személyes értelem' minden sugára önfeledten másokért lobbanjon el; nem akarhatja, hogy a' személyes-ipar' minden fillérje idegen perselybe csördüljön; sőt szégyenli a' közügy' kólduló jellemét, 's reszket az alamizsna-rendszertől, melly a' mozgalmi ösztönt, 's önerő' törekvéseit rohasztja: a' józan kivánat' tartalma nem is ebben áll. Az, több, mélyebb, általánosabb mint minden ideiglenes polgári kaczérkodó segély. A' józan kivánat, nem külről tapaszt lefoszló gyámolt a' közlét' falaira; hanem állatjában óhajtja kővé szilárdítni a' nemzetjellemet. És ez, ama' benfészkelő, othonos ösztön' kifejlése által történnék, melly, mint egyfelül örök munkában tartja tetterejét, úgy más felül, munkásságának, önköréből választ tárgyakat, hogy minden hazai szellemiség, vagy anyagi termék, melly életét környezi, alkotja, feltétele-

zi, 's annak szükségévé lett: tökélyre jusson. E' rendszerből közvetlenül két fő haszon jő, melly végetlen alárendelteket szülend. Egyik az, miszerint kifejlesztetvén ész- és anyagipar' minden elemei, kincs és értelemérték többszöröztetik; másik az: hogy az élet, önmunka által, önkörében tartva, 's szükségét megtalálva nem vágyik idegen sphaerába; nem száműzi magát azon körülmények' téréből, mellybe sorsa idézte, 's mellyből kikelve elveszti hazáját, hogy azt sehol se találjon. Alkalmazva tán világosabb leszek. Hazánkban, kivált ezelőtt csak dús családok adhattak tökélyes nevelést. A' több oldalú képzéstől, mellynek útai nálunk nem valának, melly külföldön 's fővárosokban vala összeszedendő, csekélyb értékű házak' gyermeki el valának zárva. Tehát igazi, öntudatos értelem, 's életmüveltség — a potiori, — csak főrendnél lehetett; mert hisz' az, nem iskolai könyvek' halomra tanultatásából származik, pedig édes honunkban ennél többre menni mult időkben nem igényelteték. E' főrendi tulnyomó képzettség, kétféle hatás' okfejévé lehetett. Vagy az volt várható, hogy tudományát, szenvedélyeit a' honi tárgyakra átviszi, 's kifejlett igényeihez azokból teremtend világot; vagy, hogy a' nemzeti puszta, javitatlan élettől elfanyalodik; idegen készélet után sovárog; 's életét kétéletű tettmeddőségben osztandja fel. Fájdalom, az utolsó történt. Igy idegen szamat kenődött a' fensőbb körökre; kezdeményre sajnálták veszteni a' másutt készen ta-

lált élvezet' óráit; tenni valóját mindenik kor utódjára halasztá, 's köztök a' nemzeti bélyeg nem hogy terjedt volna, de elferdült, 's erőtlenedett.

Tehát mondom, sem hazánkat nem igyekeztek művelt lelkeikhez emelni, sem benne találni fel, mi szellemöknek szükségévé lőn. Nem gondolák meg, mikint vágy- elemeik, itthon, saját hatáskörükben, 's idomító szorgalmuk alatt fényesb, tömöttebb fejlődést nyernének, mint minőért lelkök innen elóhajtá magát. Pedig olly terjedt javak, olly alkotmányos szabadság 's önálló értékkezelés' járúltával, minő nékiek sorsszakmányúl juta, kéj' pompaszenv', 's művészet' minden czikkei meghonosíthatók valának, 's kivihaták vala: hogy idegen nép futkosson hozzánk azon élvekért, miket ők gyakran sajátbirtokaiknál kisebb tartományok' fővárosiban kerestek. Kivíhaták vala, hogy nemzeti szint adjanak amaz élettökélyre, melly, mostani közgyakorlat szerint, utánzott majomköntösben járt. Így a' dús osztály, mellynek törvényhozó szelleme szinte úgy, mint nemzetisége pályaképűl tartozék fellengeni: hasonlíta ama' boldogtalan utczahősökhez, kik önszobáikból ténykerűlve futnak; márványjátékházak- köztermekben napolnak; idegen páholyban üldözik el lomha estvéiket, csak pihenni menekűlve saját házukba; melly hontalan kóborszenvök miatt szegényen, rend-, 's kényelem nélkül szállásolja őket.

Hogy efféle életbölcseség minőleg foly be characterfejlésre egy hazában alább látandjuk;

most csak anyagi okozatra szorítkozzunk. Tehát a' honért — melly jóformán vendégfogadói szerepet játszott a' legtehetősb egyedek' részéről — mitsem áldozának; 's nem a' birtokért, mellynek féligmeddig kizsarlott jövedelme, idegen czélokra volt számolva. És, mint alkotmányszerűleg mitsem fizetni, úgy ipar' tekintetében mitsem tenni, az aristocrataélet' jellemévé vált. Sőt a' hanyag kezelés 's szorgalomügyi gondatlanság, némi úrias kellékűl gyakoroltaték; mert hisz minden működési hiányt pótoltatni véltek javaik' temérdekségében. Nem csak gyártó, 's kereskedési avatkozásokat néztek rangjok alattinak, mit Albion' legdusabb lordjai nem szégyellének; de termesztési rendszerök' ágait, helyzetét, szükségeit is, vagy nem, vagy felszinleg ismerék. Ravasz gazdatisztek osztoztak lehetőnél tizszer kevesb bevételeiken: vagy haszonbérlők potrohosodtak aránylagsovány tárczáik' rovására; kik pihenni sem hagyva, gazdailag sem javítva sajtolt földjeiket: folyvást értékcsökkentésre dolgoztak. Hozzá véve a' majoratus' és ősiség' elvét, fiscuskéz alá lehető származását a' jószágoknak, mik ismét szorgalomölő mételyek: nyilván van, mikint a' főbirtoki csekély jövedelmezést, 's abból folyó szegénységet, fentfejtett okainkon kűl, a' restség is elősegéllé.

E' főrendi tétlenség, átolvadt közép aristocratiánk' természetébe is; mint mindazon életmodori tartozék, mi utánzó osztályokra, ragályúl szokott leszivárogni. Ki ne ismerné a' nemesi rend'

szellemét, mellynek cselekvő ereje hajdan kivált, az asztal- és érzéki élvek körül forgott? Rágalmat irni polgárbűnnek tartanám; tollam nem viszketegből irja ezt, sem könyvpolcz-mögötti okoskodásból. Sok vidékét gyakorlati éltében ismerem honomnak; 's meg kell vallanunk, hogy az újkor' kevés tanítványain kivül, jelenben is szörnyű henyeség tartja nyűgében a' törvényhatósági véneket 's ifjakat. Iskolák után törvénygyakorlati év a' pályasor; de milly kevés órákban osztozik a' szakczél! A' lakomázó kedély, mulatság vadászat, vagy az épen üres pipa- és szónapok' tömérdeksége, amaz áldott fáradalmatlan heverés, elmefuttató de végtelen viták apró nyomtalan tárgyakról, 's a' szenvedélyek' kedvtelései, mint megannyi rablók állják el a' szorgalom' útját; melly a' későbbi éveknek is ritka, 's állhatlan vendége. Sőt magok a' lelkesbbek, kiket egy vagy több négyszegmértföldnyi közvélemény kiemel; ha egy két ünnepi csődnél, vagy gyűléseken az ébredés' mármár repedésig fútt kürtjébe egyet, kettőt lehelnek; ha általános elv' és kifejezések' változatit többféle szerkezetben itt ott összefűzik; ha minden részletes taglalatot, egyetemes állításokkal könnyüden mellőznek; 's a' „korunk haladás' kora; összevetett vállakkal fogjunk tettekhez; egyesítsük az erőket;" 's több efféle felkiáltásokban, – különben mély, tiszta 's nagy becsű — lángjaik enyhültek: azt hiszik hogy polgári rendeltetésöket betölték; hogy nekik, kik szavalnak,

tenni való nem jut; 's ha az ostor in genere pattog, a' napi szükségek in specie magoktól betelnek. És a' mellett, hogy az elméleti fejlődésnek is könnyebb, 's velünkszületettnél alig több módját, és eszközét gyakorolják, 's így ebbeli munkásságuk is egyoldalú: eszökbe sem látszik jutni, hogy az, tökélyig teljesítve is csak egy szakága lenne életkötelességeiknek; hogy mind az közjóért történik, 's gyümölcse később fog érni; hogy viszonyaik több oldalúak, hogy magányjó addig is kellene, 's mi, annyi hézag 's akadály között segedeleműl maradt, — a' szorgalom-nélkülözhetlen feltétel.

A' legnagyobb rész fél gonddal veszi minden dolgait; iparja legfejebb az évi szükségfedezés' határpontjáig terjed. Tettei vezérvonal nélkül higúlnak össze; 's ha önmagától szoros józan számadást venne: mikint osztám fel időmet? minő egyensúlyt tarték tennivalóimban? vagy tettem-e valamit, minek positiv eredménye ime előttem van? 's nem feledtem-e viszonyaim' mindenikét párhuzamban betöltni? bizony bizony elégültlen öntudat nehézkednék kérdéseire feleletül. Pedig ez a' mindent restellő szenv, értelemi és anyagi rendszerök' egész világát is hanyaggá, felszínessé tészi. A' szellemi tárgyak', tervek' eszmecserék' alapját, természetét fürkészni türelmök elvész; azaz meg sem jő. Inkább hiszik a' mi szívhatóbb hangon mondaték, vagy vörösebb lobbal van irva; csakhogy logicus bonczczal vesződniek ne kelljen

Gyakran ebből jőnek ferde fogalmak, czéltalan tűz; kárhoztató heveny, ezekből ismét önkár, és pirulat. Anyagi intézkedéseik, gazdasági ágak, család- és hivatalos szakterheik e' miatt hasonlóúl szenvednek. Mind ezek, 's család és hivatali ügyek, következetes kitartó cselekvést kívánnak; de mikint fontoljon, miként oszsza fel erejét, 's éberkedjék a' lélek, ha tétlenségben zsibbad? Azonban itt, csak a' szegénység' ebbőli leszármazását kell kimutatnunk; 's e' tekintetben veszélyesb eredményt fejte ki a' restség alnemességünknél, mint a' gazdag osztálybau Ezek legnagyobb részénél t. i. csak szorgalom hozná be a' különben is felvont igényű élet' eszközeit; de így a' még lehető források is bedugatván: nem említve erkölcs', 's polgári függetlenség' szűkölésből eredő kisérleteit, vagy vagyonpusztúlás, vagy eladósodás, mi amazzal egyre megy, idéztetik elő; 's a' mellett, hogy az iparral kiállíthatandott erő mind benvész: a' nemzet elégűltlen, szegény vagy épen földönfutó ivadékkal szaporúl.

E' restségi hajlam eléggé mutatkozik a' hivatal szobákban is. Példáúl elég legyen idézni a' scontrók' roppant könyveit, 's azon tapasztalást, miszerint gyakran gyámok, gondnokok és sáfárok, merő eljárási, vagy épen naplóvezetési hanyagság miatt buknak meg.

A' nép szinte nagy részben dologkerűlő. Minden terhe mellett is, szorgalom' utján többre mehetne. De igy fél sikerrel végzi robotját; megcsalja sokszor

kötelességeit, 's néha saját szakmányát. Azonban ha gyárak' bányák' 's dologházak' napszámosait átnézzük; okvetlenül sokkal több idegen népfajt találandunk közöttök mint magyart. A' szász és németgyarmatok pedig általában tehetősbek. Kereskedésünket szinte németek, zsidók, görögök képviselik, közttök aránylag igen kevés a' magyar, 's a' gazdag még kevesebb. Tanúi tételemnek ama' mezei gazdák is, kiknek vidékein ha épen évi élelem termett, rendkivül nehéz napbéreseket kaphatni; 's tanúm szinte ama' tapasztalás: miszerint a' földmüvelést, éltök' egyetlen eszközét, olly hanyagúl, egyoldalúlag 's hagyományos czéltalansággal üzik, hogy jóformán harmadát kapják a' föld' termő erejének. Némelly esetben pedig annyira aljasúlnak korhelységökben, hogy sokan készebbek koldúlni vagy nem enni, csak dolgozniok ne kelljen.

Nálunk, hol critica 's érdeklett felek, nem annyira az irat' lelkét, mint tárgyalását engedik magokra hatni: ismételnem kell, hogy mind ez, nem egyetemi igazságúl állíttatik elő; hanem hogy a' kifejtett közhiba alúli kivételek csekélyebbek, mint sem gyengíthetnék az alaptételt: miszerint, szegénységünk' egyik forrása a' nemzeti restség.

Anyagi előmenetünk' nyűgei a' gőg, 's balítéletek is Az ó Zsidóhon', és Égyiptom' ivadé-

kait, bizonyos kötelességi kör szorítá saját kasztjaikhoz: úgy hogy ott, közügyi speculatióból tiltaték a' polgár, születési osztályából kilépni. Nálunk ellenben üres gőg, származati fitogatás- 's családpöf (Ahnenstolz) miatt marad a' nemes statusterhül, úgy nevezett úrnak, még akkor is: ha osztályilletéke egy ép gyomrot ellátni nem képes; vagy merültebb, mintsem a' vele örökölt adósság' kamatját behozná. Ki a' középnemesség' éltét szemlére veszi, sok ezernyi apát találand: ki előlátott inségre is készebb gyermekét kalácson, 's pitykés ruhában úrfinak nevelni, mintsem nevét szakpályázók közé, kereskedő könyvbe, vagy annál inkább gyártók' névsorába irassa. Ezeknek tömege, mint egy üszögös kelevény terjedt a' nemzeti testen, siker nélkül fogyasztva a' különben is igen szűk tápnedvet; 's élődés' adósodás' vagy csel' és ármány' útján nadályozva a' kereső rendet. A' gőg, magánállva is képes tenkre juttatni családokat. Hány birtokrész tétetik eladóvá, hogy e' gyáva szenvedély, éleményiből ki ne kopjék? hány háznál bitoroltatik nagyságos czím, hol a' mészárszéki árjegyzék is executiora megy? hány udvarban látni paszományt az éhes cselédségen? 's czímerezett hintót, hol igavonó barom sincs? hány záloglevél keletkezik azért, hogy az ifjú úr, festett ösökéivel hasonruhában üljön menyegzőt? Úgy van, a' családnévi fentartás' balitélete, vétkesen foly be szegényítés- 's szegényedésünk' ügyére; mit felette növeszt

A' fényüző szenv is. Mindenik kör, a' fentebbi után kapaszkodik; 's az utánzási kiadásoknak vége hossza nincs. A' műveletlen vagyonos, külfénynyel törekszik magát a' pallérozottság' avatottjává játszani; a' művelt vagyontalan pedig kényszerűl életmódját azon emeltebb osztályéhoz idomítani, mellyhez lelke tartozik, hogy külségek miatt igényeit nélkülözni ne kelljen. A' városi élet', lakás', öltözet', étkezés,' élvek' költségeiben egymás' rovására vetélkedik mindenki; holott a' szükségi, és fényczikkek' árfolyama, hazánk' pénzügyéhez különben is mód nélkül feszített viszonyban áll; a' nyerészkedők' aljas viszszaéléseit pedig váro-policzia nem ellenőrzi; sőt az egyedáruság' bölcselete olly túlvitt elvben kezd közvéleményünkbe fészkelni, hogy már, a' húzavona árkezelésnek, szegénységünkhözi méltányos mérfokozata is czéhező és iparzári eszméül tartatnék. És miután a' fentjelelt hiányok miatt szegény országunkban, ész nem érdemelhet, szorgalom nem kereshet; a' közdivat' költséges rohama pedig kényszerít: nemde emelkedő szegénység idéztetik elő? mellynek ellenében, mellék kulcsok' járulta nélkül, a' hiteltörvények csak azt eszközlendik, hogy a' birtok naponta olly körökre szivárog, mellyeknek alkotványunk szerint, nemzetünkhöz 's így érdekeihez is, semmi közök; pedig ha anyagi túlsúly nemzeti kézen kűl fekünnék hazánkban, nem lenne kivánatos eredmény, annyival inkább, mivel pénz- és észaristocratia, mit nem alkotvány,

hanem öntermészete teremt, mindig leend. És ha túlvitt fényüzés, 's vele nőtt szenvedély, erős birodalmakat megtuda dönteni: mennyivel borzasztóbb gyilkosává lehet olly honnak, hol sem telhetlensége alapot, sem féktelen árja értelem- 's erkölcsben határokat nem talál? E' szintolly szapora, mint emésztő métely ellen két vesztőszert vélek rögtönözhetni. Vagy a' főrendnek, — kitől minden illynemű impulsus ered, — határzott visszalépését, mit embertermészetünk szinte lehetlenít; vagy törvény általi kijelelését a' körök' illetékeinek, mellyen túl se salonélet ne követeljen, se diplomatica előkelőség ne erőködjék. És ez, kétségkül nem fog nevetségesnek tetszeni, ha Sparta' codexét, 's Róma' nőtlenség- 's fenhéjázás elleni törvényeit benső lelkökben vizsgáljuk. Az anyagi halaszthatlan intézmény minden esetre napi életkérdésünk; mert érték a' jóllét' fő alapja, 's jóllét a' nemzeti elégültségé, melly nélkül közboldogság nincs. 'S ne higyük, mintha értéki és szellemélet egymást okvetlenül kifejtenék; hiszen China igen gazdag ész nélkül, a' német státusok' kincstárai pedig üresbek koponyáiknál.

Egyébiránt előadási rendszeremtől eltérnem, 's e' helyen javító módokat indítványozni nem szabad. Különben is mind azt, mit vázlatomban mondtam 's mondandok, mint nemzeti életbölcseségünk' gyökéreszméit kivántam közfigyelembe hozni: mellyekről tárgyaló értekezéseket, kimerítő terjedtségben adandani, korszaki sajtónk' polgári köteles-

sége. Jelen czélunk csak annyi vázlatot feltételez: mennyi egy általános reformirány' kitűzhetésére kivántatik. Most miután alkotmány' és anyagilét' körülményivel megismerkedénk: pillantsuk át minő természettel bír

III.

A' természeti jellem, erkölcsiség' s müveltség

Jellemismerethez több oldalú buvárlat kivántatik. Véralkat, fő- és szívmüködés, életviszonyok, éghajlat, tápszerek, nevelés, történetek mindannyi idomító kéz népcharacter körül. Knigge bölcs könyve szépen fejtegeti, hogy az élet' 's tapasztalás' drágán fizetett leczkéi nélkül éles és biztos jellemtapintathoz jutni nem lehet. E' tétel egyesekre nézve van felállítva, de a' nemzet egyesekből áll. Az egyest jeles regény- és drámaköltők ismertetik meg; a' nemzetet kitünőbb férfiainak életrajzai, 's történetkönyve. De mint egyesek körül az élet, úgy nemzetisméret irányában az annak szellemével társalgás, 's napjainak egybevető szemléje legbiztosb iskolánk.

Az általános characterbölcselet' széles, gazdag terére kiindúlnunk nem kell; nemzetjellemünknek csak azon vonási itt kifejtendők, mellyek a' mai helyzet' kiképzése- 's elő állítására határozó befolyással birtak; 's mellyeknek természetéhez kell — ha sikert akarunk — alkalmazni

minden haladási modort, és tervet. Ugyanazért vissza ne éljen könyvemmel a' nemzeti rosz barát, vagy kémlő külföldi, ki tán gáncsszenvtől izgatva, a' napfényt is csekély foltjaival kivánná elfedni, mert bizonyossá teszem őt, miképen sok nemzeténél becsesb gyöngyöket tudnék történetünk- 's jellemrajzunkból kiemelni, ha iratom' czélja az volna De itt egy gyógyuló betegről van szó, kinek elnőtt baját nyomozni, 's kinek jelenleg nem érdemeit dicsérni, hanem javulásához kutfőket keresni válalkozánk — Ama' vonásoknak némelyikével értekezésünk' folyamában itt ott találkozánk; de tisztább felfogás végett egybefüggőleg szükség azokat lelkünk elé idézni.

Országunk, éjszak, nyugat, 's kelet felől erdős hegyekkel van környezve, mellyek őt a' jégsarki vad fagyoktól védik; déli sikjaival pedig kaput nyit a' meleg szeleknek, miket ismét folyók, 's az adriai tenger tisztít meg. Ez okból légje felette táplál, 's bár mérséklete ugráló fokokban változik: egészséges, csontos népfajt képes előállítni. A' termékeny föld, gazdag és sikeres tápot nyujtva, vér- és velőteltté neveli a' népet, 's maga ezen vérmesség, nyugtalan ingerlékeny alkatot fejthet ki; annyival inkább megörökítheté eredeti jellemvonásinkat. E' mellett dologtalan heverő élet van folyvást napi renden, melly a' testet puhulttá, nehéz emésztővé ollykor rasztkórossá teszi, a' lelket pedig tompává zsibbasztja, vagy felületes, ingatag, szeszélyvál-

tóvá jellemzi. Hozzájárúl ama korszaki fűszeres, vérkergető asztalrend, melly lelket és ideget erőfogyasztólag túlfeszít; mint szinte a' magasztalt eszmezsurlódások, mik a' világkedélyt jelenkorunkban szélsőségig kapkodják; hozzájárúl a' félszeg irányhiányos nevelés, melly önmérséklő hatalmat kifejteni nem bír; a' bentermő illatos borok' izgató ereje, 's a' népnél folyvást terjedő pályinkaital. Mindezek nem csak a' sangvinicus jellem' egész természetét előidézik, de azt egy vészpontig tudják csigázni, mellynek attractiv erejét csak kielégítő élet, vagy népszerű népvezérek hozhatják sulyegyenbe.

Történetei sem tisztíthaták nemzetünk bélyegét. Szomszéd népektől nem jöve jótékony hatás. A' tespedő török dögleletes szellemben temeté egymásra századait; a' lengyel mélyebben saját szövevényibe volt igázva, mintsem irányköltő emelkedésig vihette volna dolgait; Osztria pedig elzárt minden utat, de viszonyát idegenebbnek is hivé nemzetünk, mintsem őt, önjellemére hatni engedje. Azonban belügye örök kedvetlenséggel nyommasztá. Az értékmerültség minden korát mint sötét daemon üldözte; pedig a' szegénység, a' mellett hogy csüggeszt, Terentiuskint csábító meretrix. Politicai gyér, és egy oldalú fejlésében mindig csalódék; 's így minden országgyülési alkuhoz kedve, bizodalma veszett. Innen vélem makacs konokságát eredni: miképen a' kor' parancsa előtt soká fület zárt. Talán nem

„háza rosz voltát vonakodék átlátni“ nagy publicistánk' hite szerint, alkotványi újitásinál: hanem félt, hogy jobb lak helyett az is kijátszatik kezéből, mi annyi ármány közt birtokában maradt. (Ne engedje isten, hogy most, sangvinicus tulságból, vég védsulyát, az adóajánlatot, feltétlenül betegnagylelkűségből beáldozza.) Alkotmányos, anyagi és szellemélete örökké ostromoltaték. Ebből nyerte, 's tartá fen rugékonyságát, melly engedély' 's ellenszegűlet', dacz' és hódolat', szolgagörbedés' 's úrparancs', honszeretet' 's pártütés' szélsőségiben hánykódék; ebből nyerte mondom csodás rugékonyságát, bizonyos ellentörőszenvet képezve, melly csak azért sem tőn valamit, mert javaltaték. De ez őrangyalává lőn megtörhetlen eredetiségének: sőt lelket költe a' vele vegyült szláv, és diák (oláh) fajban is jellemi önállásra; kiknek sajátságit bizonyosan nem a' municipalis rendszer védte meg.

Napunk' jeleneteiben is feloszolvák ősi jellemvonásink, miket az előidők' szövevényiben sikerrel nyomoztunk; csakhogy körülmények, civilisatio, 's örök fáradalmai elforgácsolák a' character' nyers erejét. Mert hiszen, ha a' teremtő rendszer el tud lankadni művei közt, 's törpe alakban majmolja saját ősvilágát: egy maroknyi nemzet' bélyege ne oszlanék-e apróságokig, mellyet idegen szellemű népek közt, vas évezred' fergetege zilált meg?

A' költői ábránd, — mellynek nemzeti éltünk körül a' frigyládai ködfény' őrszerepét kel-

le vinnie, — az idők' egymástváltó terheiben szenvedőleg állt. Olly tömött borút, minő a' közügyön öröklött, átvilágítni nem bíra. A' jelennek mindig csak fél vendége maradt, 's benne korcs kinövésekben mutatkozék mindenható heve; kükönben tisztultabb szellemét mindig a' jövőn ragyogtatá, 's egy gazdag nemzeti remény' alakjában szárnyalt előre; melly az igéret' minden kincseit viselte szépmagán. Közelebbi századink' lelke nyilván hirdeti ezt. A' nemzeti kedély évtizedenkint törni, hanyatlani kezdett. Az előkor' merültségi után, erőveszetten jutott törökiga, osztrákkormány, 's nemzeti trónkövetelés' viszályi közé. Nem tudott küzdeni, vagy a' küzdést nemes, fellengő czélra irányozni. Igy tehetlenségében csüggedni kezdett, önbizalmát veszté: tett helyett reményben, magas czélok helyt fattyú szenvedélyekben törpité magát el; 's jelenségein a' korszaki nyommasztó teher' és szegénység' bélyegét hordta. Ha életkérdés jött: mulékony lobbot vete ollykor, de, mivel egy percznyi tűz az akadályt átégetni nem tudá, nyugodni tért önhamvaiba. A' régiebb országos naplókban sok helyen láthatók illynemű kifejezések: „Status et ordines, vagyis, a' karok és rendek óvást indítványoztak, vagy gyógyszert sürgettek ez, vagy amaz tárgyban; de megnyugtattatván (!) ez vagy amaz igéret (!?) által, akaratjoktól visszaléptenek" 's a' t. A' nemzeti lelkesedés fonák elvekre tért által. Gyakran

vakhódolat- gyáva engedmény- vagy álnagyszivűségben törekvék elérni a' jellemnagyságot. Ha nyesőkést fogott, önmagát metélte; ha munkameddőn tespedt, jogai gyepesedének. A' közügy' tervezését sokszor értelmi felület, kivitelét ingatagság hiányosítá. Ha egy- 's másban nagy nehezen tetterőt, 's vele sikert fejtett ki; ha a' törököt kiverte, ha belvetélytársak', vagy paraszt zendület' viszályitól menekűlt; ha köz élte ügyében nagy kinnal némi törvényeket vivott ki: rögtön pihenni ült; törvényeit sem törekvék életbe, gyakorlatba venni; 's nyugton engedett nyakára nőni új bajokat, épen mint a' franczia. Csakhogy az, elefántként birja elvetni magáról időszakját mint insolens majmot, de elevenhólt nemzetünkre, minden év egy kapa sírföldűl nehézkedett.

Tehát a' költői ábránd, sülyedésünk' időkörében, csak bal természetét fejté ki, t. i: a) léha imbolygó jellemet; 's b) túlkapott képzet' vér' és elragadtatás' fontolatlan tetteit. E' színezet, közés magányéletünk' rajzán feltűnik. Országgyülésinken sokszor egyöntetű lelkesség kap fel valamelly gyökér elvet. A' képviseleti értelem, tiszta, mély, átható hévvel öleli fel a' kérdést; tanítva, művelve 's hatalmasan viszi kifejléséhez: de látszatos szilárdsága nem több olvadékony jégoszlopénál, 's gyakran önmelegében oszlik fel; a' köztest' akarata elhigúl, eszmekapcsai kibontakoznak, 's reményünk a' tárgygyal együtt megbukik. A' hatósági utasitások gyakran gyémántfényűek,

's azt hinnők állatja is olly kemény, mint ama' nemeskő. Korántsem! Talán az eszme' új volta, talán indítványozó' népszere, vagy kedély' pillanati fogékonysága koszorúzta fel keletkeztében annyi csillogással: mert nehány hónap mulva ugyan azon korszerű szükség, eszmeviszony, 's nemzeti körülmények között; ugyan azon értelmiség', 's gyűléselő rendek' kezében a' terv átalakúl, 's fényét elveszti, vagy ha némileg megtartja is, hasonlít a' repedezett kristály prizmához, melly rendetlenűl töri meg álsugárait. Ne véljük pedig hogy efféle változat mindig pénzcsikarta eredmény; vagy ólálkodó gazsággal halásztatik. Nemzeti jellemben fekszik az első mag, mit ollykor a' két testvérvonás, ingerlékenység 's önzés hoz csirába, többnyire pedig rúnás, hanyagság, vagy eltelés segél kifejleni. Nyomozzuk e' sajátságot olly tárgyak' irányában, hol érdek és vesztegetés nem forognak fen, 's a' közcharacter' ugyanazonságát feltatálandjuk. Ha egy fő vagy szív, melly értelmi túlsuly- vagy jótevősegélylyel járúlt közemelkedésünkhöz, méltányt viszhangot kőlt, vagy épen istenlő fanatismusra gyújtja a' népkedélyt: bár a' férfiú elvénél marad, bár tényeit vagy munkásságát ugyanazon szellemben folytatja; sőt cselekvő gyakorlatának korszere sem változik, mégis elfordúl tőle a' közvélemény, vagy legalább elhanyagolja, irányától eltér, más után rohan, hogy amazt ismét viszszaölelje. Ez ugyan általános bélyege az „aura popularis"nak, 's csak egy ma-

gyar publicistát ismerek, ki ellenkező elvet akar felállítni: („uraim! erős szikla a' közvélemény, melly sok ütődést elbir; 'sa't." l Pesti Hirlap-elleni gyanusitások. 32. l.) de honi eseményeink sokkal jelentőbb-'s gyakoriabbak; 's ezen ingatagság, „szalmatüz" czím alatt, az önálló értelmű osztálynál is tapasztalhatóbb, mintsem jellemi eredetére ne ismernénk. Hányszor történik, hogy e' 's ama' hatósági, több kevésb világos fejű polgárok járni kezdik a' gyülésházat; minden tárgyalásnál felszólnak, 's hatva, serkentve munkás publicistai pályán lépnek fel: de alig ragaszták magokhoz a' figyelmet, kilágyulnak vállalatukból, neutralitásba sülyednek, üstökösi rövid-feltünésök után kimaradozva. Hány példát lehetne felhoznom, miszerint az országteremben éves vitákkal kiküzdött nemzeti intézetek' sorsáról többé kérdés sem tétetik? sőt nem csak a' permissiv törvények' felvirágzására nincs ügyelet, de a' kötelezők' ereje is részletesen hajtatik végre? Hány üdvös határzat vész hatósági jegyzőkönyvek' holt betűiben? hány vállalat döl tenkre a' pártfogás' csökkenése miatt? 'S hány tervezet merül feledésbe, mit éledésekor helyeslő harsány üdvözlött? Emlitsem-e az ezerféle küldöttségek' választmányok 's a' t. munkálatait? a' börtönökben tiszti vizsgálat nélkül, évekig sorvadó rabokat? 's az itt ott közveritékbe került utak' 's a' t. elpusztulásit? Ime mind ezek idegen befolyás, 's pénz- és előléptetési érdek nélkül történnek. Itt nincs ármány, erőszak 's

vesztegetés: még is halomra fejlenek léhaságunk' veszedelmei. Oh nem, nem lehet tagadnunk, hogy az ingatag, mohonkapó, 's kitartatlan tűz, mélyen a' közlélek' sajátja; 's hogy multunk sorsára juttatandja jövőnket is, ha a' reformszer, mind activ haladtában, mind a' nevelési terv elrendezésében ez iránt kellő figyelemmel nem leend.

E' változó lobogvány' társa, 's illetőleg szüléje ama' képzelősködő fogultság, melly a' gyakorlati számolást, mint történetinkben, úgy napunk' tényeiben is legtöbbször kizárja. Nemde ábrándos óhaj vala, hogy értelmi ébredésünk' első perczében az egyetemes zür, egyszerre, 's tökélyesen igazodjék ki? mintha gyenge szürkület minden posványt kiszárítni tudna, 's minden üreget felvilágithatna; vagy mintha Anglia, tegnap előtt kezdett volna kincstelepjéhez. És még is, hitügyet, alkotványt, nemzetiséget, szóval a' haladás' mind azon feladatait, miknek részleteivel is évtizedig bajlódnak fejlett országok: összes szerkezetökben akartuk áthevenyészni. A' költői hajlam, szónokaink' szaván, politicai irataink on, a' tárgyak' taglalatában, 's haladásunk' eredményiből egyiránt kitűnik. Nemzetünk elébb pompázék, mint szükségét ellátá, elébb kőlt, mint gazdaságot szerezne. Muzeum már van, de polytechnicum nincs. A' Ludovicaea régen áll, de községváltsági alaptőkékről szó sem volt. Erkölcs- egésség- 's élelemügyi policzia feledvék, de színházra adóztunk; 's abban is a' czifra estvéket keressük. Állóhidat

épitünk, de az útvonalokat, — miken hozzáig lehessen szállitni félszegárú termesztményinket, — nem sürgeténk harmadrésznyi hévvel. A' szedereegylet erőszakoltatik; 's takarék magtárak nem terveztetnek. Több hatóság börtönöket épített már de népiskolákat nem. Sőt íralmunk maga, terjedtebben látszik foglalkozni fenyítő rendszerrel, mint köznevelési eszmékkel Épen ollyan, mintha dögvész ellen, tizannyi szorgalom fordittatnék ragálylepettekre, mint az egésséges tömeg' megóvásaért. Fenálló vállalatink közül is nagyobb pártolást nyer a' költői elemű. Műegyletünk több taggal bir, mint a' kisdedóvó intézet; 's lóversenyen magasb dijak osztatnak, mint az academiában. E' mellett terv, tervre kél: de a' kivitel' nehézségei fel nem vétetnek. A' nélkül hogy egyik, kellő erőre, vagy jó formán létre is jőne: már másik, harmadik nyomban ott éri, 's mind csak részvény' utján; de módokkal, hogy érték legyen 's növekedjék, a' közgond nem olly foglalatos. Legfeljebb bank van szóban, pedig az nem forrás, csak eszköz. 'S még is, ha intézetek sinlenek, ha megindításokhoz nincs válalkozó, ha egyik 's másik alapitvány alapra nem vergődhetik, egyre a' részvétlenséget korholjuk; vádakat irunk, phrasisokat férczelünk, pedig miként lehessen részvét, ha nem jut rész, mit elvessünk? Mindez, amollyan költői ábránd, légszámítás, melly, oknélkül okozatot akar, 's kezdetet véggel tévesztve, nyomtalanúl ledől; mi némileg természetes, mert cselekvő

erőnk csak most fejledezik, 's tavasznak kell előznie az őszt, csak vinné ki már isten, azaz öneszmélete, nemzetünket nyári érettségre, mert ha örök tavaszban akar maradni, zöldjében lehulland gyümölcse, sőt virághajtó nedvét is elvesztendi.

E' költői jellemvonás, magányélet' sajátságaiban is elárulja magát. A' könnyelműség, tulterjeszkedés, jogbitorlások, mind ennek fattyunövési; 's a' szegénységünk' okai közt foglalt restség, és pompakór ebből ágaznak; melly utósó' bizonyitványául állnak Pest' legujabban épült fényes vendégudvarai, miknek árjegyzéke, a' benszálásoló honfiak' legnagyobb részének erszényével arányban nem áll. A' túlmagyarázott szabadság, ünnep- és lakomaszenv, vadászó- 's pipaélet, végfillérig áldozó vendégszeretet 's a' t. mind ezen hajlam' kiforrásai. Az ösködő betegség, családnagyokon függő emlékezet, a' túlbecsült multak' előszerelme, 's jövőnk' aranyból öntött képei, az elégültlen, visszasiró, 's panaszdús népdalok, az eszményi jobblétre epedő — 's többnyire gazdagság' és kitűnés' philosophiájában vágytelve költött — népregék; az elbűvölt kincsek' vakhite, és sovárgó éhe, aranyőrző lidérczek' meséi 's a' t. 's a' t. mikben más népeknél mienk gazdagabb: csalhatlan jelei az Ázsiából eredt költői ábrándnak.

Nemzeti bélyegünk' másik vegyrésze, az ingerlékenység szinte él, 's égeti haladásunk' szárnyát Az egyetnemértés mint gyilkos tőr vérezi át minden századunkat. Nem csak polgári

pártok állnak egymás ellenében kiméletlenül; nem csak nemzeti osztályok különzvék mérgezett falakkal: de rokon felekezet-tagok is villongásban élnek, sőt érdekegységű családok törnek egymás ellen, vagy épen vérségek áskálnak közös boldogságuk alá; ellenné válva testvéri érintkezésekben, minek gyakoreseteit eléggé jeleli az osztozó szónak czivódó jelentésben használt értelme. A' bünkönyvek' 's hatósági fenyitőper-tárak' jegyzéke meggyőz, hogy a' tárgyalt vétségek' legnagyobb része vérhévi kitörés. 'S az még vigasztaló volna, hogy a' tervezett bűnök kevesbek; de mellyik honszerető szív nyughatnék meg, midőn a' vérhatalom 's indulat állaterőben nyomja közéltünket? Alig van néplakoma, melly ne botozással végződnék; alig nép vita, melly ne véres koponyából merítné argumentumát. Említsem-e az épitőszékek' halálscenáit, hol többnyire véren át vitetik hivatalába az uj tisztikar? Példáit hordjam-e rögtönzött izgalmaknak, mellyek sokszor hűtlen, vagy gyáva kezekbe hányják a' megyék' háromévi kormányát, 's pártingerültségben három évi jóllétet füznek nyűgökbe? És e' gerjedelmi rendszer, nálunk egyetemes. Mit a' fejletlen osztály botokkal végez, az emeltebb gyanusitás', rágalmak' 's ármány' utján eszközli. De ha alkalom hozza, kitörni is kész. Gyüléstermeink egyik gyakorlati szinpad. Hányszor cseréltetik fel vitaközben az ügy személylyel? Hányszor tér el a' tárgyalat felvett irányától, 's központosúl egy, vagy

több ellenpártiak' mocskában? vagy vetélytelenül is szétáradó hévben, hányszor kél az inditvány' lelkével ellenkező végzés? sőt hányszor megesik, hogy elvpárti emberek csupa versenytűzben egymás ellen kelnek, közös czéljokat döntve meg? E' mértékfeledő hév, rést talál törvényhozásunk' asztalához is. Országgyűléseken hány követre tódúl közgúny kötelességből kimondott utasitása miatt, vagy szükkeblü elveért, mit csúfolni gyávaság, meggyőzni dicső? Hányszor válik éles üldözetté polgári elmésségünk, hogy szikrázó sértegetésinek vége hossza nincs? Maga az íralmi mező, mellyen izlés, érettség 's tiszta színezet igényeltetnék, tele van szórva tövissel melly minden járkelőben magakad, 's ha karczolni nem bir, legalább köntösét szaggatja Sajtónk eddig egyoldalú vala; 's szép iralmunk, mellynek némi tér engedteték, folyvást telve volt ügytelen polemiák' szennyével, hasonlítva az ó római circushoz, mellyben műadások köztt gyakran gladiatori, vagy épen állatviadalok hozattak fel. Polgári sajtónk most tágult, 's kezd jelentőséget nyerni; 's már ezer nyiladékon vöröslik által gőg, kényszó, karczolat 's személyeskedés. Aztán a' káröröm, melly vetélyzők' buktát kíséri; az irigység, melly minden kitünésre gáncsokkal tódúl; az ellentörekvés, melly találmányok' 's uj eszmék' létre jöttét gátolja; az árúló szók és levelek, mik egy egy előmenendőt titkon gyanúsítnak: szokottabb jelenetei a' magyar életnek, mintsem akár mellyikére soká kelljen vár-

nia jellemkémlőnek. Sőt az indúlaturaság, nehány esetben, még a' válalkozó honszerelmet is összeesküvések' épen olly ostoba, mint szerencsétlen tervére kapta el. Pedig ha egy eszme iránt a' közértelem nem érett oda, hogy nyilvános úton részvétébe vegye: lehet-e annak sikere? 's nem sorsosztályosa-e azon törvénynek, melly népkészséget előzve íraték, 's épen azért a' könyv' hasábján vész?... Az ellentállási,'s repulsionalis helytelen perek' nagy száma; a' kérkedési példabeszédek, 's gúnyszóllásformák; az előkorból maradt metsző elménczségek 's régi királyinkat bélyegző csipős megrovások; a' közénk vegyült népfajokra költött torzczímek, 's iránt oki megvetés; nemde mindannyi félreismerhetlen jelek, 's szálkái az ingerlékeny jellemnek? mint szinte amaz uj jelenet, miszerint a' kormánytól elfordult éleskedések öntestünk' tagjai közt kezdenek vagdalózni, szertemetszőleg az alig keletkező egység' szálait? 's egy legujabb gyakorlat, melly utczai potiticus pártfutárok' vándor szónokok' 's a' t. nyers rágalmaiban, aggályteljesen jelentkezik?

'S nem méltán lehet-e félni, hogy e' kinem fogyó ingerültség, mint a' kormányról a' nemzet' önfeleire, ugy ezekről a' papság' harmadik elemére fog áttérni, 's egy kényes jövendőjű törvénybillhez hitpártosság' nehéz fergetegét költeni? melly, nyugalmas modor mellett veszély nélkül tárgyaltathatnék.

Fővonásaink' harmadika, az önszeretet,

nem egyedül az alkotványos jogok' egyoldalú szerkezetében fejté ki erejét; de olly törvényeket is irt, mellyek nem csak polgári osztályok' javával de az egyetemes jogphilosophiával is összeütköznek. Illyen példáúl az usus' törvénye, melly, ha valaki kijelelt időszakig idegen tulajdont bitorolt, büntetés helyett a' visszaélési haszonvétel' nemében megerősíttetik, sőt bizonyos esetekben, az sajátjává lesz; vagy épen általa a' tolvajföldfoglárok is megszentesíttetnek. Önzést lehel a' quartalitium', 's nőág-elleni törvények' lelke; az aequalitatis perek' fiágnak kedvező rendszere; 's violentialis törvényünk, melly a' kifizetetlen javak' visszasajátló tulajdonosát is erőszak' bündija alá veti. Egyébiránt, miután az európai statustan, mint minden nemzeterőt úgy mienket is, uj tervek szerint kezdé korlátozni; miután a' fentszámlált jellemgyengeségek miatt, nemességünk nem birt országgyüléseken cselekvő erőt képviselni; 's miután alkotványunkat, egy külviszonyoktól nyomott, 's épen azért önjogait terjesztő kormány ellenében, pártokra oszlott törvényhozó test kezelte: nem lőn többé mezeje a' nemzeti önzésnek, hogy kiváltságosok' jognevelésében gyakorolja magát. A' szerep megfordult. Szerzői ipar helyett véderőt kelle kifejtenie. Nem többet nyerni, csak a' keresményt biztosítni lőn a' szükséges jel szó. Tehát az egyetemi önzés, egyedek' szakmányává lett. Az alsóházi tagok seregestől nyertek diaeták után hivatalt; a' köz egoismus pedig, rejtett és nyilvános útain

polgári és magány életünknek, viselte a' haszonérdek' több, kevesb 's gyakran utálatig aljas színzetét.

IV.

Erkölcs és müveltség.

A' jellem és korviszonyi illy kétértelmü kölcsönhatás ellen, két készmenedéke lehetett volna nemzetünknek. Emelkedett erkölcs, és müveltség; de birtokában egyiknek sem vala; annyival inkább, mert e' rokon szellemerők' egyike, másikát feltételezi. Az erkölcsöt, hit és nevelés szokta kiképezni; de nemzeti nevelés soha tervezve sem volt; magányrendszerünk pedig, kivált tizedünk előtt, sokkal idétlenebb, hanyagabb, 's részletesb vala mintsem egy általános szent eredményt előidézhetne. A' hit' szívidomító hatalma ismét, a' papságban olly testület által képviselteték: mellyben a' nemzet nem törvényhozó testvért, hanem külön érdekü vetélytársat, a' nép pedig kegyelemföldek' birtokosát, 's a' tized-adózás' okfejét tanulta ismerni. És ha valamelly erőnek eszköze iránt bizodalom nincs, ha a' feszítő irányt álszerkezet adja: lehet-e egyenes hatást reménleni? 's nem oldalnövéseket hajt-e az éltető nedv, mellynek a' törzs' fejtésére kell vala befolyni? A' honnan, gondolkodóbb osztályunk titkos

gyűlöletet horda a' hitkörülmények iránt, 's miatta gyakran hitágazatit is megtámadva, vagy legalább elhanyagolva, vallásos érzelmét erkölcsforrásúl nem fakaszthatá; a' nép pedig vakbuzgalommal rótta le hit-robotját, 's nem birván önkeblében a' jézustan' rendeltetési szentvilágát: míg nyilván búcsu- és böjtsanyarban végzé álkegyességét, titkon mély erkölcstelenségben lélekzett. — A' müveltség' sorsa mivel sem vala több. Kereskedésünk, 's szorgalmi kitünő intézeteink nem levén, külföldi közlekedéstől zártak maradánk; 's így a' pallérozódás' ezen ága reánk nézve halálban hevert; mert azon néhány idegen, ki természeti jelességek' áttekintéseért vendéglőinken keresztül futott, egyetemes müveltségi szenvet nem költhete. Nagyjainkkal gyérebb érintésben állott a' közélet, mintsem képzettségök átszivárgott volna, de mit tőlök nyert is, idegen büzű ragály volt; pedig ha fejlődésünk nemzeti színt nem visel, bástya helyett síroszlopúl épülend. Sajtónk olly módtalan igában feküdt, hogy a' felidézendő butaságban már már nagyobb statusveszély készüle, mint minőt féktelen sajtócsapongás okozhat. Tudományos intézeteink szinte, mindig korszaki értelmiség' gyérszellemében alapultanak; felvirágzásuk pedig folyvást akadályoztaték. Sőt, hogy maga Academiánk is, vagy szerkezeti tervében, vagy keblében sorvasztó férget hord, hirdeti a' község elé mutatott azon élettelen, 's szük eredmény, melly a' működési évek- 's azok alatt kiadott több száz ezer

pengő forint' értékéhez képest, minden józan ész előtt, menthetlenül kevés. Iskoláink továbbá helytelen elvből indultak. A' fogékony 's még fáradatlan gyermekéveket, vagy épen évtizedet, diáknyelvtanba temették; 's így a' serdülő ivadékot egy kiholt ó világ' szellemébe óltották által; mellynek sem polgártani elvei nem korszerűek, sem hitphilosophiája lelki szükségünkkel nem homogen. Ekként a' müveltség' minden forrásai zárvák, vagy dugúlvák levén, durva szint ölte nemzetünk' élete. Izlése ferde, nyomorú, 's a' külföld' előhaladtában járatlan. Hiszen a' szinművészet' gúnyczime ma is millio ajkakon ‚komédia' 's az irók olly hangon mondatnak „poetá k"nak, hogy a' kiejtés magában látszik foglalni legalább is a' „szerencsétlen" epithetont. Említsem-e hegyi falvaink' 's a' puszták' vad, tudatlan, nyers lakóit, kik általában nemesb indulatot, sőt többnyire emberi, keresztény 's polgári kötelességet sem ismernek, vagy ollykor épen emberi érzés nélküliek?

V.

Észrevételek nemzetünk' helyzetéről, a' XIX. század' elején.

A' század így találta rongált hazánkat. Míg a' külföld megérlelve az értelem' lelkét, hatalmasan emelte fejét önvállain: addig nemzetünk indu-

latgörcsökben zsugorodék összébb. Ugy álla a' virágzó országok között, mint egy önmérgező testvér, ki a' gyámpálcza alatt fonnyatagúl görbed. Hajdani csapongási, kifejték lappangó eredményeiket; és a' kór, mellynek anyagja régtől tenyészék, nyommasztó lőn, mint a' büntudat egy meg nem őrült főnek. Annyi megért bünhödés között nem jelentkezék megváltó, ki jobbulási remény' fejében kezet nyujtson az elveszett fiúnak. Csak egyetlen kilátás nem vala. Nyelv, hit, 's jogérdeki különség szemközt tartá a' beteg nemzet' alkatrészeit, hasonlóvá tevén egy bomlott órához, mellynek minden kereke más irányban jár. E' közben egymást követé az alkotmányos sérelmek' sora; mellyhez a' gyógyszer, ha lett volna is, orvosló bölcselet', 's emésztési erő' hiányában foganatát vesztendé. És mint hajdan, a' trónkövetelők' igája alatt, 's villongó pártfelességben kimerült zsidónép, miután az egyértést képviselő frigyládai fény elszálla; miután az önpusztitás' insége megnőtt; siró vigaszát, atyáinak ajtatos emlékében lelé, várván várva egy propheták' által támasztott remény' megtestesültét: úgy nemzetünk, jobbnak hitt ősidők' emlékében keresett könnyülést, kijelentett igeként ölelve egy ujjászülő kor' gazdag hiedelmét, mit a' kétértelmű országgyülések' lelkesbjei, 's nemzeti költők prophetizáltak. Tehát lelkében megtörve, jellemében gyávasággal színezve, alkotványában jogsuly alá temetve; értéküggyében a' franczia forradalom, 's financzrendszer miatt csaknem tenkre

jutva; nevelésben bárdolatlanúl; kormányával tehetlen arányban találta országunkat az 1823 év. A' rohasztó láz' kifejlett fokai után, beállott az elválasztó crisis; melly élet- vagy halálnak adandá a' nagy beteget, ki, fásulva, hánykodásiban kifáradtan türte kinjait; 's erőteljes mozgalmak helyett inrágatózás közt látá közeledni iszonyatos végét. Azonban az 1823ki commissiok' vasveszszeje hidegen érinté az életeret, melly a' keleti faj beljegyét rejté, 's nyomában galvani éberség futá el a' beteget. Azóta mint népek' csudája mutatkozik minden fontoló ész előtt; 's a' rosz barátnak, ki tán kármosolylyal kisérte a' nemzet' hiányait — nem gyanítva erőt jellemében — meg kell hunnyászkodnia álszivűsége miatt, akár a' tettek' időaránylagos temérdekségét, akár az elemek' közeledési fejletét, akár a' közlelkesület' irányát más nemzetek' forradalmaihoz mérendi. Népéletben többnyire egy pályakört mutat a' történet. Születik; virágzási tetőfokig nő, 's enyészetbe hanyatlik. Nemzetünk' már harmadik életű. Első születése a' kijövetel; férfias telje Árpád', haldoklása a' szent hadak' kora; második regje az arany-bulla, életdele Nagy Lajos, lassú halála a' mohácsi naptól II. József' rendszereig. És tizennyolcz év előtt egy harmadik nagy életet kezde, ifjú, hatalmas, bő jeleivel a' kifakadásnak. Tehát a' nedvteljes keleti ág, melly Montesquieu szerint a' kórhadt európai törzsbe oltaték, nem száradott el; csak az idegen égőv' 's önférgezés' szakát seny-

vedé; és most megtermékenyítve a' kor' lelkétől, tisztitva, nyesve, gondviselve, első publicistánk' kertészkezében, millió reményben virágzik, miknek fattyú méhe nem gyümölcstelen, csak vihart ne költsünk zöldjében leverni; csak örök dörgés 's villámok ne dühöngjenek felette, ágastól letörni éretlen termékét.

Igen, europaiak, nézzétek! az etelközi genie, vétkeiben nem korcsúlt tenkre; csak sinlett nyomor' küzdés' üldözet' gyáva homályában. Ime mint egy ünnepi fő és szív, ki iskolák', körtelen pálya' 's önbűn' börtönében nem tudva, nem ismerve tanitá magát, egyszerre fellép és meglep, és meggyujtja lángeszét a' köznapiak felett.

A' népdalokban élő sejtés', 's avatott lelkek' prophetiája teljesült. Felébredénk, 's a' nemzeti husvét önszerzemény. Nekünk nem vala Rousseaunk, Voltairenk ki fél század előtt költögetett, 's eszmekürtjét fülünkben megérlelte volna. Mi egy benső öntudatos ösztönből kelénk. Minket nem külhatások ráztak fel, hanem saját ügyviszony; nem idegen elvekre sovárgó vágy izgatott, hanem eredeti érzelmek' megtestesitése. Mi nem koronás fő, vagy országforma ellen támadánk, hogy néhány önzőnek polgári csontból emeljünk zsarnoki fészket; hanem béke' és törvény' lelkét fuvalltunk a' dermedő testbe, hogy mozgalma észszerűn éledjen. Mi gyámszeretet nélkül, törve, vesződve, de nem korlátlanúl indúltunk a' szűk veritékző úton. Köztünk nem elégültlen sansculottek

hordtak csáblobogót; hanem jogdus rend' vezérszava lőn a' jelige. Nemességünk nem rabolni kelt a' mi nincs; hanem osztályra bocsátni jogát a' mi van. És most jeleljen elő Europa' történetében hason reformot, — mert ujat alkotni hol nem volt, vagy ó rosszat javítni igen különbözik, — a' felszines küliró; ki a' magyar közélet' 's jellem' jobbfelét nem ismerve, 's a' megért eredmény' ó századokba ágazó okait fel nem tálalva, épen olly értetlen, mint goromba itéletet szeretett, 's szeret rólunk fecsegni?

Vegyük szemlére az általános tételt, mit declamationkban állitánk. Ha egy lethargiában zsibbadó nemzet némi öntudathoz kezd jőni; ha lelkében, homályosan bár, alakulni kezd önbajának fogalma; 's ha eszmélete vágyat, vágya akaratot kezd előidézni: igy fejezzük ki, hogy a' kor fogékony. Illy időszakban koszorúzza legnagyobb siker a' statusférfiak' működéseit. Adományos lélek, ha egyszersmind polgárilag meleg keble van, áttekinti a' nemzet' viszonyát, jellemét tehetségeit; szükségét kitalálja, 's mint a' nemzeti élet ő reá hat, értelmét fejti rendszerét világitja: ugy ő lángeszének szabad erejével tisztit, művel, tanít, emel 's emelkedik 's nemzetére visszahat: annak munkásságát önreptéhez köti, röptével viszont az ország' szellemét átöleli, öneszét közvilágúl, erejét közemeltyűvé szentelve. Igy támad a' nemzet' nagy embere; ki, — ha bár lelkében korjellemi homály is szokott vegyülni, — hatal

masan ragad meg agyat, 's akaratot; mozgásba hoz eszmét és cselekvő-erőt, felkapja szenny- 's nyomorából a' kort, hogy rövid éltében meszszebb vigye, mint lomha századi.

Nálunk gr. Széchenyi által kondult meg a' feltámadás' harangja. Első könyvéről kárhozat vala a' közitélet. De ő követve keblét: a' felsőházban, megyegyüléseken, vállalatok alakultánál, egyleti tervek' országos vagy magányintézetek' keletkezetiben, 's velős, átható irataiban, mint nemzetünk mindenütti lelke egyiránt jelen volt. Utána Deák Ferencz jelelte ki nagyságát a' nemzet' milliójából; 's a' követkamarában vezérszellemmé emelte, épen olly tiszta, mint gazdag bölcseségét. Tehát, hála istenünknek, mindenik házban van lángész; nem roham', nem hirtelenkedés' baráti, hanem szolgái az értelem' parancsainak. Rólok itélni a' jövőkor' dolga. Fényrajzokra térést czélom nem feltételez; bókvirággal idétlenkedni pedig soha nem akarok. Szerepeiket említnem kelle, mert ujabb szakunkról kisem irhat olly vázlatos jegyzetet, mellyből e' két név kimaradhasson.

Minden nagy eszme, első feltünésekor két szélső véleményt, 's igy pártot támaszt. Tőle, egyik mindent vár, másik mindent félt. Értte, egyik minden ostromra, másik minden ellenállásra kész. Annyi világpélda köztt, tanúnk a' szentkönyv. Midőn a' názáreti tanitó megjelent, igy futott szélpontokra a' zsidó közvélemény. Egyik párt azt hivé, hogy Krisztus világurrá rögtönzi a' puhult

nemzetet; hogy a' mesés remény' arany almáit fáradság nélkül termesztendi; 's mint pompafényű császár, dús ajándokkal biztositand minden dologtalan herét. Az irástudók' orlégiója pedig reszketett, hogy világos szavában tüzet akar lehellni, elégetendő a' jog- és személybátorság' minden fedelét. Pedig ő közszeretet' szelid melegét hozá az igében; melly nem éget de kiolthatatlan; melly resteknek nem süt galambot, de felolvasztja a' közügy' fagylaló abroncsát. Hazánkban, javítási szellemünk' születésekor, szinte így, szélsőségi pártok támadtak egymás ellen. Egyik hinni látszék, miképen statusreform' ügyében akarat 's végrehajtás ugyan az. Hinni látszék, hogy a' polgári test' százados kinövéseit egyszerre ki lehet vágni, perzselni; hogy a' rögzött vélemény, osztályérdek, helytelen törvény, vísszaélések, 's a' t. 's a' t. csak afféle ónterhek, miket pillanatnyi szóhév is felolvaszt. Ez okból keleti rajos természetével egyszerre mindent összeölelt; 's járni alig kezdő lábakkal minden mélység- 's magasságon át az igéret' földére akart ugrani. A' másik fél, egyiránt meg vala lepve és támadva. Mi előtt az eszme' lelkét megismerte, vagy a' haladás' feltételeivel jóformán tisztába jött volna: megingattaték képzelt üdvének egész telepe. Adómentség, ösjog, 's mind az, mit a' polgári hajlék' oszlopinak vélt, ama' párt' kezében bontakozni készült; 's ő megfélemlett szűkkeblűségében, mert ó elemű hite egyebet várni sem tuda: mint, hogy közrom alá kellend hal-

nia. 'S ez okon, attól is irtózott, mire kimért fokozat, 's érett informatio után önként hajolt volna.

Igy állott nemzetünk az 1825 országgyülés alatt. Azonban az elhatározott rész, aránylag igen csekély volt Ha törvényhozó testünket gyakorlati szempontból osztjuk fel, három cselekvő erő vétetik szükségképen számba. A' kormány, felsőház, 's következkamra De a' haladó párt, a' harmad-részнyi alsó képviselet' egyik felében központosult, és igy az egész alkotó erőnek hatod részét tevé; vagy jó formán azt sem, mert hiszen az inditványok többnyire nála estek el. E' mellett tacticájában is tévesztett. Minden reformnak, az alkotványos erő' és élet' előmozditásában két módja lehet. Negativ, midőn a' túlható elemek', — teszem: kormány', olygarchia' 's a't, — erődöntése vétetik műbe; positiv, midőn a' tehetlen osztály, például a' nép, jog- és érdek által kapcsoltatik a' cselekvő párthoz. Haladásunk az elsőt követte; 's kórmány iránti viseletével nem hogy bizalmat, sympathiát költött volna eszméihez, sőt a' lélektan' örök törvényei szerint ellenszegülésekre ingerlé azt, ki különben is a' főrendi táblát, 's alsó ház' nagy részét elvtámaszúl birva, biztos helyzetben látta ügyeit.

Azonban az agitatio hatalmasan folyt, 's mivel mint feljebb emlitők, korunk fogékony vala már: az országos fejtegetésekben elvetett magvak, hirtelen kezdtek csirázni. Egy felől a' javitók' pártja terjeszkedett, 's nézete tisztult, eszmezsar-

lása szelidült; más felől a' conservativ fél közelebbről megismerkedék a' korszaki vállalattal. Igy öntudatossá vált a' viszonos hatás. Amaz tanúlni kezdé mit akar? emez tudni mit nem akar? Illy lépcsőn állott nemzetünk az $183^{2}/_{6}$ országgyülésen. És itt mindenik elv megpróbálta körét, erejét. A' javitók, tiszta, hév's áldozó lelkesülettel vivtak inditványaikért, törvényes erejök' végmerültségéig; a' conservativek szilárdúl nézeteikhez kövúltek, békes ellentállásuk' legszélső pontjaig. A' haladás' pártja készebb volt inditványaival visszalépni, mint elvelleni törvényt alkosson. A' kórmány, inkább hátrált tárgyalandó propositioival, mint a' reform' feltételeihez járulna. E' közben élénk vitákban folyt, 's magasztasodott az eszme csere; és mint minden harcz, szenvedélyeket kezde kifejteni. Elvforradalmunk, a' haladók' részéről, törvény és békehatárban maradt rendkivúli gyülésünk' négy éve alatt; de a' másik párt, a' törvény' kétértelmüségét kezdé használni. A' diaeta, hiányos ugyan, de boldogító lelkű törvénykönyvben hagyta fel emlékét; törvénykönyvön kül pedig iskolája lőn egy gazdag fejlődésnek, mit, ha kedvező szárny terülend felettünk, fél száz alatt csudálni fog egész Europa. Jelesen, politicai müveltségünket ugy előrugtatá; hogy nem csak szépmű- 's szaktani iralmunkat messze elhagyta; hanem taglalt kérdéseink' bölcseletében külföldi kamrák' pályatársául emelkedék. De az országgyűlés némi ingerültséggel oszlott el. A' reform-

képviselők fogadalmat tőnek hirdetni az igét, melly béke', és közszeretet' elvével szólalt meg; az ellenpárt mélyen feltevé akadályozni a' szellemet, melly jogtárának nem volt barátja, 's azonban türelmetlen modorral bánt vele. Amaz, ismét béke' és törvény' körében működék; ez ujolag olly esményeket hozott sikerbe, miket feledni, 's feledtetni szívből ohajtok, de említnem kelle, hogy az átmeneti szak' fokait láthassuk. A' tett' lelke minden esetre elszámitá magát, 's úgy látszik nem tudá felfogni korunk' jellemét. Itt nem erőszakkal lépett fel a' reform, 's igy szigorra nem vala szükség. Nem vakon, titkos czélokért emésztődött a' polgári láng.... Haladásunk azonban a' próbát kiállta; 's mert minden viszony köztt törvény' és józan ész' útán járt, temérdek proselytákat nyere, kiket időközben az ujtan' szelleme előkészített.

Illy körülmények köztt nyilott meg az 1840-diki országgyülés. Az alsó ház' vénei, értették korunk' helyzetét. Tudták, hogy a' törvényhozó bölcseség tovább van művelve, mintsem csupa kezdeményi eszmékkel kielégitni, vagy általános axiomákkal reá hatni lehessen. Látták, miképen a' követválasztási szellem' minősége miatt, a' képviselt elvek' szavazati viszonya olly arányban áll, hogy a' napi szükségek' vitatását, izgató rendszerrel veszélyezni épen nem tanácsos. Tapasztalák azt is, hogy ha két törvényhozó erő, mellynek garantiai köztt súlyegyen nincs, egymás ellenében a' „szeget szeggel" elvét gyakorolja: a'

gyengébbnek mindig vesztenie kell. Megtanulák a' közelebbi eseményekből, miképen a' kivitel' gyakorlata több nehézséggel jár, mint a' polgári kebel' tervlapján kiszámittaték; hogy a' törvényhozásba vitt ingerültség feldarabolja a' javaslat' sorsát, erőket oszlat, 's gyakran a' napi tárgy' megbukását szüli; és ha képviseleti biztos többséget nem szerezve, mindig csak a' kormányt ostorozandjuk: gőzös szócserékben veszendnek el elveink 's a' tetemes költség, mellyen szegény országunk sokszor félszeg törvényeket veszen. Lélektanilag fogták fel az ügy' természetét, miszerint a' törvényhozó is csak ember marad; 's a' gyülési kabáttal nem ölthet fel istentermészetet, hogy meggyőződés helytt hatalomszót, érlelő bölcselkedés helyében eszmezsarlást békén tudjon türni. Azonban szinte multakból kelle meggyőződniek, hogy a' vélemény' ereje, mit köz-nek olly örömest neveztünk, nagyon is részletes; hogy az utasítások' színe gyakran elváltozik; 's a' gazdag remény, mellyben egy egy inditvány megjelent, sokszor a' fenkeblüek' bucsuszavai, 's hallgatóság' fájó „éljen"e köztt temettetik el; és míg a' politicai pártok' értelmisége határozottan ki nem képződik, minden szó- vagy eszmetévedés egy egy tőrszurat lenne haladásunkon. Mind ezek elhatározák a' képviseleti baloldalt nyugton kisérni ama' szellemi köztörvényt, mellytől békés reform feltételezve van: t. i. várni minden eszmével, míg a' többség' akaratában megérik; 's vélemény erő-

szakolástól, vagy érzékizgató rendszertől egyáltalában ovakodni. És — az akkori követválasztások' szellemét tekintve — nem fekheték e' határzatban több remény annál, miszerint ha alkotási erőt nem központosíthatnak, legalább bőlcs tanácskozások 's érett szerénység által, haladásunkat, egy kedvezőbb korszakig a' visszahanyatlástól megvédjék. Mi lőn az eredmény? A' gyülés' kezdetén csekély párt' ereje, folyvást növekedék. A' tiszta, és szerény bölcseség, melly az országos taglalatokban kifejlett, 's melly, ha gőg és hiúság nem viszi mindenható, az ész lelke, mondom, engesztelő áldozatúl gyult meg a' törvényasztalon. Besugárzá a' hazát; felmelegíté a' főrendet, 's áthatá a' kormány' közfalait. A' követek és utasitások most is változtak; de nem a' régiebb szellemben. Majd mindenik crisis a' reform javára történt; átmentében terjesztve, általánosítva e' legujabb tan' egyedűl üdvözitő dogmáját. A' felsőház többsége, melly eddig idegen elemet vezérlett tanácskozásiban, bizalmat kezde érezni. Látá miként az alsóházi czél szent, az akarat tiszta, a' mód illedelmes, az irány nem erőszakos. Lelkéhez engedé jutni a' józan 's hajlékony szót; és az önmérséklő értelem' nevében egyetértő kezet kezde nyujtani. És a' főrendi haladáspárt' alakultában, épen azon észrevételünk lehet, mellyet a' reform' ébredésében tevénk; hogy t. i. mint az első impulsus nem nadrágtalan tömegtől eredt: úgy a' felsőházi reformbarátok, legelőkelőbb, 's va-

gyonos családivadékok valának; mit idegen országok' ellenében ismét emelő önérzettel fejezhetünk ki, annyival inkább mert a' józan javítás' czélja jóllét; 's ha az, ki már a' czélt birja, tenni kész: egyedül a' közügy' javától lehet lelkesítve; míg azt, ki szegénysorsnál fogva a' közczélban magányhasznot is lát, polgári hév mellett, homályosan bár, önzés vagy épen kényszer sürgetheti. Tehát a' felsőházban cselekvő erőig fejlék a' whigek' pártja, 's rokon kezet nyujtva az inditványzó táblának, nagy részben megszünteté ama' nehézséget, melly még 1836-ban is, sikertelen üzenetekkel fárasztá a' két teremet. Kormányunk, az országos rendek' felterjesztéseiben, nemzeti béke' 's elvközelítési okleveleket látott képviselve. 'S miután látá, hogy mélyen érzi, 's férfias nyiltsággal követeli ugyan sérelmeit a' nemzet; de kivivási szándéka mellett számitólag használja idejét a' néptan' és törvénykönyv' fejlesztésire, 's kész engedni, csak hogy nyerjen is; miután látá, hogy nem fulánkjával együtthaló szó az országgyülési közdivat, hanem szellemi érettség vétetik eszközül; miután látá, hogy jelentő rész az, melly nem vendégszerepül, mond el sugólyukból hallott phrasisokat, hanem intelligentia kezd sok ajkon szólani; 's miután ezeknek igaz voltát a' két tábla' gyakoribb egyértelme tanusitá: népszeretőleg kezdett hajolni a' szelid erőnek, 's születni segéllé korunk' legnevezetesbb törvényeit. És igy; egyszeri tactica' arany szabályával, ama' kicsiny ha-

ladási párt, melly országgyülés' elején a' thoryk' 's conservativek' sorai előtt inkább őrcsapatúl, mint ellentáborként jelent meg, kiterjeszté magát, csatákat nyert, 's győzelmeivel a' hazát boldogítá. Noha pedig mind ez, nem szükségeink' mértéke szerint lőn: reményt és hitet ébresztett az eltalált útoni biztos haladáshoz.

Ez volt politicánk' helyzete a' közelebbi diaeta' szétoszlásakor, mellynek tagjai, nem mint 1839-ben ellen-szenv' feltételeivel, de mint találkozandó testvérek a' köz-anyairánti szeretet' nevében váltak el.

VI.

Az 1840ki országgyülést követő korszükségek.

Köz éltünkben alig volt nehézb feladatú időszak, mellyben kormány' és nemzet' részéről olly sok tenni és megfontolni való lett volna; mint a' mult országgyülést követő:

1ször. Mint egykor isten és a' zsidó nép, mi is működésünk' lelkében új szövetséget köténk a' kormánynyal. Ő tehát frigyzálogúl jeleit tartozék adni, hogy ó sérelmeinket gyógyítni, újaktól pedig óni fog.

2szor. A' reformfelekezet, melly egyetemi jelentőséget kezde ölteni, nem volt öneszméivel, úgy mint lennie kell, tisztában. Nagy községünk nem birt azon gyökeres határzott fogalmakkal, 's törvényhozói bölcseséggel, mit egy erőteljes ha-

ladás szükségkép' feltételez; de mellyhez csak szabadsajtó emelheti fel a' közértelmet. Azon politicai müveltség, melly a' hatósági zöldasztaloknál fejlődésben volt, jobbára önmedrében kerenge; 's a' mellett hogy töhbnyire rögtönzött vitákban kelle eszméit feltördelnie, mindig csak helyköri nézetekből indult ki; 's törvényjavaslatait, szünetlenül egyetemi sulypontra vinni, vagy a' testvérhatóságok' féligmeddig ismert körülményihez arányosítni mellőzé. E' sajtó- és municipalitási viszonynál fogva, nálunk minden eszme és világosodás megforditva, azaz alulrúl felfelé keletkezék; 's minthogy a' felsőb értelmi képzetség, nem rakhatá nyilvánosság alá kincseit: a' középszerü müveltség kénytelen felkapni haladásunk' homályosan ismert, vagy rendszerezni nem birt szükségeit; melly gyakorlat, nem csak végetlenül késlelteté az elvtisztúlást 's irányhatározottságot; de az eszmesurlódást gyakran félreértési ingerültséggel nevelve, 's ezen természetét országos termünkben is kifejtve, szülé azt, mit Deák Ferencz bölcsen megjegyzett; t. i. hogy a' két kamra köztt gyakran hónapos viták folynak le míg egymás' akaratát megértik. E' végett kormányunknak, miután országgyülés alatt haladásunk iránti rokonszenvét kijelenté, múlhatlan szükségevé lőn a' sajtóviszonyokat tágitni; hogy a' fentkifejtett pénzügyi helyzetben, szellemi békepótlékot nyerjünk, 's a' rejlhető elégültlenkedés egy nyugpontot találjon.

3. A' javitó felekezet, nem homogen elvű alkatrészekből állott. Sokan, kik szinleg ahhoz látszának tartozni, álszemérem-vagy értelmi gyengeségből sodródtak az erő' medrébe, de az elvet nem oszták; 's egy szabadúlási alkalom után, mikor politikai hitpártjok tulnyomólag képviselve leend, vágyteljes szivvel várakozának. Mások „facendo non consensenserunt"; nem haladtak a' cselekvő párttal, csak nemleges, vagy negativ állásba tevék magokat, a' „vis inertiae" zsibbasztó rendszerét követve. Mások haladtak ugyan, de önérdekeik felé; 's liberalis köpeny alatt olly táborpontra siettek, hol több sikerrel víhassanak a' megcsaltak ellen. Egy igen nagy rész pedig teljes lelkéből vágyott ugyan közállodalmunk' sorsát ujrateremteni, de biztos útján a' megfontolt reformnak; miszerint fenálló törvényeket betöltve, 's alkotványos viszonyokat tiszteletben tartva, fokonként cseréltessék ki az ó szerkezet uj rendeletekkel; hogy se főtlenségre ne fajuljon a' nemzeti buzgalom; se türelemvesztésre ne izgattassék az erőszakolt kormány. E' józan szivü, 's tiszta fejű párt — melly a' vonzó és taszító erők' középpontján törekszik fentartani nemzetünket, mint isten a' világot, — valamint régebben toborzói nyers hang- 's üres hatalomszavaknak nem veté az intelligentiát: úgy most azon elővigyázattal tört elé a' gyakorlati pályán' hogy ha alkotványunk'. szentsége jobb, vagy bal csapongás által a' mellék mélységek felé veszélyeztetnék: elválandva a' szilaj

szárnysergektől, magát védállásba helyezze. E' mellett a' főrend, melly egy részről önkéntes ajánlatokban a' köz alapítványokat tulnyomólag segélte; más részről birtokarány' útján a' már törvényesült engedmények' nagyobb felét viselé: csak most kezdte általanosb virágzatba hozni munkás honszerelmét. Eddig félve nézett az ismeretlen természetű reform' elébe, inkább megosztva részvétét a' védelemű polgárnézettel; 's most is azon érett remény' fejében adta egész lelkét a' nemzeti ügynek, hogy közrehatása, a' törvényhozó-test' több részeitől segélve, mind a' közjót hatalmasan elébb viendi, mind a' személy- és vagyonjogi alkotványos szentséget sérhetlenségben tartandja; és igy, nem hogy „nélkülök, és ellenök", (mi törvényhozásunk' mai szerkezetében állodalmi képtelenség,) vagy „tőlök követelve" mihez hasonkörű alkotványos osztálynak egymás ellen joga nincs,) akarjon a' reform haladni: de sőt kölcsönös méltány' és kihallgatás' bölcseletével fogja a' külön érdeket medius proportionalisba önteni, hogy korszerű törvényeit igazságosan alkossa. Hozzá járult a' köznemes rend' felszinű értelmisége, melly elvet, eszmét 's szónoki tüzet téveszt-ve, tulmagyarázva, vagy elforgatva épen olly hajlandó, üres szóvirágban üdvét találni, mint baját legközelebbi körülményben keresni; saját vitárok (disputans) után álokok ellen hősködve. E' külön anyagú javitó testület' és éles viszonyok' egyszínezése, 's érdek' és érzelem' összeolvasztása

volt tehát országgyülés után nemzeti főkötelesség. Ezt két mód eszközölheté: a) szorosan a' fen álló törvények' határiban maradás; b) az előkészületekben minden heterogeneitásra kiterjesztett figyelem, mit ismét két eszköz biztosíthatott: α) a' napi tárgyak' választékos kiszemelése, miszerint egyik rész se legyen tökéletesen szenvedő formába helyezve; 's míg a' pártegylet kölcsönös bizalomban össze nem forrad, ne feszegettessenek olly apró kérdések, mik egyik vagy másik, vagy nehány egyének' és véleményesek' jogát, életét hivatalát, 's a' t. szorosan 's részletesen illetik, de mellyeknek eldöntése csak egyes hibák' 's visszaélések' megszüntetését eszközlené; hason kihágásokra pedig — az azoknak alapul szolgáló alkotvány hibát kinem javítván — útat hagyna fen. Azaz, a' tárgynak lelke vétessék szőnyegre, mellyhez mindenki kötve van, 's ne formája, mellynek bonczolásában ezrek ezerképen sértetnek, 's gyanú', félénkség', vagy épen dacz' költése által pártszakadásra vagy legalább rejtett hidegségre ingereltetnek. β) Másik eszköz, hogy a' viták nyúgodt, kímélő illedelmes hangon folyjanak mint köz akaratú testvérekhez, 's a' valódi „discussio" komoly korszakához illik. Azaz, lelket tudományt öntsünk szavainkba, ne szúrós, vonatkozó, túlbízott 's önbálványzó phrasisokban keressünk jelentőséget; vagy más szóval: ha az eszmét akarjuk népszerüvé tenni, annak gazdagságát fejtsük fel, ne mást támadjunk meg, vagy magunkat ma-

gasztalgassuk. És ez annyival szorosb nemzeti kötelesség lett volna; mert, ha a' mostani kormányban reformunk' részére dolgozó elem, csak a' különszinű haladó részek' erőegylete által lenne cselekvő erőben tartható; a' haladórészeket pedig szálkás apróskodással szét bonczolnók; nemde elvesztenénk azon fensőbb akaratot, mellyre olly nehezen tevénk szert? 's nemde régi állásába esnék viszonyunk, miszerint a' megoszlott országgyülés' pártjai ellen, védállást nyernc a' kormány.

4. Ez előtt, most a' nemességnek a' főrenddel, majd mindenkettőnek a' kormánnyal, majd ismét mind háromnak a' parasztsággal volt összeütközése. De közelebbi országgyűlésinken a' nép' engedmények által meggyőzeték az értte működő közakaratról; a' felsőházi reform párt megalakitá magát; kormányunk pedig hajlékonyabb tanácskozásba ereszkedék. Tehát e' boldogító színváltozásról az országos véleményt kell vala szükségkép' felvilágosítni, miképen a' régi feszült helyzet' helyébe, bizalom a' jövőkhöz 's méltány a' lettekért idéztessék elő. Köztudományúl kell vala terjeszteni, hogy nem létezik többé azon nemzeti ellenszegűlés, melly ellen adófizetőink' sorsát múltszázadinkban a' kormány látszék pártfogolni, mit Mária Terézia' urbére, 's annyi resolutiok mutatnak. Tudományúl vala adandó, hogy már maga a' törvényhozás tevé feladatává e' nagy kérdést, 's sokkal általánosb felebaráti szeretettel, mint bár mellyik europai status; és hogy valamint a' kormánynak nem fekvendik már szoros

érdekében határfal között sőt ellenszenvben tartani alkotmányos elemeinket, úgy nincsen ok, a' kormány ellen mindütt kétértelműséget keresve, évnegyedes szópereket fotytatnunk; sőt inkább szükség ovakodni az osztályok' egyszerre megnem szünhető másodrangú hibáin való keserű tombolástól mellyből könnyen következnék, hogy azoknak bonczolgatásival megelégedve, sőt azon összeveszve, 's miatta a' nagy czélt eltévesztve, egymás ellen forditnók a' közre szükséges irányt, és erőt. Szóval „közbéke" volt cselekvési jelígeül tüzendő, mellynek értelme abban áll: sem a' multak hibáit, mikben mindenik osztály több vagy kevésbé részt vőn, egymás' szemére ne hántorgassuk; se azok által táplált gyülőletben, a' már dologgal terhelt haladás alá ne ássunk.

5. Uj törvényeink, az országos elemek' küzdése miatt kielégítő szellemben nem készülhettek. Egyik párt' elvei megsérültek általok, 's a' másik párt' akarata még sem teljesedék; az osztály feszült vágya pedig, mellynek javára írattak, a' teljes mértéken is túl remélt, 's igy a' hiányos eredmény nem nyugtatá meg. Egy évtized alatt, megfordult törvényhozásunk' szőnyegén az alkotványos akadályok' legfőbb három pontja: földjog, adómentség és jobbágyi viszony. Az első reformot szenvede az ősiség' megingatasában az urbéri váltságban 's kisajátítási törvények által; de minthogy amaz csak „permissiv" értelemben hozaték, a' jobbágyság nem nyert olly szaba-

dító eszközt minőt várt 's minőt csak „kötelező erejű“ törvény foglalhat magában. Épen azért a' tagosztályban sem lelhete egész mértékű jóllétet, mellynek gazdag eredményeihez egyfelől földszabadság, másfelől közlekedési módok 's kereskedés vezethetnék őt Az adómentség szinte két ponton tört meg. Az alnemességre a' jóbbágytelkek' adóztatása, az egész kiváltságos rendre nézve pedig a' hídvám' elhatározása által; melly, ha bár csekélységnek tetszik is, magában foglalja az elv' lelkét, 's lépcsőül szolgál annak mentül előbbi kiterjesztéséhez Az urbér szinte tetemes javításokon ment által. Azonban, mint említém, mind ez nem kielégítő szerkezettel történt; 's igy nem hozá nyugodt sulyegyenbe a' közkedélyt, minőbe azt, minden korszerüleg alkotott törvénynek hoznia kell. Az adófizető nép kétkedésben maradt kiváltságos rendeink ellen, kiktől a' fülébe jutott declamatiok után többet várt; 's a' törvényes engedményekben nem lelt elég okot arra, hogy agg hiedelmét a' kormányi pártolásról nemzetünkre átvigye; a' mint is számtalan honi eseményekből tudjuk: miként a' javitott urbért, királyi kegyelem ajándokúl „csókolá 's processioval imádta“ itt ott a' nép; míg régiebb jobbágykönyvét bitóra aggatá vagy titkos ünnepélylyel fejezé ki egymás közt nemesség elleni ingerültségét. Továbbá a' jobbágytelki alnemesség elégedetlenkedék adózási új szakterhe miatt, mellyben sem a' felsőbbeket osztozni, sem magát keresetforrással segéltetni

nem tapasztalá. A' csekélyebb birtokú középnemesség' értékviszonya, szinte csökentve lőn a' tágasitó rendszer következtében, különösön a' legelők' kimért használata által; és, mint a' jobbágytelki nemesség az egész-, úgy ő a' vagyonosbak ellen, kiket e' veszteség nem olly szembetünőleg rontott, ingerülve lőn; mert hisz emberi természet hozza magával, hogy ha egyenjogu nép osztályban egyik rész, bár aranyigazsággal, alábbsülyed, legalább is irigységre keljen társai ellen. E' mellett részint régiebb okokból, részint a' vegyesházasság miatt, idegenkedőleg állt nemes rendünk a' papság iránt, mellyhez a' nép a' tized' ismert kérdése miatt szinte ellenszenvvel viselteték.

Miután tehát nem csak a' kedélyrészletek voltak egymás ellen hangolva, de alkotványos érdek' tekintetéből is éllel hegygyel állának egymáshoz néposztályaink; statusbölcseségi előlátással, mindent közharmoniába kell vala hozni. A' népnek, meggyőző értesületre lőn szüksége: miszerint, kapott javitásai, nem teljes foglalata azoknak, miket értte a' reform tenni akar; de megrögzött elvek, 's kiviteli akadályok miatt, mint minden országban, ugy nálunk is fokonként történik minden haladás. Népszerűleg kell vala megnyugtatásaúl kifejteni, hogy értelmiségünk 's az abból eredendő józan közakarat, még most gyermekerővel, de már igaz útban jár; hogy törvényes haladásban, ha biztos sikert akarunk, összhangzó arányt kell lépteinkben tartani, mint tevének a' józan angolok János

alatti intézvényeiknél; mert ha egyik erőt tulrugtatva, másikát be nemvárva, vagy épen háttérbe erőszakolva szaladnánk: útunk hasonlítna a' veszélyes léghajóéhoz, (mit locomotivja hajt, de kormányozni nem bir, 's űlőit remegésben tartja, valjon nem zuhan-e le, vagy pukkan el?) mint a' lengyel nemzet Poniatowski' korában eltévesztett rendszere, szívrázólag tanusitá már. A' nemes rend' azon részét, melly önintelligentiával a' körülmények' lelkébe behatni nem bir, szinte felvilágosítással kell vala ingerültségéből visszaemelni; elibe adván, miszerint a' vagyonosb osztály, ha bár jobbágytelki adózás alá nem esett, az urbér' és ősiség' ujabb elveiben mindazáltal csonkúlni hagyá jogait; 's ha bár jólléte felszinleg tehermentnek látszik, mind azon alapítványokra, miket szegény sorsuak fön nem tarthatnának, közvetve sokat adózik; 's mint tettleg már, úgy szándékilag is jövőben közterheinkben törvényes úton osztozni késznek mutatkozik. Meg kell vala értetni vele, hogy ha ipar és eszközök felett elnézve, szorgalmi, és küzdéseredményekre időnap előtt áhitunk, ép olly elégültlenek leendünk, mint ama' fényűző, ki egy előkelő élet' költségét, forrás nélkül törekszik bitorolni. — Nemzetünk' egyetemének pedig, pillanatig sem leendett szabad feledni, korszaki helyzetét. Még csak első feltételével bajlódunk a' nagy műnek. Még eszközével sem birunk a' haladásnak, *népegységgel*; mert az *adományt*, mellyet egy nagyobb rész, a' kor' lelké-

től 's idegen testületi képviselők' kegyelméből, — vagy is a' parasztság a' kiváltságos rendtől jószivűségül — nyert, egy ellenszenvű törvényhozás ép' úgy elveheti tőle; ha csak, mint Angliában, engedményünk, a' nemesi jogokkal egytermészetüvé nem tétetik; vagy a' nép, saját dolgában ügysorsos képviselők által be nem folyhat törvényhozásunkra. Tehát, ha még eszközünk sem tökéletes; ne kapkodjunk olly tárgyakba, miknek sine qua nonja teljes erőegylet; időelőtti rángatása pedig képződő összeforrásunkat oszlatná meg. Nem szabad leendett feledni, hogy a' nyelv, vallás, nemzeti szegénység 's a' t. magokban túlingerlő elemek, ha személyes, vagy osztály-viszonyainkért egymás ellen nem lázongunk is; hogy garantirozott kormánynyal szemben garantia nélkül állani egyesült erőnek sem kis feladat; hogy, valamint America per excellentiam vett nemzetiség nélkül népét boldoggá teheté: úgy mi, annak némi halasztása mellett is, üdvdúsan láthatnánk alkotványunk' kiképzéséhez; 's előmenetünk nem csökkenne, ha a' nemzetiség' tárgyait, mik jelenleg többnyire ingerléssel járvák, egy időre kevésb szigorral kezelnők; — hogy állodalmunk' alakultában, történeti adatok szerint mindig egyes alkatosztály' erősebb pártja szült egyoldaluságot, és igy, szenvedélyébresztés által nem kell a' cselekvőfélt elragadni, mert művét nem közérdek' lelke vezetendi; — hogy a' „mindent egyszerre kellés'" vállalata, annyival sulyosb, mert közlelkesedésünk,

az értelmiség felett potentirozva áll, 's ha izgatás által még feljebb hangoltatnék, nem lenne képes megitélni: mit, meddig, mikor, miképen intézzen, tartson vissza, vagy mozditson elő? — hogy a' számláltakon kivül „mezei rendőrségi 's hiteltörvényünk' eszméi nagy rész előtt éretlenek valának; — hogy azok a' sok usus' és abusus' kéjelmére ingerlőleg, vagy épen gyülölethozólag lőnek alkalmazandók; — 's hogy végre ennyi izgató mellékletek köztt, egy fent leírt nemzeti jellemmel nézni Orosz- és Franczhon' kétértelmű készületeit, nem épen legnyugtatóbb helyzet. Mind ezt a' nemzet' éber eszmélete előtt lebegtetni, törvényszükségünk' korszaki excerptáit kijelelni 's tárgyalni, mint szinte, a' 4 pont szerint kellő működést végezni, sajtóyilvánosság' kötelessége lett volna, könyv- és lapiralom' útján.

Most forgasuk át az országgyűlés óta letelt rövid kor' naplóját, hogy a' kormány, nemzet, 's nyilvánosság miként fogták fel napi szükségeinket? 's mellyik mennyire tölté be szakkötelességét, vagy tért el körülményink' kivánatitól? És hogy egybevetésünk igazságos legyen, puszta adatokból itéljünk.

A' kormány, mintegy a' feszes múltak' feledtető békepontjául, amnestiat hirdetett polgártársainknak, kikért nemzeti keserűség emelkedett fel. Nem azt akarom mondani, mintha e' kegyelmet, alkotványos létünk' felrántott mérlegén sulye-

gyen' pótlékául tarthatnók; nem azt akarom mondani, mintha polgári érzetem' „nem tovább"ja volna egy bocsánatünnep; mert szivemben is elég vér van lélekzetemre tódulni multunk' emlékein, 's szememben is felmelegszik a' köny, ha törvénytöredékin erőtlenül látok ülni egy népet: de ifjuságom' elvirágzott álmai után, nem tartozhatom többé azok közé: kik minden elérhető vágyat gyökértelen reményért vesztegetnek el, 's kik elértt örömeiket, többet követelve, megvetik. Igen, én feledtető békepontúl tekintém a' kormány' ezen tettét; 's benne, nem csak azért nyugszom meg, mert legfejlettebb külországokban sem terjed többre az illy esetek' gyakorlata, ha csak mitől óvjon a' józan ész, népzendület nem rombol bastilleket; hanem azért is, mert enyhültebb jövendő' magvát látám benne. Tehát, mondom, a' kormány engesztelő áldozatot nyujta a' multakért amnestiában; 's csak hamar azután előzálogot jövőnkre, a' tágasb sajtószabadságban. E' mellett a' nemzeti nyelv' diplomatiája, a' váltótörvényszékek' létrejövetele, 's más tárgyak iránt, miket ujtörvényünk, az ő szakköreül jelelt, végrehajtó rendeleteit köztudomásunk szerint megtevé; 's a' becsület' és részrehajlatlanság' nevében meg kell vallanunk, hogy a' nemzeti jelen helyzet' lelkével megegyezőleg intézkedék.

A' nemzet' viseletében, az $183^{2}/_{6}$ országgyülésre következett korszak' történetihez az 1840-ki utániak megforditvák. Akkor a' kormánytól vet-

tünk sérelmeket, 's mégis, az agitatio' forradalmas korában, önmérsékletteł kezelé bajait, kevésbe fejlett nemzetünk. Most, a' kormány betölté törvényeink' lelkét, 's még is, a' discussio higgadt szakában, túlterjesztve gyakorlá hatóságát, a' már érettebb hon; 's aggasztóbb naplóját növeszté az ingerültségnek. Egyik megye uj törvényt alkot, 's azt tüstént gyakorlatba veszi; másik megszorítja az ó-t, 's tetszése szerint hajtja végre. Egyik választójogot, 's rögtöni gyakorlatot ád azoknak, kiket az irott törvény kizár, mint például Pest és Borsod megyék a' honoratioroknak; másik megfosztja ugyan azon jogtól osztálysorsosit, kik annak használatát irott törvény szerint birták; mint például Szabolcs megye a' debreczeni nemeseket, és hajdukat. Legforróbban ohajtom, hogy e' jog mentül elébb kiterjesztessék müveltebb nemtelen polgártársainkra, mint azt, excerptainkról irandó II. kötetem bizonyítandja: de békes haladás, véleményem szerint, mindent alkotványosan tartozik tenni; pedig egyes megye törvényt nem irhat; és, ha Anglia' példáját nem követendjük, ha fenálló törvényinket újakkal lett kicserélésükig sérthetlenségben nem tartva, kihágásainkkal a' törvényhozó test' erősb felét hasonlókra mintegy felhivandjuk: vajjon a' divergens rész, azaz a' nemzet, számíthat-e tulnyomó foglalásokra; vagy a' kiterjeszkedés' minden eszközeivel ellátott fél? Továbbá e' szétoszlakodó korszakban, épen olly különös, mint vészhozó tüne-

mény kezde jelentkezni, melly mai napig nőttön nő, a' divergentia. Az 1840-ki országgyülés után t. i. mint feljebb látók, — ha bár különnemü okágazatoknál fogva 's külön alkatrészekből, — annyira kiterjedt a' reformpárt, hogy ellenfél jó formán nem is volt. Nem, mintha minden egyén emez elvek' zászlója alá esküdött volna; hanem, mert olly kevesen voltak, 's a' kormány' haladó szelleme által annyira háttérbe tolatva, hogy nézeteiket képviselni, annyival inkább azok mellett jelentőleg kilépni nem birtak. Igy nemzetünk' cselekvő része, politicai felekezetesség' tekintetében egy alapelvű volt, t. i. javító. Nemde minden logica szerint várhatánk, miképen, kik a' polgári czél' főtételében hitsorsosok, a' mellékágazatokra nézve össze fognak surlódni? Azonban a' következmény megfordult. Mellékágozatokért a' főtétel' kérdésében is szakadások történtek; 's a' hazai párt, melly erőteljes ellenféllel többé nem küzdött, — hajdani siralmas nyavalyánk szerint, — önmagában kezd meghasonlani; saját keblében támasztva ellenséget ön maga, 's az önmagából támadt felek ellen. E' nyomorú divergentiának sok példái közül elég legyen említni a' Fehérmegyei eseményeket, 's Abaujnak a' még alig születő sajtó szabadság elleni feliratát, mellyek közül amazt, a' szélső baloldalnak elvtársaik ellen tulvitt követelései, ezt pedig a' nyilvánosság' balfogalmából szinte pártbarátok ellen túlfeszített kikelések idézték elő. Ezek szerint a' nemzet, a' 3-ik pontban

kijelelt működrét benem tölthető; 's az egyetemes út' symmetrialis összefüggésére nézve visszaesésben van; mígnem, — mit én épen olly bizton reméllek, mint forrón óhajtok, — az alább érintendő Journalisticai üggyel ezen crisiséből is felocsudva, teljes öntudattal térend vissza a' fontos pályára, mit legujabb körülményink köztt tagadhatlanúl eltévesztett.

Reformunk' időközi erőmüveinek harmadika leendett a' sajtónyilvánosság. Miután annak szembetünőleg tágabb viszonyai, az elmék' röptének szélesb tért igértek, reméllnünk kelle, hogy mind egyes eszmék és tennivalók' részletes tárgyalata, mind az egésznek philosophicus felölelése, 's azokból levezetendő nézetek fogják könyvíralmunkat gazdagitani. De máskép történt. Egész szellemi mozgalmunk a' Journalistica' szük hasábjaiba látszék szoritkozni; pedig b. Eötvös József, legujabb röpirata' 17 lapján helyesen jegyzi meg, hogy „hirlap, politicus felekezetnek irányát csak képviseli, de nem adja.“ És igy azon kimerítő taglalat, azon maradandó, 's ha helybe hagyatnak, közirányúl veendő nézetek, mellyeknek tára és eszköze csak rendszeresen kidolgozott könyvek lehetnek, időszaki sajtónyilvánosságunkban mind hiányzottak; csak most, miután az alább említendő napi viszony életkérdésül emelteték, kezdvén igéretdus könyvmozgalom jelentkezni.

VII.

Az izgatás' természetéről.

Békés reform, ha az ébredés' első lökésén túl van, ha a' felizgatás' kürtje elrivalt, 's a' fájdalmak' felkiáltó szózata akarattá alakúl: csendre szokott áttérni. És ha a' nemzet csend alatt mindig lethargiát tapasztalt tenyészni, könnyen azon balhiedelemre jöhet, hogy a' működési nyugalom ismét életrágó zsibbadás; pedig ha a' józan eszmék' világa egyszer meggyult, viharral sem lehet többé elfúni; és bár első lobbanatja, a' felváltó lángban enyészni látszik: elhihetjük, miként hév-, és fényerő növekszik abban; mert hisz' a' feljövő nap' tányérja nagy és biboros, de ki állítná azért hogy világa tisztább hajnalban mint midőn a' haladás' ivén kicsínyűlni kezd? Tehát mondom, a' kezdet' mozgalmait lassú fejlődés szokta felváltani. Ez történt nálunk is. Az illy időszak sokkal kevésb költői elemet visel szinzetében. Azon ingerült kedélynek, mit tüzszavakba önteni olly jól esék, többé nincs helye. Azon szónoklati virágok, mikből koszorút füzni olly könnyű vala, értekezési gyümölcsökké érnek; a' fényontó lépcsőkre, hol buzdító hangokért lehete nyerni tömött „éljen"-eket, statusbölcseség' komoly vitatása lép fel; 's a' nap' dicsőségét nehéz virrasztások termik meg. A'

pálya többé nem kezdetén van, 's ki rajta haladni akar, enyhitő ömlengések nélkül kell rögtön fárasztó tettekhez fognia. Igy az ivadéknak mindig többet kell tanulni, hogy a' kort beérje, fejlését erőteltebb vállain tovább viendő. Ha tehát egy nemzeti haladás' illy fokozatú korszakában életre kap egy sulypont, hová szenvedelmeit átviheti azon osztály, melly érzelmeiben még az agitatio' napjait élteti, legyen azon sulypont napi esemény, politicai ingerlő viszony, vagy nyilvánossági organum: természetes, hogy az izgatás' barátinál rendkivüli kedvességre kap. Midőn a' pártok már teljesen kiképezték magokat, azaz mindenik ismeri saját elvének egész természetét, alkotmányhozi fekvését, alkalmazási ágazatait 's azoknak bíztos módját, eszközét: többé nem veszélyes efféle sulypont; akkor nem támad rajta forgó szél; a' mozgalom szellemkint lengeti meg az eszmelombokat, de a' törzsöt, a' tisztult alkotványt, nem ingadoztatja. Példaúl ha Franczhonban valamelly kérdés lázba hozza az elméket, 's ingerültsége képviseleti kamráig jut: a' pártfél' erejéhez képest, legfeljebb a' ministerium lép le, de a' nemzet nem inog; és ha a' Charivari, új, meg új tőreit élezi bántó ötleteinek: a' nép olvassa és nevet; de másnap feledi, 's a' raj legfeljebb a' szerkesztő' egy pár órai börtönén végződik, mit ő ujra a' község' mulattatásaul használ fel. De a' hazában, hol egyszinezetű párt is, olly heterogen alkatrészekből áll, minőket fentebb megismerénk; hol a'

haladás' költészetén csüggő rész, a' már párthoz irottakat is kedvencz sulypontjára tudja visszarántani; 's hol az önügyével úgy mint kell tisztába nem hozott, 's akaratához nem szilárdult nagy tömeg, napi jelenetek után szét oszlani kész, vagy minden esetre a' hangosb kiáltásnak feltételtelen igazat adni hajlandó: illy hazában, mondom, a' reform' két értelmű fokán, minden izgatási sulypontot kerülni, józan ész és érett hazafiság szorosan parancsol.

Minden országban két fő eleme van azon nemzeti osztálynak, melly a' komoly discussiok korát, izgatási lobbanatokra visszavinni minden lépcsőéről hajlandó: az ifjúság, és elégültlenek. Az ifjúság' lelke ollyan, mint a' nap: önmagából ragyog, 's foltjait is befényzi; de lángolása vakít, 's ha kormánytalan eszmék ragadják, mint egy politicai Phaeton, mindent aszályba hoz. Ő teljes erőből futja a' tért, de lelkesült szeme mindig a' pályalobogón; 's lába alá nem néz. Néki csak czél az isten; kiszámítni eszközeit feleslegnek tartja; hiszen ha akarat van, mindennek menni kell pedig az ő akarata olly merész, 's olly szent! Ő minden jót akar, 's mindent rögtön, mert hisz' a' mit holnap használhat, miért maradjon holnapután-ra? 's miket egyszerre lehet gondolatba ölelni, miért ne lehetne kivinni is? Igy igen természetes, hogy a' reform' bár mellyik fokozatán izgatás álljon elő, lelkében viszhangra talál; sőt a' szabadelműség' színeiben veszélyes irányt is elfogadni

téved. Ő minden korszakban helyesli a' szókorbácsot, hiszen az, visszaélők ellen pattog, kik reá méltók, 's kiket gyülölnie kell; de nemes hevében nem fontolja meg, hogy a' hatalomszó viszsza fojthatja ugyan a' polgári bünt, de ki nem irtja; 's mint az erkölcsi nevelést bot nem pótolja, úgy a' hiányos törvény' hézagait philippicák nem tömendik be az álútúak előtt Önáldozó készséggel, őrszemle nélkül ragad fel minden eszmeágat, ha rajta jólléti bimbókat lát fakadni; de nem néz szét, hogy az idő még éretlen, hogy rügyeit elfagylalja, 's mire az alkotványba óltá, fonnyadt kóróvá lőn. Ő túlbecsül minden hangot, melly ajakairól lőn elesve, túlbecsűl minden tollat, melly szívéből ki tudja irni hő gondolatait; de nem jut eszébe, hogy a' lázadási indúló, 's dermesztő álomdal ugyanazon hangkulcscsal alkotvák; 's a' toll, melly az alkotmányt megirja, halálreceptet is ír. Kedves rajos nép, melly vesztalángúl ég a' közügy' templomában; de épen azért egyformán gyujthat tüzvészt a' hazára, vagy lehet tisztitó villanyja a' nemzetnek. Különösen két pont van, melly becses gerjedelmeit téviránra viszi. Egyik, miszerint az első benyomásoknak igen sokat hisz, sőt gyakran egész meggyőződését azoknak adja; másik, hogy politicai hitvallásokban, nem az alapelvet nézi hanem a' költői formákat, 's a' ki rózsaszínű hitétől legkissebb ágazatban eltér — imádja bár ugyan azon megváltót, a' reformot — azt épen olly könnyelmüleg, mint

szeretetlenül polgári eretneknek hiszi; vagy ha annak tán higgattabb, de áthatóbb törekvéseit első pillanatra meg nem értené, renegatnak kiáltani is kész. És ha ezen ifjuságí hibák, ellenzés, vagy pártcselek által felmagasztaltatnak: nem csak a' tiszta és józan meggyőződés' lehetőségét akadályozzák, 's erejöket meddővé teszik: de egy félszeg közvélemény' szellemi erőszakját gyakran ártalomig vihetik, ha t. i. egy hidegen kiszámolt országos terv', vagy statusbölcseségű egyén' hitelébe ásnak; 's valamelly fel nem fogott, vagy épen szemlére sem vett tényt, vagy iratot (melly hitöknek nem üldözője, sőt óvó dogmája) félre értésből, vagy másoktól megcsalva, zajos, de részletes demonstratiokkal akarnak megdönteni.

Másik rész, melly az izgató elmesurlódást minden korszakban elfogadni kész, az elégültlenek. Sötét, elszánt legio, melly minden elemben egy hevenyészett karácsonyt akar feltalálni; 's mert képzelt, vagy való nyomorsúlyát perczenként nehezedni véli: nem csak közügyi viszonyokkal nem gondol, hogy maga nyerjen: de holnapi túzokját is odadja mai verébért; sőt gyakran, bizonyos veszély' fejében kész ideigleni enyhet zsarolni. E' nép, hasonlít gyógy alá vett nemzeti testen egy lépdaganathoz, mellytől mindig félni kell, hogy a' szívre megyen; 's pedig nem csak zendület' alakban, hanem a' meszszebb számóló tervek' szétvonata, 's pillanatnyi érdekekhez rángatása által. Mit az ifjuság, a' közügyért tévedten

hevenyész: ő azt önérdekből, öntudattal teszi. Mit amaz, egyetemes eredvénynek képzel: ő sorsváltozási hipphoppjának hiszi; 's mire amazt dicsőségi ösztön ragadja, ő alacsony kalmári tervvel ólálkodik utána.

E' két fő elemhez szokott csatlakozni a' nyugtalanelmüek' újvágyók' 's értetlenek' tömege, kik minden lárma-dobra összefutnak, minden vezért, ha szineiket lobogtatja, elfogadnak; 's mától a' tegnapot, holnaptól a' holnaputánt soha sem látják. És minthogy e' zajgó elemek minden nemzetben kisebb, nagyobb mértékkel megvannak: ha a' reformtévedés, olly időszakban idéz vissza izgatási sulypontot, midőn még szilárddá alakult pártok nincsenek, ama' gyulékony anyagok, nem csak magok kapnak tüzet, hanem a' már declarált, de még híg akaratú pártfelek közül is sokat zászlójok alá húznak; 's igy többséget alkotva, saját cselekvés módjukat teszik uralkodóvá; azaz agitatióra rántják vissza a' kort, 's legkedvezőbb esetben is azt szűlik, hogy ismét évtizedek telnek el, míg a' szó- és eszmezavarból sikeres tényrendszer, 's öntudatos akarat alakúl. Sőt ha folyvást izgató tárgyak vétetnek szőnyegre, évtizedek után sem tisztulhat erőre a' közirány, a' nemzeti munkásság szétfoly, 's zavarja közt épen úgy hagyja elhalászni önjavát, mint hagyta lefoglalni az álom' idején.

De ennél veszélyesb eredvény is rejlik illy gyakorlatokban. Ha a' lélek valamit prima vista

kedvesen fogad, ha tetszö külszineért, magvát vizsgálni feledé; 's úgy mint van emelte kedély kegyenczévé: attól, kivált ha egyszersmind érdekes czélja' eszközeül hiszi, öt többé megfosztani, vagy csak hiányival 's hibáival megismerkedtetni is felette bajos. Minthogy pedig minden lélektani sajátság, nép- vagy pártjellemben, nagyobb erőben fejti ki természetét: önként következik, hogy nemzeti osztályt, egy, a' discussiok alatt szenvedélybe ölelt, izgató tárgytól elvonni sokkal nehezebb. És ha jő egy nagy elme, ki a' sülyesztő tévet megtámadja, ki a' tulvitt buzgalom' fattyunövésit lenyirja, 's az álom' kivánataitól lehető valósághoz akarja levonni a' cselekvő erőt; ki a' discussio' szükségeit nem feledve, azokat rendszerrel osztályozza, 's betöltésükhöz kulcsot készitve nem akar büntetni, mielőtt nevelt, nem akar praecios czirádák után kapkodni alapépités-közben, 's borostyánokat tenyésztni, mig buzát nem vetett; ha féket akar vetni a' csillogó izgalomszenvre; 's a' képzet' szinváltó de üres mulatságait a' zöld asztalok- 's irodalmi lapokról letiltva, mi eddig fő eleme volt az új áliránynak másodrendüvé degradálja, vagy épen háttérbe nyomja, erőt 's valóságot állítván helyébe; ha mondom mind ezeket teszi: csuda-e, hogy fellépése visszahatást szül? És ha efféle fellépések' sikere, a' nélkül, hogy kölcsönös, felvilágulásra nyugodt és elégséges eszközök használtatnának, egy vagy más úton erőszakoltatik: mindenesetre az ellenrészi elfogult-

ságot neveli; melly egymásra hevenyészett ostromok által végre maniává, fanatismussá fajúl, 's az elvkórság' minden szélsőségére vetemülni kész. És a' zavar' hullámvegyében, ha az okforrás hiteszme vala, hyerarchiára, ha politicus tárgy, machiavellismusra nyit alkalmat rosz akaratuak előtt, kik minden körülménynyel közrovásra szeretnek csempészkedni; gyakran pedig zendület' 's kitörések' iszonyát hoz életbe. Ezért állitám, miként az agitatióra való idétlen visszaugrálás, veszélyesb eredvényt is fejthet ki.

Mindezt, nem vonatkozólag fejtegetém. Hátulról vetni tőrt nem szokásom, 's ha valaki- vagy valakik-nek mondandóm van, szemben teszen azt. Azért azok, kik minden szóban kétértelműséget keresve, napjaink' körülményit e' kitérő értekezés' tételeivel akarják összetéveszteni: higyék el miként korunk' helyzetét igen távol vélem illy kifejlésektől, 's az agitatiók' természetét csak azért taglalám, hogy szempontokat nyujtsak, vagy legalább magaméit felmutassam, mikből efféli dolgokról itélni kivánok.

VIII.

Kitérés Journalisticánk' felett.

Most térjünk vissza sajtónyilvánosságunkra: valljon a' könyviralmi hanyagság mel-

lett, betölté-e korszaki rendeltetését a' Journalistica? Napi tárgyakúl vőn ugyan sok olly kérdéseket, mik a' mult országgyülés utáni szükségből eredtek; de tagadhatlan igaz, hogy a' discussio' elemei köztt kiemelt, 's hévvel vitatott olly tárgyakat is, miknek vagy a' jelenhez mért fokoni túlrugtatása költött viszhatást; vagy időelőtti, felületes, 's még is ingerlő feszegetése idegenített, vagy legalább hűte el, 's tőn tartózkodóvá sok reformbarátot; és így discussio közé izgatást vegyitve, ha többet nem árta is mint használt: mindenesetre kevesbet tőn mint tehete, 's tennie kellett; annyival inkább, minthogy a' bajt éles irásmóddal nevelte; pedig én azon, miben a' széplelkű B. Eötvös József, a' „Kelet népe, és Pesti-hirlap" 15 lapján megnyugszik, miszerint t. i. stylus curialisunk' századai elég bizonyság hogy stylusra nézve sokat elbirunk" nem nyughatom meg; mert rögtön eszembe jut az izgató stylus' hatásának példája: midőn Ilona-Királyné szavára összevágták egymást Aradon az országos rendek. Azonban én nem a' Pesti hirlapot vádlom; mert izgatólag, több journal is irt. Tanúim a' színház iránti ingerültség; a' panszlavismus tárgyában folytatott túlbúzgás; a' vegyesházasságok' éles mozgalma 's a' t. melly utólsó, hogy vészlánggá nem gyult, csak a' politicába merült korszellemnek tulajdonítható. Ezenkivül a' Pesti Hirlap, jelenévünk' első felében sok olly tárgyaknak adott első rangú jelentőséget, mik az alkotványos

élet' czikkei közé szorosan nem is tartoznak; miknek rögtöni, 's teljes kijavitása sem lökné elébb a' nemzeti reformot, eleven 's izgató érintése pedig az egység' jelentő alkatrészeit kezdé szétválasztani. Több eszmét, vagy eseményt taglalt, mintegy befenve polgári szinezettel, miről rendelkezni a' politia', vagy legfeljebb erkölcsi értelmiség' kötelessége; 's mellyet, miénkhez hasonló nemzeti epochában, Eris' almájaként az alkotványos osztályok közé bevetni nem szabad; kivált olly organumnak melly egy kezdeti sajtószegénységben legtömöttebb forrásúl, 's elveinek leghatározottabb képviselőjeűl ébreszte előhitet; 's kivált első évében, midőn még az egyczélú, de külön nézetű felek' egybevető szemléje alatt kétértelmüleg áll: ha vajjon egy közös érdekű fővonalra, igazságosan füzend-e minden tárgyalatot? vagy a' reform párt' valamellyik töredékeért előkedvezéssel vegyitend szálkás dolgokat, mik a' többieket szúrni fogják a' nélkül, hogy az egésznek gyökérhasznot hajtnának? Egyébiránt gr. Széchenyi' gazdag könyvében kifejtvék a' Pesti hirlap' bűne 's erényei. A' tömött ész, melly minden művét drágánehézzé teszi, 's az el nem fogyó szeretet, melly hazánk iránt tiszta szivében ég, élénken rajzolák mind azt, mit gyenge tollam halványan rajzolna. Én csak egy tételét, a' Pesti hirlap' hatásából eredendő zendűlet' félelmét, hozom emlékezetbe, mivel azt, különben osztott philosophiájában három okból várni nem tudom:

1. Mert törvényhatósági közgyüléseinken, minden alkotványos tárgy felett szabadon folynak a' tanácskozások; 's ott nem csak bőven kifejezheti magát a' politicai bőlcseség, hanem az álczáfok' kétkedés' 's túlbuzgalom' hinárjából kitisztithatja azokat, kik tán ez, vagy amaz ügyben journalisticai igában járnának. Közgyüléseink felfogják, 's tisztulva visszaosztják a' megyei szellemet, mint szivünk a' vért; és minthogy váltó szóvitákban gyorsabban foly az eszmecsere, mint nyomott hasábokon; 's minthogy minden kebelbeli nép előszeretettel vonzódik a' megyei uralkodó nézethez, annak irányzata pedig a' municipalis gyülések' hatáskörében áll: meg vagyok győződve, hogy azoknak inertiája nélkül, idegen, magánálló befolyás, mint jogbitorlatot, ugy zendület' lelkét sem vihet be.

2. Politicai nyilvánosságunknak, melly a' zöld-asztaloknál fejti ki legszebb természetét, felét teszi a' sajtónyilvánosság; ennek ismét csak egy ága a' journalistica, 's ennek ismét csak töredéke az egyes hirlap. Már, ha a' nyilvánossági egész rendszer' hatalmát, annak egy töredék factora megdönteni, vagy legalább erejét, rajta, józan és törvényes reformelvek' ellenére erőlázasztásig tulnyomni birná: a' nemzeti értelem' részéről olly gyávaságot árúlna el, mit én, 1841 évünkről feltenni általában nem akarok; jól tudván mindazáltal, hogy ez esetben szeget szeggel, azaz folyóiratot folyóirattal kell ellenőrzeni; mert a' lom-

ha, 's nehéz könyvek annak gyors és terhetlen futását benem előzhetik; 's jól tudván azt is, hogy ha a' sajtónyilvánossági szorgalom vagy felfogás, álomban, vagy egy óldalú eszmekörben zsibbadoz, azt felébreszteni, vagy öntudatra rázni korvezérek szent kötelessége, miért több érdemei közt „Kelet népé"nek hála, és tisztelet.

3. Politicai lázadástól, csak centralisált fővárosban lehet tartani; hol nem csak értelmi túlsuly, de nemzeti közérzelem van kifejlve; 's mint szelleme egyetemes hatású, úgy változatai is egész országra kiterjednek. E' tételről igen hosszan lehetne értekezni, de iratom' vezérvonalához nem tartozik, 's csak annyit említek, miszerint Magyarországon, hol minden törvényhatóság önállással bir, 's fővárosi mozgalmaknak mint alárendelve, úgy értelmiségétől elmaradva nincs; — 's Budapesten, hol a' nyelv- érdek- és osztályrendi elfalazott lakosságnak négy ötöde a' nemzet' szükségét sem érti, nemhogy segélyhez rokonszenvet érzene: bizonyosan nem foghat egy hirlap politicai zendületet költeni, habár kétélű lángnyelvvel birna is. A' netalán itt ott — legszélső esetben — támadható elégültlenségi részletes csoportozások pedig alkotványos viszonyaink közt, a' nemzetet el nem sülyesztenék.

Tehát nem birom hinni, hogy a' Pesti-hirlap lázasztani tudjon; de hiszem igen is, hogy olly izgató eszmék és nyelv, minők első félévi némelly számjaiban megjelentek, elhűtik a' reform-

párt' nagy és hatalmas részének, nem csak mágnásokat értve, bizalmát; pedig ha a' nyilvánosság' eszköze, képviselt felekezetének közszenvét nem birja, nemde az elv' hitele is vész azok előtt, kiknél terjeszteni akarja, t. i. az ellenpárt között? Hiszem továbbá, hogy a' haladást, meghasonlás által akadályozza; hogy a' discussiot izgatási zavarba rántja vissza; hogy a' fentebbi elmélkedésben kijelelt elemeket lángba hozza, 's őket, a' még híg akaratú felekből hozzájok tért proselytákkal többségre emelve, cselekvés helyett declamatiokba sülyeszti a' vissza rántott kort; mellyből mielőtt újolag kimenekülne, orosz- és franczia tervek meglephetik; kormányával régi feszültségbe jő; 's ha újjá születési alkalmát el nem veszti is, veszélyzi; 's minden esetre bizonytalan háttérbe veti.

A' nagy község' éber figyelme már készen volt, de oda művelve nem, hogy alkotványos tárgyak' philosophica taglalatait felfogni, 's tiszta tudományúl lelkében elrendezni birja: ugyan azért könnyebbszerü hirlapi czikkekre volt szüksége, mellyek egybevető fontoláshoz szoktassák, 's értelmét elkészitsék. De valamint a' népnek némi fejlődés kell arra, hogy érdekeit tisztán felfogja: úgy humana oktatás kivántatik ahhoz, hogy eszközeit elfogadja, 's irántok hű maradjon. Emberséges mód, az egység' legbiztosabb kapcsa. Ez ama' mindenható elv, melly megváltónk' vallásában kijelenté magát, melly a' keresztény hitet örök

életüvé tette; 's melly a' pallérozottság' bár milly korában polgárt polgárhoz, pártbarátot pártjához, 's a' nemzetet nagy férfiaihoz állandóúl köti. Kivált beteg nemzettel bajlódó gyógytanár, humanus legyen; mert nem kegyetlen-e a' szabaditó kéz, melly örvénybe merültet akar partra hozni, de a' nyeldeső habon vesszővel fenyíti őt, miért bukott a' halálmélységbe? És kivált nemzetünk' ügyében annál kellőbb a' humanitás' szelid iskolája, mert jellemünk a' boldogtalan ingerültségre, mint a' feljebbi taglalatban látók, felette hajlandó; 's jelenleg épen, a' választó crisis utáni szakban, hiába adatik lábbadó egésségére gyógyszer, ha izgató étkek nyujtatnak életrendéhez; sőt a' bevett szer', 's ingerlő táp' harczoló ereje testét gyengíti.

IX.

Nézetek gr. Széchenyi ‚Kelet népe' czimü könyvének czélja és eredménye felett.

Ime, 1840-ki országgyülés ótai korunk' vázlatos áttekintetéséből kitetszik: hogy azon nyugodt értelmi egység, melly a' kezdeményi időszak' előéveiben, százados tapasztalások után is, temérdek láz, és tévedések közül nehezen tudott valódi maggá alakulni, de már némi csirákat hajta; hogy ezen nyugodt értelmi egység

mondom, újolag visszavető divergentiákban kezdett megoszlani, 's a' meleg de józan polgári szív' mind azon aggodalmait felkőlté, mik múlt századaink' naplói- 's a' nemzeti jellemisméretből különben is olly logicailag erednek. A' hazai omladó remények közt, enyészni kezde azon feljebbi, örömmel tett megjegyzés' következetessége, miszerint: „nemzetünk, hiányait, gyakorlatos, önkárán tanult észszel pótlani újabban vállalkozék, 's békevédő kormány' járultával nagy művét már tettleg, még pedig — mi által a' keresett üdv leginkább sikerülend — az angol parlament' 's reformbillek' cselekvő szellemében; t. i. önmérséklet, 's mig uj nincs, ó rendeletek- 's rendszerhezi szoros ragaszkodás mellett megkezdé;" mert megkezdte ugyan, de ollynemű folytatásától eltérni látszik; jelenben alkotó keze tévedni kezd, mert nem öszhangzólag építi az életgép' minden kerekeit, hanem egyiknek éles fogaival a' másik' tengelyét átmetszi. — Íme „a' tömeg megindult, de haladása nem nyugodt, 's egyes részei épen a' mozgás által válnak szét;" mit b. Eötvös József, röpirata' 3-ik lapján természetesnek lát. De én a' ‚mozgást' nem mint ‚izgalmat' kivánom látni reformunkban; én nem nyughatom meg benne, ha menetközben a' részek, mintegy megbontakozott kerék' küllői széthullanak, 's az út félbeszakad; én ollyannak óhajtom

kifejlődésünket, mint a' jegedett érczé, melly, mig kül symmetriája képződik, benső állatjában sulyt, és cohaesiot nevel. 'S legyen bár először csekély azon rész, mellyre a' korholó, önhitt, vagy izgató szavak kedvetlenül hatnak: elhihetjük, hogy a' titkos ingerültség kitörni, 's a' kitörő vélemény' pártja megnőni fog; mint megnő a' lassú méreg' ereje az életen. Mondatik ugyan hogy a' mérget is meglehet szokni, de ha igen, bizonyosan ép, és izomtelt testnek, nem egy inlázas, 's a' fordulati pont' gyér lábbadásival üdülő betegnek.

E' divergentiák' méltó félelme, mikre a' fentebb „haladásunkba fészkelő féreg" eszméjével vonatkoztam, teremté gr. Széchenyi' könyvét. Neki, miután gazdag lelkét mintegy vezérszellemül felhivta, szoros kötelessége volt őrködni, 's az észrevett recidivát tudatni a' nemzettel. Mi a' könyvben személyt illető van, arról nem szólok. Sem a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének ügyvéde- sem ‚Kelet népe' tisztelt szerzőjének ingerenseül fellépni igényem nincs; mert arra felszólitva nem vagyok, 's ebben szerencsét erőszakolni nem törekszem. Én veszem a' könyvet az irány' mély szellemében, mellyet az kitüzött.

És e' köuyv' nemes czélja három fő ágazatokra oszlik fel.

1. Hogy a' Pesti Hirlapot, mint journalisticai nyilvánosságunk' legnépszerübb organumát megtisztitsa azon szálkáktól, mik magára nézve hatását gátolják, sőt ellenszenvet ingerelnek; a'

közügyre pedig, ha veszélyt nem, mindenesetre sinlődést hoznak

2. Hogy az ingerlő czikkek' zajos barátinak figyelmébe hozza: miképen nem minden kedves, egyszersmind hasznos is; miképen az alkotványt nem költői magasztaltság érleli; melly, egy ezred alatt kevés jó köztt, annyi rosszat szült; 's nem erőszak növeszti elvünk' seregét.

3. Hogy az intelligentiát munkásságra ébreszsze.

Minden politicus folyóirat kettőt akar elérni: a) hogy az eszmét mellyért létezik; ügysorsosi lelkében folyvást terjeszsze; b) hogy az ellenpártot proselytájává tegye. És ha egy illy organum, gúny és ingerlés' lelkével hatna az idegen véleményre; vagy felekezetével meggyűlőltetni törekednék amazt: lehetne-e józanon hinni, hogy akár elvellenei közeledve öleljék éles tőreit; akár önfelei testvéri szeretettel fogadják a' megvetetteket? És ha ekként virágzat helyett hervadást idézne ügyére: érdemelné-e hogy bőlcsnek tartassék; vagy a' hívő felek tanácsin járjanak? A' Jézus' hite, épen a' szeretet', 's ellenség iránti türelem' lelkében terjedt olly ellenálhatlanúl; 's „azok, kik" — a' bájos tollú báró Eötvös József' „Kelet népe, 's Pesti-hirlap"jának 57 hasábja szerint, — az ur' szavára elhagyva mindent, nagy mesteröket követték, kik körülfogva gúny, megvetés, üldözés 's kinos haláltól nem ingadoztak hitökben; 's bát-

ran felszólva mindig 's mindenütt, hóhérpallos alatt, 's égő máglyák' lángjai felett lelköknek meggyőződését hirdették;" azok, mondom, az ige' szelid hatalmával öleltek fel minden akadályt; 's azért nem vérzett el tanjok a' hóhérpallos alatt, azért lőn elvök éleghetlen a' máglyák' lángjain, mert józan szeretet' lehelletével tördelék fel a' kebel' kérgeit; mert nem taposák üldözőiket, mint talán az ingerült vér ösztönzé, hanem kenyérrel hajigáltak a' kövekért, mint a' fontoló ész javallá. 'S ki merné állítni? hogy olly győzelemmel jelentek volna meg elveik; ha megfordítva, ők fogták volna körül a' téritendőket gunymegvetés- üldözet- 's kinos halállal? ha hóhérpallossal 's égő máglyák' lángjaival hirdették volna lelköknek meggyőződését? vagyha a' Jézus' Máté V. rész. megirt hegyi predikációjának jelmondata e' lett volna: „nélkülök, és ellenek ha kell." Hiszen az átgondolt, számító elvterjesztés épen a' szentirásból meritheti leghatalmasb gyámokait; a' reform' országának megalapításában sehol sem vőn fényesb befolyást magának az értelem, mint Jézus' rendszerében; úgy hogy e' vélemény' discussiojára foganatosb mezőt választani nem lehet. Jézusnak mind dogmái, mind erkölcstani fenék-eszméje a' szigorú értelem' lelkéből merítvék; 's ezen életvázat mint kedveltető forma folyja körül szeretet' rendszerével a' szív. Tudo-

mányában szilárd férj az ész, 's szerény nő a' szív; mint azokat gr. Széchenyi a' cherub- és seraphok' szellemi házasságában olly meghatólag képezé. Igen, igen, egy mai reformterjesztő organum, nem akarhat bölcsebb lenni a' világ' legnagyobb tanárjánál, pedig ő mondá: „Ti vagytok e földnek savai; hogyha a' só megízetlenül, mivel sózatik meg? nem jó azután semmire, hanem hogy kivettessék, és megtapodtassék mindenektől.“ Máté V. rész. 13. v.

A' mi továbbá ‚Kelet népe‘ nagy szerzőjének értelmi munkásság-ébresztési czélját illeti: lehet-e valahol, 's valamikor egyetemesb szükség az intelligentia' működéseire, mint olly hazában, melly a' rendkivül felibe fejlett külföld' tulsulya alatt, ezredes nyűgöktől akar menekülni; 's hogy ugy szóljak zsibbasztó görcseiből mintegy kinyujtózni? 's épen akkor, midőn megkezdett fejlését egyoldalú 's nem legnyugtatóbb haladási mód kezdi ellepni? 's én itt, azon széles jelentésben veszem az értelmet, miszerint az, a' felfogó, itélő 's okoskodó tehetséget fogalmazza; azaz a' reform- és alkotványtan' egyetemes ismeretét, nemzeti körülményekre viszi, alkalmazza, 's általános elvekből egyes esetekre húz egybevető következtetést, 's miszerint végre az, ha mozgalmunkat, a' néhai lobbanatok kialvó- vagy ellángadó sorsára nem akarjuk juttatni, (annyi fi-

gyelembe veendő, 's okellenes tekintetek közt) perabsolute kikerülhetlen mai napunkban.

Most nézzük át, gr. Széchenyi' röpirata, maig, megjelenése' hatvanadik napjáig, mennyire érte el, szellemében rejlő czélait?

Az 1. pontra nézve: a' Pesti Hirlap' modorja tagadhatlanúl nyugodtabb hangúlatra lépett; 's örvendetes metamorphosisában elhagyogatja azon tüzelő ir' használatát, melly sebeinket izgatná, de lángját felszíni nem képes. Én vitatkozni nem akarok, ha valaki ellentmond: az idézett lap' azótai számjaira utasítom. A' higgadt itélet, 's igen rövid év alatt remélhető közvélemény előtt, adatokúl fognak fekünni a' Hirlap' két epochái.

A' 3. pont szerint, élénk sajtómozgalom vette eredetét, melly a' közfigyelmet ébresztve, 's ha majd mozgalma fejlendik, a' nemzeti bölcseséget érlelve, önmagát pedig művelve: kölcsönhatás által szellemi világunkat virágzásba hozandja.

Olly két eredmény, mellyért igazságos történetiróink, korszaki viszonyokat tekintve, a' „Kelet népe 1841ben" czímü könyvet, hálával sorozandják fejlődésünk' clenodiumi közé.

Mi a' 2. pont alatt kijelelt czélt illeti: fájdalom, abban, nemzeti jellemünk szerint, uj divergentia vette eredetét Egy párt, melly mint minden felekezet, önitélő, utánzott véleményű, 's elfogult alkatosztályból áll, (mert azokról, kik a' személyes érdem' irigyletéből fondorúl használják a' gyöngék' könnyenhivőségét szólni sem aka-

rok); részint izgatás' szükségéről levén meggyőződve, részint megvetve, nemértve, vagy át sem olvasva az országos könyvet: azt véli, hogy önoltára ellen emelteték romboló kéz; hogy képviselő organumában elve támadtaték meg; 's ha tűzhelye fölé védív épül, a' láng' erejét fogyasztandja el. Pedig a' Pesti Hirlapnak valamint érdemein rágódni, úgy kevesbülő hibáit erényszínezni méltányos toll nem válalkozhatik. — Azonban e' könyv' nyomán eredt divergentia nem olly veszélyes mint vala az, mellynek helyébe magát cserélte. Ennek zavarjában az érlelendő bölcseség', türelem', 's komoly haladás' békemagvai szállongnak. E' divergentia hasonlít a' sugarakéhoz, mellynek tüz csikja a' távolban elvész, 's fényereje közös világban oszlik fel. E' divergentia a' nemzetet hozandja öntudatához; 's ez öntudatban elenyészend ama' kevesek' félreértése, melly néhány napig gr. Széchenyit mint gyér füstkarika árnyazni látszik; 's ezen nemzeti öntudat a' Pesti Hirlap' számára is érlelend gyümölcsöt; melly hogy minő legyen rá nézve? saját bölcseségétől függ.

Azonban igen tévedne, ki azt vélné, hogy e' tárgyban kivált ingerlő röpiratokat váltogatni a' községre nézve üdvös leendne. Hisz' az ‚értelem' országa' ellen ki volna képes állandó sikerrel apostolkodni? annak theoriája, 's félre magyarázott jelentése felett pedig, nem scholasticismus lenne-e könyvet könyvre halmozni? Tehát, szorosan véve: ez a' modorügy, helyzetünkben 's

helyzetében, 's könyv-váltogatási szükségen kül fekszik; 's ha még is ingerültségében magát tulvinné, azt hiszem nem kerülendi el a' nálunk olly igen ismeretes polemiai szinezetet. És ha tán ügy helyett, személyekre térne a' csata; ha a' tárgy' álszine alatt gladiatori nyilvánosság, vagy népszerüség-halászat lépnének fel mint maniacus párt hivek: nem uj aggodalom hozatnék-e a' közjóért nem kaczérságból reszkető keblekre? 's nem polgári vétek lenne-e illy kétértelmü nemzeti korszakban, ha azoknak becses, de kicsiny serege, kik ügyünk' fejléséhez sikeres íratokkal járulni képesek: tollharczczal csalná meg az igaz tant annyira szomjazó községet? 's önerejét vesztve, hitelét gyengítve, kárröm- 's idegenségre nyujtana igényt azok előtt, kiket fél, vagy harmadrészakaratból egészre akar felemelni?

X.

Nehány szó a' sajtónyilvánossági modorról.

Általában két dolog van, mi mind a' szép- és tudományos, mind a' politicai íralom' boldogitó hatalmára káros befolyást gyakorolhat, sőt ellenhatást fejthet ki:

1. A' mondva csinált közvélemény. Sokszor, tudományi körben ugy, mint polgárzatban, az évszak' felületén mint beteg bőrkütegek, olly

félhivatású, félig fejlett emberkék támadnak, kikben az imádtatás' szenvedélye nagy, kivívó tudomány semmi; 's kik mégis a' semmiben, semmi által jelentőséget tudnak kiviní. Emberkék, kik, a' század' nagy eszméihez, vagy korszak' hatalmasb véleményi képviseletéhez önzésből csatlakoznak: hízelgéseiket messze kezdik; ügybarátokúl nevezik magokat; a' nap' dicskörébe tolakodnak, 's bérlett kegyenczeikkel kiáltatják: ‚nézzétek hol állanak ők'; mintha bizony volna valakinek kedve a' napon keresztül úszó foltokat fényalkotó részekül tekinteni. Az illyenek rendszerint makacsok, körmeiket mélyen a' repülő szárnyakba merítik, hogy el ne maradjanak; 's rohamai után megszakadásig futnak, noha tüdejök fúladoz, szemök' fénye elvész bele. Ollybá tartom őket, mint midőn az erőteljesen felütött lapta, magával ragadja czafrangjait. Pedig természetesen, végtére is a' rövidebbet húzzák. A' kilőtt golyó hatalmasan megfutja körívét, az álgyúfüst földszínt enyészik el. De ők azzal mitsem gondolnak. ‚A' halál' országában — szólnak egymás közt — úgy sem tehetünk foglalásokat; azon uralkodni nem adaték nekünk; tehát a' földön, uraim! síron innen szerezzünk birtokot. Nem rosz élet-tan; 's gyakran gyümölcsöt is terem, mert — ha tán körülmény kivánná — egy kissé ravaszkodni sem restelnek. Zsebórára szeretnek hordófenéknyi számlapot tenni, hogy nagynak tessék; de ám bekormozzák, mint avúlt tornyokon; jól tudva, hogy a' dolgai-

ba foglalt tömegnek nincs mindig ideje szorosan figyelni hányat ütött az óra? Azonban, míg egyik kezökkel gyertyát gyujtanak az oltárhoz, másik kezökben hatalmas tölgyfa-rőföt tartanak, mellyel egyiránt mérnek ügyembereiknek, vagy ütögetik az avatatlant, ki tán erőt mutat kimozdítni helyökből. Akarják hogy ök magok legyenek a' megtestesült dicsőség' kalmárai; kik önkénytesen szabnak árt portékáiknak, 's tetszésök szerint mérik kisebb nagyobb rőffel a' hírt, nevet. Ezen urak, fitymálgatják az ügyökre veszélyessé válható szellemet, hogy a' vetélytársi pályáról lekedvetlenedjék; 's fügét mutatnak erőtlen kapaszkodóknak, hogy bizodalmuk legyen megközelítni őket.

És ha már illyféle nemeivel az ármánynak meglehetősen elhitetve vélik a' népet: ‚a' vetés úgy mondanak megért; tehát arassunk.' Már kegyenczeket válogatnak fel, a' tán középszerü, tán nagy csapatból, melly a' vetés' idején — mint magvakat kapkodó varjak — körülcsoportozá becses személyöket. Ezeket kereszténvi kegyességből gyermekeikül fogadják, hogy kölcsönben egy kis ártatlan ködöt leheljenek fejök köré; azaz köz élet' nyelvén szólva: hogy körfőiket vak hittel bálványozzák, érdekeikért csatát viseljenek, 's az ellenök támadt szózatot lekiabálják.

Azonban, eme' felfogott árvák, általában vékony pénzüek szoktak lenni a' lelki kegyelemben; és ez igen természetes. Vak eszközül csak az engedheti magát, ki nem tud önerejéből megállani.

Ezek azután kénytelenek elviselni szeszélyt, és uralkodást, mit a' gyámapák' kedélye, vagy önérdeke magával hoz. Hűségökre nincs is panasz. Eltürnek minden csekélységet, teszem lótást futást, elveiknek fővételét, szabadakaratjuk' megfeszítését, 's a' többi. Irataikat, vagy tényeiket egyiránt engedik körűlcsipkedni, vagy megfóldoztatni, vagy az eredetivel homlokegyenest ellenczélzatuvá tenni, csak hogy a' halhatlanság' — mond pártosság' — bélyege rásüttessék. Örömest elhisznek mindent; gyámi kijelentés ellen világért sem vélekednek; saját szemeiknek dehogy hisznek?! nyereségöknek tartják a' zöld szinről megkérdhetni ha valljon nem fekete-e? Sőt azért sem mernek haragudni, ha az igért bérdíj' — mi nem csak pénz lehet — nem teljesíthetéséről, hitető bók és kézszorítás- judási arczúlat- 's bőkezű szavak által bizonyosokká — mondd bolondokká — tétetnek. Illyenek' műhelyében készűl a' mondva csinált közvélemény. Minthogy csak önkörükben, csak önfeleik köztt forognak, 's ha tán egy két idegen nézetű közéjek tévedne, vagy letöbbségezik, vagy épen igazságához jutni sem engedik: természetes, hogy magokat hiszik a' közvélemény' kegyenczeinek; mellyet ezer árnyéklataiban soha nem ismernek, de mellynek mély értelméről tán éltökben sem elmélkedtek. És épen ez álhiedelem miatt válalkoznak azután mindent erőszakolni, mi inyök vagy elveik szerint van. Sokszor olly hitvány dolgokat törekszenek

a' közvéleményre tolni — legyen az irat, tény, vagy eszme — mellynek semmi magva, ereje, üdvössége. 'S mint magokéival ezt teszik: úgy az ellenfél' részéről, a' nagyot, szilárdot, erőteljest, vagy legalább körülményszerüleg jelentőt, depopularisálni, megbuktatni, tenkbe vinni minden ármánynyal erőködnek. Minő eredményt idéz elő az illy szellemi kinövés? alább említendem; most taglaljuk át röviden, ezen métely' nyomorú testvérét melly

2. A' személyeskedő polemiák. Ha valaki birtokában nincs azon lelki szüzességnek, melly nyúgalommal táplálja az önérzetet, hamar haragra lobban minden sérelemke miatt, melly rajta akaratból, vagy történetesen elkövetteték; 's illyenkor — ha a' nevelés ki nem fejté szivében azon méltányos szent szemérmet, melly az önbecsület kényes természetét ismerve, tribunusza szokott lenni másokéinak — könnyen kiviszi szobáiból haragját, 's a' nép, a' közönség előtt, hirlapokban, röpiratokban lobogtatja azt, jellem-hibává emelve a' véralkat' gyengéjét. Sokszor vannak emberek, kik kapva kapnak az alkalmon, hogy mások' szellemi tehetségeit gáncsolhassák; 's irói 's publicistitai' hitelén kajánúl gázoljanak. Irói, 's publicistai hitelén . . .? Óh az még mitsem tenne, mert a' nép elébb utóbb meg szokta ismerni embereit; 's kétségen kül többen olvasandnak gyönyör' vagy haszon' müveit, mint ellenök hányt gáncsokat; sőt ha már irányt vőn az izlés, czélt a' fejlő-

dés, többnyire minden olvasó önszemeivel lát, 's benső itéletében határozza meg elfogadja-e az olvasottakat vagy ne? sőt a' gáncsczáfok felett is törvényszéket tart. De ha hiúság miatt surlódások történnek: efféle hernyók átmásznak életágakra is Kiket azelőtt mint vetélytársakat irigylettenek, most ellenségűl tekintik. Irói 's publicistai oldalaikat összezavarják életviszonyaikkal; a' szellemi tehetséget véralkatukkal. Szemrehányásokat tesznek olly dolgokért, mellyek nem igazak; vagy ha úgy vannak is, magános élet' körébe tartozók. Földi indúlatok' tévedéseivel vádolják; egyiránt nem kimélnek barátságot, szerelmet 's családélet' gyöngéd érzelmeit. Levetkezik a' méltányosságot, összetépik illedelem' és humanitas' kötelékeit; gorombaságaikban büszkélkednek, sőt nem ritkán hitét is rágalommal illetik ellenfelöknek; csakhogy megbuktatni próbálják az ember t, ki mint iró, vagy publicista dönthetetlen. 'S óh szörnyűség! vannak emberek, kik barátjaikkal tehetnek illyesmit. Emberek, kik a' szívet, mellybe a' bizodalom' óráiban benyúltak, kifordítják a' nép előtt, hogy egy két vérszomjas beleharapjon; 's hentesi irígy örömük ne hibázzék; emberek, kik a' becsületökre bizott kincseket, a' barátság' meghitt leveleit nép elibe adják, mint a' statáriumi hirdetményt; csak azért, hogy üres fejü bókolóikat mulattassák; kiktől a' megettök zúgó tömeget nem akarják látni. És ha még igy sem boldogulnak: eszméket terjesztgetnek alárendelteik által, 's meg-

történt dolgokról suttognak, miket kivánnának valóban megtörténteknek; hogyha itt, vagy ott véletlenül találkoznék egy gondolatlan, vagy roszszívű, ki azt ellenségök ellen elhigyje, vagy illetőleg végrehajtaná.

'S valljon nevelhetnek-e ivadékot, képezhetnek-e szíveket, kik ennyire tévednek? Lehete hatással a' könyv, folyó-irat, hirlap, vagy irodmány, melly effélékkel teljes? megtarthatja-e szeplőtelen hitelét, 's számolhat-e kivánt sikerre akár egyes, akár vállalat, ha czéljához illy eszközöket választott? vagy lehet-e annak tiszta, nemes, 's közjóra irányzott czélja, ki efféle nemű útakon halad? .... Mind egy akár melly pártbeliek, kezdők vagy folytatók, bérlettek vagy önnösök legyenek, ők egyiránt a' természet' bűnei. Visszaélnek az elmekincscsel, mellyet a' nagy rendező sáfárkodásukra bizott. Ők nem világitólag tartják a' fáklyát, hanem eszeveszetten kanyargatják azt, hogy a' rövidlátók gyönyört leljenek benne boszúságúl az ép szemüeknek. Megcsalják az emberiség' bizalmát, melly megszokott hallani minden felkiáltó szót; 's ha ügyében lőn felemelve örömmel nyújtja folytonos figyelmét, háláját, jutalmait. De megcsalják önmagokat is, mert végtére, rendesen egyedül maradnak a' szennyes csatatéren, sebeikkel 's átkával az öszszedaraboltaknak. A' gyávák elfutamodnak előttök; az erősek megvetik kihivó keztyűiket, 's a' nézők, legkedvezőbb esetben is nevetnek. De, fájdalom, ez több-

nyire akkor történik, midőn már a' veszélyes következmények kifejlettek.

Két forrás van, melly különösen, legtöbbször szokott a' két pont alatt megismert kútfőkből kibuzogni, 's mellyek gyakran évtizedekig ki nem száradnak.

a) Elvásottság, izlésromlottság a' literaturában, 's publicistai működésekben. — Az ifjú adományos-lélekben felébred a' cselekvés' ösztöne. De mig önállósága nincs; nem tud magától alkotni formát és mértéket; a' szív és elme libeg, nincs egyensúly. Az itélőtehetség felleges, nem képes irányt választani, pedig a' feszítő erőnek bármilly úton rohannia kell. Mi természetesebb, minthogy a' hozzá legközelebb álló iskolát, a' nemzeti íralom' 's politicai hangulat' korszaki szellemét választja vezérül. És ha a' személyeskedés, amaz undok ragály, napi renden van: darab időre 's nem ritkán örökre bemételyezi izlését. Az ifjúság különben is hajlandó kitűnésre legrövidebb útat választani; pedig fájdalom mi kapósabb mint egymás rovására történt elménczkedés? 's lehet-e más dolog által jobban kitünni, mint a' mi kapós?

„Lám, mennyire közajkon forgók ezek és ezek — mondja magának a' nem fontoló kebel; — mennyire ismeri őket mindenki, pedig tesznek-e egyebet czivódásnál? Adtak-e egy korszerü könyvet, politicai erőteljes értekezést, vagy maradandó tudományos pályairatot? vagy hoztak-e életbe egy emelő nemzeti eszmét? 's még is mindig csak

ők, és csak ők; sokkal inkább mint kiknek kötetei, vagy tényei már egész rendet alkotnak. E' bizony jeles! igy hirre kapni könnyű; tehát fogjunk hozzá.“ És én nem tudom érte kárhoztatni az ifjat. Az ő korában még a' kebel lágy viasz, melly leghitványabb fametszésnek is benyomást enged, 's ha épen az nyomatik reá, azt fogadja el. Ő nem láthat messze, mert szemein lebeg az életszak' rózsazománcza; ő nem veti fel, hogy efféle emberek' dolga hasonló a' taraczkdörgéshez, melly mig tart fület szaggat, ha elmúlt mi haszna sincs. Ő követi a' példát és elbukik. Fellobban mint egy lidércz, 's ártalmas gőzt hágy maga után. Először figyelemvadászatért, kitűnés végett követi a' példát, 's declamatiója, polemiái ekkor többnyire ártatlanok. Később szeszélyből, elmeviszketegként űzi, 's már csípősségeket keres és válogat. Végre — főleg ha torlásokkal ingereltetik — vérébe megy által, szenvedélylyé válik 's elaljasúl. Vagy ha lelkében egy jobb akarat kivánná is megváltoztatni: nem birja többé a' mocsoktalan talentum tiszta' működését. Izlése eldarabosúlt, érzelmei megérczesedtek, önmérséklete kiveszett; 's a' szellem, melly tán évekre, tán évtizedre hatott volna, erőszakosan megöleték.

De ha egy iró, vagy publicista szelidebb lelkületnél, 's kifejlett jobb természeténél fogva illy példák' követésére nem hajlanék is, lehetlen a' káros befolyástól ovakodnia; mint szinte a' koriránynak is, mellyet a' tudományos- 's politicai

iralomnak kellene vezetni. Midőn a' nemzeti lélek 's értelem, saját fészkében hogy úgy szóljak megtollasodik; midőn már erőt érez abból kireppenni; midőn fogalmakat keres, elvek után néz, mellyek felé szárnyalásit intézze, 's mellyekre megszálljon; akkor van leginkább szüksége szilárd, nemes, átlátszó pályaképekre, lelkes, fenszálló, balítélettelen szellemekre, müvelt szenytelen izlésű, önmérséklő írókra 's publicistákra, hogy nyílni kezdő lelke ne záródjék vissza örökre, ne fásúljon el mielőtt tavaszi tejnedvtől hajlékonnyá fakadt, 's ne tömessék meg setétséggel még hajnal előtt; vagy ne ölje ki magát undok önkorbácslatokkal. De hol vegye mind azt, ha fejlődésekor fentirthoz hasonló gyakorlatot követ iralom és publicistai hang? Ellenveti talán valaki, hogy nemzeti müvelődés' 's haladás' kútfeje nem csak a' jelenkor, 's nem csak honi kettős literatura? hogy ott van múltunk; hogy ott vannak az agg bölcsek? 's az új világ' müvelt külföldje? Óh ha a' nemzet csak ezekben, 's ezek által neveli fel magát, nem sok hasznát veenditek. Vagy hiszi tán egyki, hogy hólt betűk- 's idegen elmék' tőlünk idegen müveiből elválasztott 's beszítt philosophia, mélyebb gyökeret vernek a' nemzetben, mint honi élet 's literatura?!... Én nem hiszem. A' classicus bölcsek és külföld' buvárja írhat sok igazat, igen szépeket, sok csinnal, szabatos könnyűséggel, pontos válogatott nyelvvel; írhat rendszert, mély politicát, megénekelheti a' pol-

gári eszmék' 's erények' mindegyikét, de ha egyszersmind fel nem nyitá magának honja' szívét, hogy tollát abba mártaná, nem párázik ki irataiból azon enyhe, éltető levegő, melly a' nemzeti életet egészségben tartja és növeszti. Túdós könyvtárak, *iróvá*, idegen bölcseség nagy *politicussá* képezhetnek valakit, de *nemzeti iróvá*, 's *politicussá* csak honi élet 's literatura teheti.

b) Második, és veszélyesb eredmény, a' nemzetnek literaturától, 's publicistai hatástóli elrészvétlenedése. Darab ideig békével szokott türni efféle egyenetlenkedéseket. Vagy azért, mert mindenik fiát szereti, 's hibáit javítni, nem büntetni akarván, várakozik, hogy boszantó személyeskedésért tiszta tudománynyal, józan haladás' ép magvaival nyújtand kárpótlást. Vagy: mert örömest akarja hinni, mit czivódó felek rendszerint szájokban viselnek, hogy ők közügyért kaszabolják ellenpártjok' hitelét; hogy elvcsatáikat nemzeti zászló alatt vezérlik, 's a' megharczolt párt' kiontott becsületén, gazdag szellemvetés virúland az utókornak. Azonban lassanként kénytelen sejteni, hogy vetésökre számitva, lelki kenyér nélkül maradna; hogy vásott gyermeki vetnek ugyan az ő földébe, de csak önérdekük' magvait, hogy a' terméssel saját zsákjaikat tőltsék meg. És ekkor fájdalom kél megcsalt keblében; 's taglaljam-e mi az, ha egy nemzet' szive, önfiai miatt fáj? 's megveti az eszközöket, mikből fejlődést kell vala meritnie?

E' kitérést, szorosan napi szükségnek tekintém. Politicai életkérdéseink, 's általában a' nemzeti fejlődés, jelenünkben kezdenek íralmi mezőre kiszélesedni. Azon becses könyvek, mik közelebbi tizedeinkben kincsünkké lettenek, csak fejték, készíték azon müveltséget, mellynek az irodalmi tér immár szükségévé lőn. És ha figyelembe veszszük azon két elemet, melly minden nemzetnél nagy befolyással szokott a' polgári literatura' szellemére hatni: nem sok igényünk van teljes nyugalommal várni politicus könyveink' eszmecseréit. E' két elem α) a' bevezetésül tekinthető szép íralom, és journalistica; β) a' nemzeti jellem. Amazt, évtizedek' keserű vitáiból ismerjük; emennek oszlakodó hevét századokon által nyomozánk.

Ha a' politicai íralom, éles, eszmétlen tollharczczá, vagy hivságos vagdalkozássá válik mindig szerencsétlenség; de reánk nézve jelenleg három fontos ok forog fen, minél fogva sokkal veszélyesb lenne a' publico-politicus könyvek' tévedése most, mint talán máskor.

1. Hazánk nem önálló ország; 's ha bár reformunk' alaptervét, állodalmunk' 's néposztályi viszonyaink' átalakítására nézve függetlenül, saját nemzeti szükségek szerint kezeljük is: van távolban egy igen fontos határ, mellyet nem szabad a' haladási bőlcseségnek szem elől veszteni. A' birodalom, mellynek mi egy része vagyunk, — 's mellynek sorsától fenállásunk feltételezve

van, — két roppant erö között sok bajjal küzdve áll. Bár taglalni lehetne minden viszonyokat, hadd látná tisztán a' hű 's jószivű nép, milly kérdőjel alatt áll Europának jövője? milly tömött, és értelmes felelet kell neutralis birodalom' irányában e' kérdő évtizedek' kielégitésére? 's hogy e' feleletnek, — melly az egybirodalmú népek' ön- és egymás köztti szoros egységében állna, — a' mi belső összetartó fejletünk is egy constructiója; 's (hogy a' képet végig vigyük,) ha a' constructiot logicai hibákkal szerkezzük, zavart lesz a' felelet, 's a' két értelmű kérdés' félelme nyakunkon maradand. És ha volna egy heterogen elemekből álló birodalom, melly népek ellenszenve által negativ alapon nyugszik, mint midőn a' sátort, szétfeszitő rudak tartják fen; ha volna mondom illy birodalom, 's a' kor, mulhatlan szükséget idézne elő, miszerint positiv erőket kellene keresnie biztos tartalékaúl: szabad lenne-e a' népek egyikének saját álalakultában, az egésznek helyzetét feledni? Nekünk úgy kell erősödni, hogy velünk Osztria is erősödjék; az erősödés' szüksége orosz- és franczia körülményektől sürgettetik: tehát sietnünk kell; e' sietés semmi extravagatiot nem tür, 's azért, ha politicai érett öntudatos fejlődésünket nép- és véleménytanitás helyett ingerlő polemiákkal akadályoznók, közvetve ellene dolgoznánk azon nagy czélnak, melly reánk elhatározó befolyással vitetik vissza.

Vannak esetek, midőn kevésből sokat kell

megértenünk: a' bölcseség' dolga látottból kitalálni a' nem láthatót, 's elmélkedéssel pótolni ki, mit készen nem kaphat.

2. A' nemzetiség' hajszoló tulbuzgalma által, különben is ellenhatást idéztünk elő, mit, hogy többet ne említsek, a' hazai szlávok' lapjainkban felfedett törekvési mutatnak; ha tehát most, haladásunk' másik eszközét, az alkotványtan' tiszta terjedését, czivódó zavarral gátolnók: nemde hasonlítnánk azon hátszegi olához, ki ha egyik kereke eltörik, nem hogy pótlaná, sőt a' másikát is levágja, hogy tengelyén vonczoltassa roskadt szekerét? Pedig ha politicai iralmunkba egyszer befészkeli magát a' személyeskedő ragály, nem könnyen és hamar szabadúl nyűgeitől a' kor. És a' tömeg, lassan érkezik itéletével. Sokszor az eszme, vagy esemény, tul van már minden crisisein, 's a' nép még is annak formája- vagy forradalmival vesződik; pedig míg a' nép tisztában nincs akaratával; mig határozott értelemben nem birja a' feladatot, nem lehet haladás; mert mit az ész- és nem észaristocratia magában a' nagy egész nélkül halad, én nem nevezhetem haladásnak.

3. Nemzeti ifjuságunknak, most van legnagyobb szüksége tanító könyvekre. Nálunk a' nemesség' ifjait, nem csak világosodási általános szükségből kell alkotványos értelmiségre müvelni. A' tömegnek elég, ha szükségeit felfogni 's czélszerü eszközei iránt rokonszenvet érezni fejlett.

Neki csak hitre van szüksége azon korszaki eszmék iránt, miket a' törvényhozó bölcseség részletesen kezel; 's csak akaratra azon módok' létesüléséhez, mellyeket a' javító törvény meghatározott. És ha ama' hit józan; ha ezen akarat következetes: akkor el van érve az értelmiség' azon foka, mellyel birnia mulhatlanúl kell. De nemzeti ifjúságunk, öltóiskolája a' jövő virágzásnak. Őket nagy munkára rendelte eleve alkotványunk. A' municipalis igazgatás bennek várja bátor támaszait; az itélő 's igazgató székek, egyenes lelkű tagjaikat; 's országgyülésink, a' törvényhozás' bölcseit. Nekiek tehát tiszta, 's mennyire lehet gazdag kútfőket tartozik nyujtani a' kor. A' közelebbi öltő ifjúságot megyei termek, 's $183^{2}/_{6}$ országgyülés taniták. Akkor rendezgeté magát a' nemzeti öntudat, 's az eszmeforradalmak' vitái között kifejteték, felbonczoltaték minden árnyéklat, melly a' nagy egész' ágai között helyet talált. Tárgyalataikban az öneszmélet' próbatapintatai, az eredeti okfők' fürkészete 's ténytervezet, (szóval az akarat' és szemlélődés' elemei) együtt, 's élőszóval, sok óldalulag fejtettek fel. És minthogy a' gyakorlati tan mondhatlan elsőbséggel bír: azon kor' növendékiből joga van várni a' nemzetnek, világos fejü, 's határozott polgárokat. De mivel a' kezdemény' örök korát nem élhetjük; mivel a' bölcseségnek visszaugrálni nem természete; 's mivel hatósági gyülésink, 's a' törvényhozó test, készületi eszmék', és kezdeti körülmények' taglala-

távál többé nem bibelődhetnek: a' mostani ifjúság nem bírja azon elemi iskolát, mellyben előismereteket gyakorlatilag szerezne, 's az egésznek fektét és irányát — mi nélkül alapos tudomány nincs — felölelhetné. Most már részleteit találja műben a' nagy gépnek, mellyet egész szerkezetével kell lelkében bírnia, hogy róla helyes fogalma legyen; ne hogy egyik', másik' kerék' idomításához úgy fogjon, vagy a' hibás alkatrészt úgy igazítsa, miszerint az összes működés' útját állja el. Mit életközben meg nem tanulhat, betükben kell feltalálnia; úgy de ez nem journalistica' feladata, mert annak, a' napi készület', 's részlet-szakmány' fejlete- eszmecseréje- 's siettetésével kell különösen foglalkoznia, még pedig inkább a' nagy többség' fogalmához mért fejtegetésekkel, mint mélyebb bölcseleti szellemben. Tanitó könyvirodalom pótolhatja tehát az élő iskolát; 's most a' tételnél vagyunk, melly e' harmadik pont' vezérsorában áll. És ha a' könyvek, eszmék és igaztan helyett, polemiákat hoznának: kell-e taglalnom, milly nyomorú szinben jelennének meg korunk' szükségéhez? Azon becsületes polgárok, kik haladási ügyünkben irni válalkoznak, nem mellőzhetik azon vigyázatot, miszerint a' nemzeti jellem' 's szépliteratura' hibáit politicai sajtó alá ne vigyék; hazánk' nagy elméi pedig megértendik, mit parancsol tolluknak a' kor; 's véleményem szerint az ujon képződött „Ismeretterjesztő társaság“ szebb kötelességi mezőt jelenben nem vá-

laszthatna, mint, ha a' haladásunk' tárgyában kijövendő munkák közül a' közhasznuaknak ismerteket olcsón szerezhetőkké teendi.

Most visszamegyek a' sylogismusra, mellyet iratom' vázvonalaúl vezettem, 's mellytől kötelesség volt illy fontos napi jelenet' irányában némileg eltérni. Azt hiszem, történeteinknek, (sajtó- és közértelmiséghez mértt, 's rövid idővel korlátozott) taglalatából, mint szinte nemzeti jellemünk' 's legújabb eseményeink' lelkéből mélyen kitetszik: hogy közéletünk' folyamában a' szív' hatalma tulnyomólag állott az ész' működésein; hogy most is, (miután annyi kinos tapasztalat megérlelhette volna az észerőt; miután a' ‚Kelet népére' irtt feleletben mellyel ugyan előttem megfelelve nincs gyámokúl felhordott 1791-ki 's a' t. ideiglenes mozgalmak' és ellobbant lelkesedések' rövid 's sikertelen eltünésein okulva, haladásunk gyakorlati számitás' ép magából kezdé magát kiterjeszteni;) minden lépten nyomon hajlam kél, és erősödik az indulatok' 's szívuralom' kicsapongásit elfogadni; 's hogy nemzetünk valóban gyógyuló beteg, kit illyennek csak az nem foghat elismerni, ki beteget tollas párnák, izzasztó takarók, 's gyógyszertári kirakás nélkül képzelni nem tud.

Tehát a' szív' tulnyomósága, logicai és egyetemes történeti tanúság szerint, alkotványos népek' közéletében mindig nyomort 's ingadozást okoz; úgy de ha-

zánk' politicájában, polgárszerkezete-'s történeteiből ítélve, a' szív gyakorolt felsőbbséget: mit, és miképen kell tehát jelenleg a' belső napi helyzet-reformunk' fokanemzeti jellem- 's külviszonyokhoz képest tenni?

E' tételről leend szerencsém szerény nézeteimet egy külön kötetben a' tisztelt közönség' ítélete alá bocsátni.

LE 0 11

POLGÁRI SZÓZAT.

IRTA

KUTHY LAJOS.

LIBRARY OF CONGRESS
0 029 461 144 7